

Pirita Hakoneva

PARAS TULOS YHDESSÄ KEHITTÄMÄLLÄ

Työkonferenssimenetelmä kehittämistyön välineenä
kolmessa eteläpohjalaisessa kansalaisopistossa

TIIVISTELMÄ

Pirita Hakoneva: Paras tulos yhdessä kehittämällä. Työkonferenssimenetelmä kehittämistyön välineenä kolmessa eteläpohjalaisessa kansalaisopistossa

Pro Gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Elinikäinen oppiminen ja kasvatustieteellinen tutkimus

Syyskuu 2019

2000-luvulla työelämän laadun ja tuloksellisuuden samanaikainen kehittäminen ovat edellytys organisaation olemassaololle, mutta ne ovat samanaikaisesti tämän tutkimuksen ja erityisesti työkonferenssi-metodin keskeinen teema. Tutkimus on toteutettu yhteistyössä kolmen eteläpohjalaisen kansalaisopiston kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella työkonferenssimenetelmän soveltuvuutta kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi. Tämän lisäksi tarkoituksena on selvittää, miten onnistuneita toimintatapoja kehittämisprosessin myötä eteläpohjalaisille kansalaisopistoille syntyi. Tutkimus on laadullinen, kasvatustieteellinen toimintatutkimus, joka tähtää muutokseen ja kehittämiseen.

Tutkimuksen pääasiallinen aineisto koostuu työkonferenssien sarjasta, jotka toteutettiin syksyllä 2018. Työkonferenssien pohjamateriaalina hyödynnettiin kolmen kansalaisopiston yhteishankkeen Laatu Lakeudelle aikana kerättyjä aineistoja. Kehittämistoiminta jäsenyksi tutkimuksen aikana monikerroksiseksi ilmiöksi, jossa voidaan nähdä kohdanneen niin kuntalaisten, yhteistyötahojen ja kansalaisopiston toimihenkilöiden tarpeet ja toiveet, mitkä vaikuttivat yleisten havaintojen tavoin keskeisiltä tutkimuksen onnistumisen kannalta.

Kommunikatiivinen toimintatutkimus hyödyntää laadullisen tutkimuksen menetelmiä aineistonkeruussa ja analyysissä. Aineisto analysoitiin kahden tutkimuskysymyksen avulla: miten työkonferenssimenetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämistyöhön ja millaisia toimintatapoja sen myötä syntyi. Tutkija osallistui työkonferenssiseminaarien koollekutsumiseen, alustamiseen, havainnointiin ja kirjaamiseen sekä seminaarien annin kokoamiseen.

Tutkimustulosten mukaan kehittämistarvetta oli eniten opettajien saamisessa ja hyödyntämisessä yhteisesti, sidosryhmien ja yhteistyötahojen kanssa tehtävässä yhteistyössä sekä yleisesti kansalaisopistojen toimintatavoissa yksittäin sekä yhdessä. Opettajien yhteiskäyttö ja kierrättäminen vastaa tähän haasteeseen. Yhteistyö muiden tahojen kanssa on vapaalle sivistystyölle velvoite, mutta sen toteutuminen ontuu useasti. Jo itsessään tämä tutkimus on avaus yhteistyölle, mutta kehitettävää on vielä siinä, että foorumeille mukaan otettaisiin yhteistyötahoja. Valtion rahoitus ja kansalaisopistojen heikko taloudentila nousivat huolenaiheena tausta-aineistosta esiin sidosryhmien haastatteluissa. Tutkimuksen sydämen muodostivat yksittäiset työkonferenssit sekä yhteinen työkonferenssi, joissa jokainen opisto pääsi pohtimaan omaa toimintaa suhteessa tausta-aineistoina käytettyjen kuntalaisten ja yhteistyötahojen näkemyksiin, ja sitä kautta tarkastelemaan omia kehittämisenkohteita. Työkonferenssien mukanaan tuomat keskustelut olivat jokaiselle osallistujalle opettavaisia. Tausta-aineistojen ja työkonferenssiaineistojen perusteella voidaan todeta, että kansalaisopistojen toimihenkilöt rakensivat yhdessä uusia käytänteitä ja kehittivät sitä kautta sekä omien kansalaisopistojen toimintaa että alueellisesti kaikkien kansalaisopistojen yhteistä toimintaa ja sitä kautta vapaata sivistystyötä kokonaisuudessaan. Kokonaisuudessaan tutkimus osoitti, että työkonferenssimenetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi. Kehittämismetodin paras anti on yhteistyössä syntyvien uusien perspektiivien ja toimivien prosessien uusien ulottuvuuksien avaus. Tutkimus osoitti myös sen, että alun perin hankkeen aikana aloitetussa laatu- ja arviointitoiminnassa korostui organisaation kehittämisen sijaan myös koulutuspoliittisten muutosprosessien toteuttaminen ja eteenpäin vieminen sekä sopeutuminen muuttuneeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen.

Avainsanat: kansalaisopisto, toimintatutkimus, työkonferenssimenetelmä, vapaa sivistystyö, kehittäminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	KEHITTÄMINEN KANSALAI SOPISTOSSA	7
2.1	JATKUVA KEHITTÄMINEN KANSALAI SOPISTOJEN TOIMINTANA	9
2.2	TYÖKONFERENSSIMENETELMÄ KEHITTÄMISEN FOORUMINA	11
2.3	KEHITTÄVÄ ARVIOINTI JA YHTEISTYÖ KEHITTÄMISEN TUKENA	14
2.4	AIEMPAA TUTKIMUSTA	16
3	KEHITTÄMISTOIMINTAA TUTKIMASSA	18
3.1	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	18
3.2	TUTKIMUSMENETELMÄT JA TUTKIMUKSEN ETENEMINEN	20
3.2.1	<i>Toimintatutkimus kommunikatiivisena kehittämistutkimuksena kansalaisopistossa</i>	21
3.2.2	<i>Kehittämisen toimintatutkimukselliset spiraalit ja tutkimusprosessin kuvaus</i>	24
3.3	AINEISTO	30
3.3.1	<i>Laatua Lakeudelle -hanke työkonferenssin kontekstina</i>	30
3.3.2	<i>Työkonferenssien organisointi, käyttöönotto ja synnytetty aineisto</i>	32
3.3.3	<i>Osallistuva havainnointi</i>	36
3.4	AINEISTON ANALYYSI	37
3.4.1	<i>Toiminnan analyysi</i>	40
3.4.2	<i>Keskustelu aineiston kanssa</i>	42
4	TUTKIMUKSEN KESKEISET TULOKSET	43
4.1	KANSALAI SOPISTOT KEHITTÄMÄSSÄ YHTEISTYÖSSÄ	43
4.1.1	<i>Dialogisuus kansalaisopistojen toimintakulttuurina</i>	44
4.1.2	<i>Nykytila kehittämisen reunaehtona talouden näkökulmasta</i>	46
4.1.3	<i>Mielikuvat ja globaali markkinointi ajassa</i>	47
4.1.4	<i>Kurssitarjottimen suunnittelemiseen kaksinkertaista hyötyä</i>	49
4.1.5	<i>Ihmisten aktivointi ja sitouttaminen</i>	51
4.1.6	<i>Kansalaisopistot kehittäjinä uuden edessä</i>	52
4.2	KEHITTÄMISEN SUUNTIA	55
4.2.1	<i>CAF-arviointimalli</i>	56
4.2.2	<i>Jatkuva parantaminen</i>	56
4.2.3	<i>Asiakkaat ja muut ryhmät palveluja kehittämässä</i>	58
5	JOHTOPÄÄTÖKSET SEKÄ TUTKIMUSPROSESSIN ARVIOINTI	60
5.1	TYÖKONFERENSSIN HYÖDYNTÄMINEN KANSALAI SOPISTOJEN KEHITTÄMISEN EDISTÄMISESSÄ	63
5.2	TYÖKONFERENSSI OPPIMISEN PAIKKANA	65
5.3	TUTKIMUSPROSESSIN ARVIOINTI	67
5.3.1	<i>Onko ”täydellistä” kehittämistyötä olemassakaan?</i>	67
5.3.2	<i>Tutkimuksen eettisyys ja tulosten luotettavuus</i>	69
5.3.3	<i>Tutkijan matka ja toiminta</i>	71
5.3.4	<i>Jatkotutkimusehdotuksia</i>	73

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Jatkuva kehittäminen, muutos, asiakaslähtöisyys ja verkostoituminen ovat tälle ajalle ominaisina ilmiöinä olleet tämän tutkimuksen lähtökohtia. Kehittäminen sinänsä ei ole yhteiskunnallisesti uusi ilmiö, mutta se on muuttunut vuosien saatossa vastaamaan yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Nykyään joudumme sopeutumaan niin yksilöinä kuin yhteisöinäkin yhä nopeampi tempoiseen muutokseen. Toisille muutokset ovat enemmän hyvästä kuin pahasta. Se, miten muutoksiin ja kehitykseen pystytään vastaamaan, määrittelee hyvin pitkälle organisaation tulevaisuuden. Riittävän nopeasti uudistuvat ja muuttuvaan sekä epävarmaan toimintaympäristöön reagoivat tahot selviävät toisia paremmin. (Julkunen 2006, 265–266.) Hyvä esimiestyö parantaa henkilöstön kokemaa työelämän laatua ja sitä kautta työelämän laatu heijastuu tuotantotekijöihin, jotka vaikuttavat positiivisesti suorituskykyyn ja asiakastyytyväisyyteen. Vuoden 2019 lopussa kysymys kuuluu, mihin suunnata asiakastyytyväisyyden kehittämistä, miten paljon tehdä verkostojen kanssa yhteistä kehittämistä ja mihin suunnata toiminnan kehittämistä ylipäättänsä pirstaloituneessa yhteiskunnassa. Kansalaisopistojen osalta kysymys kuuluu myös, kuinka paljon kansalaisopisto ottaa huomioon asiakkaiden ja yhteistyötahojen tarpeita ja toiveita, tai kuinka paljon profiloituu. Tuottavuuden rakentumisen osalta puhutaan kahdesta tekijästä. Ensinnäkin organisaation pitää pysyä kehityksessä ajan tasalla investoimalla uuteen teknologiaan, tuotteisiin ja liiketoimintalogiikkaan. Toisekseen henkilöstön kokeman työelämän laadun tulee olla kohdillaan, jotta saadaan aikaiseksi tuottavuutta. (Kesti 2017.) Kansalaisopistot eivät suoranaisesti tavoittele tuottavuutta, mutta näkökulmaa ei voi täysin poissulkeakaan. Yritysmaailmasta tunnettu edellinen ajatus on suoraan verrattavissa organisaatiolliseen kehittämiseen myös kansalaisopistoissa, mikä on tämän tutkimuksen tarkoitus. Organisaatiot kykenevät hyödyntämään liian harvoin hyvin henkilöstönsä todellista osaamista ja yhteistä verkostollista keskusteluareenaa kehittämisen tukena. Tämän tutkimuksen tarkoitus on vastata nimenomaan tarpeeseen hyödyntää ja lisätä keskustelua sekä dialogia kansalaisopistojen ja vapaan sivistystyön kehittämisen osalta ottamalla huomioon myös muut vapaan sivistystyön, kasvatuksen ja koulutuksen parissa työskentelevät tahot.

Kansalaisopistojen toiminta on vapaata sivistystyötä, jonka tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998) määrittelee

kansalaisopistot seuraavasti: kansalaisopistot ovat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin pohjautuvia oppilaitoksia, jotka tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle sekä kansalaisvalmiuksien kehittämiseksi. Vaikka vapaan sivistystyön historia on pitkä ja merkittävä osana suomalaista koulutusjärjestelmää, sen tutkimus on silti ollut Suomessa varsin vähäistä. Vapaan sivistystyön toimintamuodoista laajimmin on tutkittu kansalais- ja työväenopistoja. Tämän tutkimuksen avulla on mahdollista vastata omalta osalta vapaan sivistystyön tutkimustarpeeseen ja lisätä ymmärrystä kansalaisopiston toiminnasta ja sen kehittämisestä yhteiskunnallisten muutosten ympärillä. Tutkimuksessa tarkastelen, millaista kansalaisopistojen kehittäminen on, mihin kehittämisen olisi hyvä kohdentua ja miten työkonferenssimenetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämistyöhön. Lisäksi selvitän itselleni, mikä on yleisesti kansalaisopistojen tilanne tällä hetkellä. Raportissani kuvaan toimintatutkimuksellisen kehittämistyön rakenteita, työkonferenssia dialogisena kehittämistyön metodina ja omia kokemuksiani kehittämistyöstä.

Kansalaisopistojen ja koko vapaan sivistystyön toimintaympäristön muutos ja reunaehtojen muutokset koulutuspolitiikassa muodostavat keskeiset lähtökohdat kansalaisopistojen toiminnan kehittämistä seuraavalle tutkimukselleni. Tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet toimintatutkimuksellisessa prosessissa vaiheittain ja rajautuneet lopulliseen muotoonsa tutkimuksen edetessä. Lähtökohtana ollut kiinnostus kansalaisopistojen aloittamaan kehittämishankkeeseen täsmentyi seuraavaksi tutkimusongelmaksi: ***Miten työkonferenssimenetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi?*** Tutkimusprosessin edettyä tutkimusongelma konkretisoitui seuraavaksi tutkimuskysymykseksi: ***Millaisia toimintatapoja kolmelle eteläpohjalaiselle kansalaisopistolle syntyi kehittämisprosessin myötä?*** Tutkimus hyödyntää Laatu Lakeudelle – CAF-arviointimallin käyttöönotto ja palvelutuotteiden analysointi kolmessa pohjalaisessa kansalaisopistossa -hankkeen keräämiä tutkimusaineistoja tausta-aineistoina, mutta itse tutkimusaineisto on kerätty työkonferenssimenetelmällä pidettyjen kehittämistapaamisten sarjasta havainnoimalla sekä kokoamalla ylös ajatuksia ja kokemuksia kirjoitelmien muodossa. Aineiston analyysissä on sovellettu soveltuvien osin aineistolähtöistä toimintatavan analyysiä.

Tutkimuksen raportointiin olen tietoisesti valinnut perinteisen tutkimusraportin tyylin ja rakenteen lukijaystävällisyydenkin johdosta, vaikka toimintatutkimuksen raportoinnissa olisi mahdollista käyttää tieteellisestä traditiosta poikkeavia raportoinnin muotoja. Perinteisestä tutkimusraportointityylistä huolimatta olen pyrkinyt tuomaan tutkimuksessa esiin mahdollisimman paljon toimintatutkimukselle ominaista, vaiheittain etenevää ja juonellista kuvausta tutkimusprosessista. Tavoitteena on ollut kronologisesti edeten kuvata, mikä oli tilanne, kun tutkija astui kentälle ja mitä tutkimusprosessin aikana on tehty sekä miten tutkijana olen päätenyt seuraaviin

tutkimustuloksiin ja lopullisiin johtopäätöksiin. Perinteisestä raporttini poikkeaa kuitenkin siinä, etten aloita sitä teoreettisella viitekehysellä, vaan rakennan yhteyksiä teoriaan keskeisiä tutkimustuloksia ja tutkimuksen arviointia käsittelevissä osuuksissa, joissa peilaan myös tutkimuksen merkitystä vapaassa sivistystyössä.

Tutkimuksen kohteen kansalaisopistot kytkeytyvät yhteen ensinnäkin yhteisen hankkeen Laatu Lakeudelle kautta, mutta myös maantieteellisen sijainnin johdosta. Kaikki opistot edustavat hiukan erilaisia organisaatioita. Opistoissa on paikallisia eroja ja myös kuntien hallintotavoissa suhteessa opistoihin on eroavaisuuksia. Kaksi opistoa on kunnallisia ja yksi yksityisen setlementin ylläpitämä. Vuosi 2019 on kansalaisopistokentän yhteinen juhluvuosi, jolloin kansalaisopistotoiminta Suomessa täyttää 120 vuotta ja Kansalaisopistojenliitto juhlii samalla 100 vuoden taivaltaan. (Kansalaisopistot 120 & KoL 100.) On kunnia saada päätökseen tämä tutkimus juuri juhluvuonna.

Kehittämistoiminnan tarkastelu lähtee liikkeelle siitä, kun tutkija astuu kansalaisopistojen kentälle. Aluksi ensimmäisessä luvussa (luku 1) taustoitetaan tutkimuksen lähtökohtia ja taustaa. Toisessa luvussa (luku 2) kuvataan kansalaisopistojen kontekstissa tapahtuvaa kehittämistä sekä pureudutaan lyhyesti yhteistyön ja arvioinnin merkitykseen kehittämisessä. Kyseessä ei ole niinkään teoreettinen tausta tai viitekehys, vaan pikemminkin tutkimuksen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti, jossa ymmärrykseni ja näkemykseni mukaan kansalaisopistot toimivat, rakentavat uusia käytänteitä ja kehittävät toimintaansa. Seuraavassa tutkimustehtävä-luvussa (luku 3) esitellään tutkimusongelma ja tutkimuskysymys sekä tutkimuksen kohteena olevat kansalaisopistot ja taustalla vaikuttava Laatu Lakeudelle -hanke sekä keskitytään tutkimuksen menetelmällisiin valintoihin. Tutkimuksen keskeiset tulokset osio (luku 4) esittelee toimintatapojen tulokset. Tutkimus päättyy tutkimuksen yhteenveto ja johtopäätökset lukuun (luku 5), jonka aluksi esitellään työkonferenssimenetelmän soveltuvuus kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi, jonka jälkeen arvioidaan itse tutkimusta sen eettisyyttä ja esitellään mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 KEHITTÄMINEN KANSALAIPOISTOSSA

Kehittämistoiminta määritellään usein organisatoriseksi ja työyhteisöihin kiinnittyväksi sosiaalisesti ilmiöksi. Tämän tutkimuksen kehittämistoiminnan tarkastelun taustan muodostavat vapaa sivistystyö ja erityisesti kansalaisopistot. Tässä luvussa paikannan aluksi kansalaisopistot osana aikuiskasvatuksen kenttää ja myöhempana tarkastelen yhteiskunnallis-poliittisia reunaehtoja, jotka omalta osaltaan suuntaavat kansalaisopistojen nykyistä toimintaa ja kehittämistä.

Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998) määrittelee kansalais- ja työväenopistoille tässä ajassa oman tehtävän. Vapaa sivistystyö ja kansalaisopistotoiminta määritellään sivistykselliseksi palveluksi, jossa korostuvat yhteisöllisyys ja koheesion vahvistaminen sekä yksilöiden osallisuuden ja aktiivisuuden edistäminen. (Silvennoinen 2010, 162.) Omintakaisena piirteenä voidaan pitää opiskelun ei-tutkintotavoitteellisuutta ja sitä, että opetuksen sisältöjä ei säädelä lainsäädännössä. Muita tunnuspiirteitä on; toiminnan vapaaehtoisuus, opiskelun omatoimisuus ja yleissivistyksellinen luonne. Ideologisella vapaudella nähdään olevan edelleen suuri merkitys suomalaisessa aikuiskoulutusjärjestelmässä. Vapaiden opintojen ajatellaan edistävän hyvinvointia, lisäävän yhteisöllisyyttä ja sosiaalista pääomaa. Vapaan sivistystyön toimintakenttä on laaja. Tässä tutkimuksessa kehittämistoiminnan tarkastelu on rajattu koskemaan erityisesti kolmea kansalaisopistoa. Kansalaisopistojen toiminta on pääosin kuntien ylläpitämää ja järjestämää. Vain pieni osa noin 200 kansalaisopistosta on yksityisessä omistuksessa (Lappalainen 2013, 22). Tämän tutkimuksen kohderyhmästä yksi kansalaisopisto on yksityisessä omistuksessa, muut opistot ovat kunnallisia. Kun tarkastellaan kansalaisopistojen ja kunnan välistä suhdetta, huomataan että kunnilla on iso rooli kansalaisopistojen ylläpitämisessä. Kuntien rahoitusosuuden lisäksi kansalaisopistojen toimintaa rahoitetaan valtion rahoitusosuuksilla, opiskelija- ja kurssimaksuilla ja muulla rahoituksella kuten hankerahoituksella. Valtion osuus eri takaa riittäviä resursseja toiminnalle ja on vuosien saatossa vähentynyt merkittävästi. Kansalaisopistotoiminnassa on havaittavissa kuntien välisiä eroja taloudellisissa valmiuksissa järjestää palveluita ja ylipäätänsä kuntien halu tukea kansalaisopistoja vaihtelee. Kuntatalouden muutokset ja ongelmat näkyvät erityisesti pienissä ja haja-asutusalueilla toimivissa opistoissa. (Vaherva ym. 2006, 59–60.)

Suomessa on yhteensä 181 kansalaisopistoa, joiden toiminta kattaa koko maan ja kaikki Suomen kunnat (Yleistä kansalaisopistot). Vuonna 2016 kansalaisopistoja oli vielä 185. Kansalaisopistojen määrä on erilaisten yhdistymisten vuoksi vähentynyt viime vuosikymmeninä. Vaherva (2006) on nähnyt merkkejä kansalaisopistojen jakautumista eri kasteihin. Osa opistoista profiloituu ja yrittää luoda omaa yksilöllisempää linjaa. Suuremmat yhteenliittymät ovat muodostuneet oppimiskeskuksiksi, jotka kehittyvät kovaa vauhtia ja ovat dynaamisempia uudistajia. Isojen opistojen rinnalla pienet opistot tukeutuvat perinteeseen ja taantuvat, jolloin myös korostuvat alueelliset erot. (Vaherva 2006, 49; 65.)

Yksi kansalaisopistotoiminnan pääperiaatteista on opetuksen tuominen mahdollisimman lähelle ihmistä. Tästä syystä opetus ja toiminta on hajautettu eri puolille kuntaa. Kansalaisopisto voi olla nimeltään opisto, kansalaisopisto, työväenopisto tai aikuisopisto. Opinnot kansalaisopistossa perustuvat elinikäisen oppimisen periaatteeseen sekä ihmisen omaan haluun oppia, kehittyä ja lisätä omia taitojaan. Opetukseen voi osallistua iästä ja koulutustaustasta riippumatta kuka tahansa. Kansalaisopistot ovat yksi vapaan sivistystyön opetusmuodoista Suomessa. (Kansalaisopistojenliitto KoL 2019.) Kansalaisopisto on monella paikkakunnalla merkittävä kulttuuritoimija. Kuntalaiset voivat vaikuttaa kurssitarjontaan esittämällä omia toiveitaan (Kansalaisopistot.) Opistojen kuuluukin lain puitteissa vastata paikallisiin sivistystarpeisiin (L 632/1998).

Työkonferenssimenetelmää on erityisesti hyödynnetty työelämän kehittämistyön välineenä. Ruotsissa 1980-luvun puolivälissä käynnistyi laaja johtamisen ja osallistumisen uudistamiseen tähtäävä LOM-ohjelma. Sen jälkeen suomessa toimi 1990-luvun puolesta välistä lähtien kymmenkunta laaja-alaista, monipuoliseen kumppanuuteen perustuvaa kehittämisohjelmaa, joista työkonferenssi-metodin käyttö ja kehittäminen kytkeytyi erityisesti kahteen kansalliseen työelämän kehittämisohjelmaan: TYKES 1996–2003 ja TYKES 2004–2010. Työkonferenssi-metodi istui hyvin näiden ohjelmien viitekehikkoon, jonka vuoksi sen käyttö on laajentunut dialogisten menetelmien joukossa. (Lehtonen 2004, 23–24.) Työkonferenssi-metodin käyttö on ollut alun perin laajaa työelämässä ja muun muassa ammattiyhdistykset ja ay-opistot ovat olleet toteuttamassa erilaisia kehittämissankkeita. Vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen osalta on myös vähemmän tutkittua tietoa yhteistyötahojen ja asiakkaiden mukaan ottamisesta kehittämiseen. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus hyödyntää kuntalaisten ja kansalaisopistojen sidosryhmien edustajien näkemyksiä kansalaisopistojen toiminnasta ja sen kehittämiskohteista sekä tulevaisuudesta kansalaisopistojen kehittämisen tueksi. Tausta-aineistojen materiaalia tullaan käymään läpi kansalaisopistojen kanssa yhdessä ja syventämään sekä kehittämään eteenpäin näistä nousseita ajatuksia. Materiaalien valossa kansalaisopistoilla on mahdollisuus halutessaan myös

pienimuotoiseen vertailuun kansalaisopistojen kesken. Kansalaisopistoilla on mahdollisuus valita työkonferenssityöskentelyyn mukaan sidosryhmien tai yhteistyötahojen edustajia. Koska Laatu Lakeudelle -hanke, jonka aikana kerättyjä aineistoja hyödynnetään tämän tutkimuksen taustaineistoina, on ollut alun perin kansalaisopistojen yhteinen ja he tekevät tiivistä yhteistyötä, tullaan lopuksi pitämään myös yksi yhteinen työkonferenssi, jossa kartoitetaan ja viedään eteenpäin uusille urille jo olemassa olevaa hyvää yhteistyötä.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön mukaan suomalaisen vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisössä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja monipuolisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Olennainen piirre vapaassa sivistystyössä on, että se ei ole tutkintotavoitteista eikä sen sisältöjä säädellä lainsäädännössä. Koulutuksen tavoitteista ja sisällöistä päättävät oppilaitosten ja organisaatioiden ylläpitäjät, joita ovat kunnat, kuntayhtymät, yhdistykset, säätiöt tai osakeyhtiöt. Vapaaseen sivistystyöhön kuuluu sekä erilaisiin arvopohjiin perustuvaa että neutraalia toimintaa. Taustayhteisöt voivat edustaa erilaisia maailmankatsomuksellisia tai uskonnollisia näkemyksiä tai toimia paikallisten ja alueellisten sivistystarpeiden pohjalta. Vapaan sivistystyön koulutusorganisaatiot vastaavat varsin itsenäisesti toiminnastaan ja sen kehittämisestä. (Vapaa sivistystyö). Kurssitarjonta on laaja ja kattaa elämän eri alueita, jotta oppija voi löytää omaan elämäntilanteeseen sopivia hyödyllisiä kursseja. Vapaan sivistystyön opinnot voidaan nähdä olevan yleissivistäviä, harrastustavoitteisia ja yhteiskunnallisia opintoja. Opiskelu vaihtelee iltaopiskelusta kokopäiväisiin lyhytkursseihin tai intensiivikursseihin. Kansanopistojen tarjonnassa on painottunut pitkän aikaa pitkäkestoiset, pääosin lukuvuoden pituiset vapaatavoitteiset opinnot, mutta tällä hetkellä ihmisten kiinnostus on enemmän lyhytkursseja kohtaan. Kansalaisopiston opintojen tarkoituksena on ylläpitää yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta ja toimijuutta. (Vapaa sivistystyö ry 2016.)

2.1 Jatkuva kehittäminen kansalaisopistojen toimintana

Jatkuva kehittäminen, yhteistyö, asiakaslähtöisyys ja muutos ovat nykypäivän ominaiset ilmiöt, ja sitä kautta myös tämän tutkimuksen lähtökohtia. Kansalaisopistojen toiminnan ja palvelujen kehittäminen nousivat tutkimuksen kehittämiskohteeksi sekä kansalaisopistojen omista tarpeista käsin että tutkijan mielenkiinnosta kehittämistä kohtaan. Kansalaisopistojen toiminta ja palvelut muokkautuvat vastaamaan yhteiskunnan tarpeisiin. Kaikkea toimintaa ajaa takaa nykyään toiminnan tehostaminen, selkeyttäminen, taloudellisuus ja asiakkaiden tyytyväisyys. Vapaa sivistystyö ja kansalaisopistot eivät ole säästyneet yhteiskunnan muutoksilta. Kansalaisopistot ovat

joutuneet kohtaamaan muutoksien mukana tuomia haasteita yhtä lailla kuin muutkin tahot ja perustelemaan entistä enemmän omaa paikkaansa yhteiskunnallisena toimijana. Nämä ulkoa päin tulleet muutokset vaativat toiminnan kehittämistä, toimintojen selkeyttämistä ja uudenlaisia tapoja tuoda kurssit asiakkaiden ulottuville. Uudenlaiset palvelukokonaisuudet oikein markkinoituna antavat opistoille mahdollisuuden jatkaa toimintaansa. (Laatua Lakeudelle -hanke suunnitelma 2016.)

Vapaan sivistystyön koulutusorganisaatiot vastaavat itsenäisesti toiminnastaan ja sen kehittamisestä (Manninen & Luukannel 2008). Koulutuspoliittisissa linjauksissa on korostettu yhä enemmän työpaikoilla tapahtuvaa oppimista ja valtiovallan taholta on kiinnitetty huomiota myös vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen henkilöstön ja opistotoiminnan kehittämisen tarpeeseen. Opistotoiminnan kehittämisen osalta on sovellettu ohjelmallisen kehittämistoiminnan muotoja, jotka voidaan tulkita myös yleisiksi yhteiskuntapoliittisiksi ohjauskeinoiksi. (Alasoini 2006, 35; Lappalainen 2013, 4–5.) Kansalaisopistossa tapahtuvaa kehittämistoimintaa tarkastellaan tässä tutkimuksessa sekä kansalaisopistojen oman toiminnan kehittämisenä että yhteiskunnallisen toiminnan ohjaamana tapahtuvana toimintana. Opetushallituksen vapaan sivistystyön laatu- ja kehittämisavustuksen rahoituksella käynnistyi kolmen kansalaisopiston yhteinen hanke Laatua Lakeudelle -CAF -arviointimallin käyttöönotto 2016–2017. Kahdelle vuodelle sijoittuvan hankkeen tavoitteena oli ottaa käyttöön laadunarviointimalli ja arvioida koulutuspalveluita. Nämä molemmat toiminnot tähtäävät opistojen toiminnan tehostamiseen ja selkeyttämiseen, mikä tukee toiminnan taloudellisuutta ja sujuvoittaa opettajien ja osallistujien toimintaa ja tyytyväisyyttä. (Laatua Lakeudelle -hanke suunnitelma 2016.)

Tilastokeskus määrittelee tutkimus- ja kehittämistoiminnan seuraavasti. Tutkimus- ja kehittämistoiminta on systemaattista toimintaa tiedon lisäämiseksi ja kehittämiseksi sekä uusien sovellutusten löytämiseksi. Kehittämistyöllä tarkoitetaan tutkimuksen tuloksena ja/tai käytännön kokemuksen kautta saadun tiedon käyttämistä uusien tuotteiden, palvelujen, tuotantoprosessien tai menetelmien aikaansaamiseen tai olemassa olevien parantamiseksi. (Tutkimus- ja kehittämistoiminta 2019.) Kansalaisopistojen kehittäminen on toimintaa, jossa hyödynnetään aiempaan tutkimus- ja kokemustietoon perustuvia käsitteellisiä malleja, kuntalaisten ja yhteistyötahojen näkemyksiä sekä kansalaisopistojen toimihenkilöiden vuosien saatossa kertynyttä tietoa ja taitoja. Sosiaalisen innovaation syntymisestä voidaan puhua silloin, kun jokin ilmiö ymmärretään toisin kuin ennen, opitaan aiempaa tehokkaammin tai sen tarjoamia mahdollisuuksia hyödynnetään paremmin kuin ennen (Tutkimus- ja kehittämistoiminta 2019).

Nykyään työyhteisöjen, työorganisaatioiden ja työelämän tutkimusavusteisella kehittämisellä on Suomessa vakiintunut asema. Toimintatutkimuksellinen työelämän kehittäminen ja erilaiset

kehittämiskokeilut alkoivat Suomessa vasta 1980-luvulla, kun muissa Skandinavian maissa toimintaa oli ollut jo 30 vuotta aikaisemmin. Yhteiskuntatason tavoitteet työelämän kehittämisessä ovat nousseet tultaessa 2000 luvulle. Vuonna 2012 laadittiin sen hetkisen hallitusohjelman perusteella Työelämästrategia vuoteen 2020. (Työ ja elinkeinoministeriö 2012.) Strategian vision mukaan Suomen työelämä tulee olemaan Euroopan paras vuonna 2020. Kehittämisen lähtökohdat ovat samat kuin aiemminkin: tuottavuuden ja työelämän laadun edistämiseen pyritään yhteistoiminnassa työelämän osapuolten kanssa. Tämä tarjoaa mahdollisuuksia myös työkonferenssinmenetelmän käytölle. (Kalliola 2014, 180; Työ ja elinkeinoministeriö 2012.)

Hanketoiminta mahdollistaa parhaimmillaan lisäyksiä kansalaisopiston normaaliin kurssitarjontaan, tuo uusia yhteistyömuotoja ja -kumppaneita sekä antaa inspiroivia ja innovatiivisia välineitä kehittämistyöhön. Hankkeiden tavoitteena voi olla muun muassa toiminnallisen yhteistyön kehittäminen muiden vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa, strategioiden ja kehittämissuunnitelmien ajantasaistaminen, kyllien kehittäminen, opiston palvelujen saatavuuden kehittäminen, opiston aliedustettujen ryhmien tavoittaminen ja opiston laatuarvioinnin suorittaminen. (Vapaan sivistystyön laatu- ja kehittämisavustus 2018.) Käsillä olevassa tutkimuksessa korostuu erityisesti toiminnallisen yhteistyön kehittäminen, strategioiden ajantasaistaminen sekä opiston palvelujen saatavuuden kehittäminen ja parantaminen yleisesti. Näiden lisäksi tutkimuksessa korostuu arviointi, yhteistyö ja keskustelukulttuurin lisäämisen merkitys kansalaisopistojen kehittämisen merkityksellisinä reunaehtoina.

2.2 Työkonferenssimenetelmä kehittämisen foorumina

Työkonferenssi on yksi työyhteisön kehittämisen foorumi, jossa tutkimuksen kohteena on haluttu tulevaisuus, toiminnan esteiden voittaminen ja toiminnan eteenpäin saattaminen. Kyseessä on osallistuva prosessi, jonka toimintatapa perustuu dialogisuuteen ja vuorovaikutukseen eri ammattialojen edustajien kesken. Työkonferenssissa kaikki osallistujat ovat tasa-arvoisia riippumatta omasta asemastaan organisaatiossa/työyhteisössä. Tasaveroisen vuoropuhelun malli on aikoinaan Norjassa kehitetty toimintatutkimuksellinen työyhteisöjen kehittämisen toiminnallinen menetelmä, josta on käytetty myös nimitystä *demokraattinen dialogi* tai *työkonferenssi*. Se on Björn Gustavsenin ja hänen kollegoidensa kehittämä työkäytäntöjen ja -olojen parantamiseen tähtäävä menetelmä, joka sai alkunsa ruotsalaisesta työelämän kehittämisohjelmasta LOM (ledning, organisation, medbestämmande). (Gustavsen 1989; Vartiainen & Pulkkis 2004, 68–69; Thorsrud & Emery 1969.) Menetelmä keskittyy työelämän ja sen rakenteiden kehittämiseen. Sen keskeisin väline on demokraattinen dialogi eli tasaveroisen vuoropuhelu, jossa huomio kiinnittyy

menettelytapojen demokraattisuuteen ja tasavertaiseen vuorovaikutustilanteeseen. Menetelmän taustalla on Jurgen Habermasin ajatus kommunikatiivisesta rationaalisuudesta ja mahdollisuudesta vapaaseen kommunikaatioon. (Gustavsen 1990, 95–96; 98.) Tasaveroisen vuoropuhelun tarkoituksena tässä tutkimuksessa on tavoittaa rakentavasti pohtien ensin kansalaisopistoittain ja myöhemmin kaikkien opistojen kanssa yhdessä kansalaisopistojen parempaa tulevaisuutta. Tässä tutkimuksessa työkonferenssit sijoittuvat kehittämisen keskelle, koska kehittämistä kansalaisopistoissa on ollut jo ennen tätä ja tulee myös olemaan tämän työn jälkeenkin. Työkonferensseja käytetään erityisesti kehittämisen alkuvaiheessa yhteisinä ideointitilaisuuksina, mutta sitä voidaan soveltaa myös kehittämisen edetessä ja loppuvaiheessa arviointitilaisuutena (Lindström 2002, 132). Tasaveroinen vuoropuhelu on ratkaisukeskeinen menetelmä. Tehtävänä ei ole konfliktien ratkominen tai syyllisten etsiminen ongelmille. Tavoitteena on yhteisymmärryksen nojaava ja eteenpäin suuntautuva konkreettiseen toimintaan ja toimenpiteisiin tähtäävä ammattirajoja ja asemarajoja ylittävä keskustelu sekä keskustelujen tuloksena yhteisesti sovittujen konkreettisten tavoitteiden toteuttaminen kansalaisopistoittain tai yhteistyönä kolmen kansalaisopiston kesken. (Kivimäki 2011, 8.)

Suomessa vuoropuhelukonferensseja kutsutaan nykyisin työkonferensseiksi. Ne määritellään keskustelufoorumeiksi, jotka kutsuvat kaikkien sidosryhmien edustajia ja organisaation hierarkkisia tasoja arvioimaan menneisyyttä ja nykyisyyttä sekä tekemään suunnitelmia tulevaisuutta varten käyttäen demokraattisen vuoropuhelun kriteerejä suuntaviivoina. (Alasoini, Hanhike & Ramstad 2006, 9–11.) Kommunikatiivisen toimintatutkimuksen ja erityisesti työkonferenssien soveltamisesta on Suomessa paljon tietoa ja kokemusta. Työntekijöiden laajaan osallistamiseen perustuvaa työkonferenssia on hyödynnetty Suomessa kansallisiin työelämän kehittämisohjelmiin ja työelämän laatuun kytkeytyneessä toimintatutkimuksessa 1980- ja 1990-lukujen taitteesta lähtien. Sen soveltaminen oli muiden Pohjoismaiden tapaan osa työmarkkinajärjestelmän toimivuuden edistämistä. (Lahtonen & Syvänen 2004, 75.) Ensimmäinen suomalainen työkonferensseja hyödyntänyt hanke oli 1980-luvulla työministeriön tutkijaryhmän JOY-hanke (johtaminen, organisaatio, yhteistyö), joka otti mallia ruotsalaisesta työelämän demokratisaatioon keskittyneestä LOM-kehittämisohjelmasta. Hankkeessa työkonferenssia kokeiltiin puunjalostus- ja metalliteollisuudessa sekä sairaaloissa (Lahtonen & Syvänen 2004, 76–77). Työkonferenssimenetelmää on hyödynnetty myös kunta-alalla yhteistoiminnan kehittämisessä (Kalliola 1996) ja modernisaatiopyrkimyksissä (Kalliola & Nakari 1999). Viime aikoina työkonferenssia on sovellettu yhteisöllisen toimijuuden vahvistamiseen yliopistossa ja sairaalassa (Paloniemi ym. 2014) sekä dialogisen johtamisen kehittämiseen (Syvänen ym. 2015). Minna

Leinonen (2016) käyttää toimintatutkimusta ja työkonferenssimenetelmää työpaikkojen tasa-arvon edistämässä väitöstutkimuksessaan.

Vaikka kommunikatiivisen toimintatutkimuksen soveltamisesta on Suomessa paljon tietoa, silti työkonferenssimenetelmän soveltamisesta vapaan sivistystyön kehittämiseen on hyvin niukalti tietoa. Työkonferenssi on työpaikkojen kehittämiseen suunniteltu tasavertaiseen dialogiin perustuva menetelmä, jossa pyritään saamaan asianosaiset keskustelemaan kehittämisen tavoitteista, mahdollisuuksista ja ongelmista. Sen pyrkimyksenä on synnyttää keskustelua toiminnasta ja sen kehittämisestä, sekä synnyttää kehittämistoimintaa. Tutkimuksessani tarkastelen kansalaisopistojen palvelutarpeita ja toiminnan kehittämistä työkonferenssimenetelmää hyödyntämällä osallistavassa kehittämistyössä yhdessä kolmen eteläpohjalaisen kansalaisopiston kanssa. Tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä kehittämään kansalaisopistojen toimintaa vastaamaan paremmin kuntalaisten ja sidosryhmien tarpeita sekä alueen tarpeita muuttuvassa palveluympäristössä vastaamalla samaan aikaan koulutuspolitiikan tavoitteisiin.

Yhteisöllinen oppimisprosessi ja siitä kumpuava suunnitelmallinen yhteisön toiminta tunnustetaan ja tunnustetaan monissa tutkimuksellisissa viitekehyksissä keskeiseksi tekijäksi hedelmällisten oppimis- ja toimintaympäristöjen luomisessa. (Jäppinen, Kiuttu & Pöysä-Tarhonen 2011, 199). Yhteisöllisyydessä on parhaimmillaan kyse koko yhteisön oppimisprosessista, jossa jaetaan monia asioita useiden henkilöiden kesken. Työkonferenssit ovat juuri tällaisia yhteisöllisen oppimisen paikkoja, joissa yhdessä opitaan, kehitytään ja kehitetään. Työkonferenssi on myös tutkijalle oppimisen paikka.

Työkonferenssi on dialogisuuteen ja vuorovaikutukseen perustuva yhteistoiminnan foorumi. Työkonferenssia pidettäessä kaikki osallistujat ovat tasa-arvoisia riippumatta omasta asemastaan organisaatiossa. Työkonferenssissä tutkimuksen kohteena on toivottu tulevaisuus, esteiden voittaminen ja muutoksen aikaansaaminen. Konferenssin osallistujat joutuvat sietämään erilaisia ja omasta näkemyksestä poikkeavia mielipiteitä ja tulkintoja. Mielipiteitä ja tulkintoja saa ja pitää esittää, kunhan ne myös demokraattisen dialogin sääntöjen mukaan pystyy perustelemaan. (Vartiainen & Pulkkis 2004, 68–69.) Gustavsen (2001, 22–23) puolestaan nostaa demokraattisen dialogin keskeiseksi ulottuvuudeksi vuorovaikutussuhteiden jäsentämisen. Vuorovaikutussuhteiden määrä, laatu ja rikkaus määrittelee sen, mihin asti ja millä tavoin voidaan kehittämisessä edetä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tavoittaa yhteisen foorumin kautta syvällisempi yhteinen näkemys sekä rikastaa kansalaisopistojen yhteistä vuorovaikutusta keskenään.

Työkonferenssimetodin lähtökohtana on ryhmätyöskentely. Ensin työskennellään homogeenisissa, samaa ammattialaa edustavissa ryhmissä ja sen jälkeen heterogeenisissä, eri alojen edustajista koostuvissa sekaryhmissä. Heterogeenisissä ryhmissä kehittämisideat pääsevät

jalostumaan suorassa dialogissa ja myös mahdolliset haasteet tai esteet niiden toteutumiselle tulevat esiin muiden alojen edustajien toimesta. (Lehtonen 2004.) Vilkka (2005, 17) kertoo kuvaavasti sen, että kukaan ei yksin pysty kehittämään seuraavalla lauseellaan ”Ideat syntyvät yksilöissä, mutta innovaatiot ryhmässä”.

Tutkijan rooli prosessissa on työkonferenssin suunnittelu yhdessä kehittämiskohteen edustajien kanssa, työkonferenssin vetäminen, ohjaaminen ja koossa pitäminen, sekä osallistujien aktivointi ja herättely tarvittaessa keskusteluun. Työkonferenssin parhainta antia ovat ryhmätyöt ja vuorovaikutuksessa käydyt keskustelut. Ryhmätöistä ja keskusteluista saaduista aineistoista koostuu tutkimuksen dokumentaatio. Tutkijan tehtävä on tulosten raportointi ja jäsentely jatkokäytön pohjaksi sekä palautteen kerääminen. (Lehtonen 2004, 43.) Tutkijan työtä on myös materiaalin kokoaminen työkonferenssityöskentelyn pohjaksi.

2.3 Kehittävä arviointi ja yhteistyö kehittämisen tukena

Viimeisin kansalaisopistoja koskeva lakimuutos tuli voimaan vuonna 1999: Laki vapaasta sivistystyöstä (L 632/1998). Vapaan sivistystyön lainsäädäntö edellyttää oppilaitokselta arviointia antamastaan opetuksesta ja sen vaikuttavuudesta. Arvioinnin tarkoituksena on tukea ja ohjata vapaan sivistystyön kehittämistä ja parantaa oppimisen edellytyksiä. Arviointien keskeiset tulokset tulee julkistaa. Oppilaitosten tulee myös osallistua ulkoa päin tulevaan toimintansa arviointiin. Ulkopuolisesta arvioinnista vastaa opetusministeriön arviointineuvosto yhteistyössä yliopistojen, opetushallituksen ja muiden arviointiasiantuntijoiden kanssa. Arvioinnin avulla muun muassa määrärahoja ja muita toiminnan mahdollistavia resursseja ohjaillaan arvioitujen tulosten mukaan. Arviointi on eräs nykypäivän tärkeimpiä työkaluja oppilaitoksen toiminnan seuraamiseen ja kehittämiseen. Oppilaitokset itse tarvitsevat tietoa omasta toiminnastaan kehittääkseen palvelujaan ja selvitäkseen muuttuvilla koulutuksen markkinoilla. Tulosajattelun myötä myös tarjottavan koulutuksen on oltava kilpailukykyistä ja laadukasta. Tähän tarvitaan sekä omaa että ulkopuolista arviointia. (Rosenius 1999, 7–9.) Yhteinen arviointimalli (CAF – Common Assessment Framework) on julkisen sektorin organisaatioille tarkoitettu laadunarviointityökalu. Kansalaisopistojen liitto, KoL ja Meri-Pohjolanopistopiirin jäsenopistot ovat kehittäneet kansalaisopistojen arvioinnin tueksi CAF-sovelluksen, joka noudattaa alkuperäisen CAF-järjestelmän sisältöjä ja rakennetta. Kansalaisopistojen CAF on helppokäyttöinen väline opiston suorituskyvyn arviointiin ja sen kehittämisen aloittamiseen. Arviointi on yleensä jälkikäteen tapahtuvaa toimintaa, jossa ennalta suunniteltua toimintaa, mallia tai ohjelmaa testataan ja lopputulosta arvioidaan suhteessa haluttuihin tavoitteisiin. CAF-itsearviointissa tarkastellaan

opiston nykytilaa, vahvuuksia ja parantamiskohteita sekä saavutettuja tuloksia. Lainsäädännön toteuttamisen lisäksi arvioinnin liittäminen osaksi jokapäiväistä toimintaa tuo oppilaitokselle monenlaista lisäarvoa. (Kansalaisopistojen CAF 2014, 3.) Kehittämistoimintaan vaikuttavat oleellisesti osallistujat, olosuhteet ja oppiminen. Siksi pelkkä summatiivinen ja formatiivinen arviointi toimivat huonosti. Summatiivinen arviointi kohdistuu haluttujen tavoitteiden saavuttamiseen tietynlaisella toiminnalla, formatiivinen puolestaan arvioi parantamisen näkökulmasta tavoitteen saavuttamisen vahvoja ja heikkoja puolia. Yhden osion muuttaminen yksinään ei ole tae paremmasta tuloksesta. (Patton 1994, 312–313; Tuomi 2015.) Kehittävässä arvioinnissa tärkeää on itse prosessin tutkiminen. Prosessia tutkittaessa ei oleteta, että arvioitava toiminta tulee välttämättä koskaan valmiiksi, vaan se on jatkuvassa muutoksen tai kehittymisen tilassa (Patton 2011, 36–38). Patton (1994, 317) on määritellyt kehittävän arvioinnin prosessilähtöiseksi arviointitoiminnaksi, jonka tarkoituksena on tukea ohjelman, projektin, henkilöstön tai organisaation kehittymistä. Arvioitsija toimii yhtenä ryhmän jäsenenä, vie eteenpäin keskustelua ja edesauttaa siten arvioivan ja kehittävän työotteen syntymistä organisaatioon. Anu Räisänen (2009) painottaa kehittävässä arvioinnissa tulkinnallista ja kriittistä analyysiä ja toiminnan tuottaman hyödyn ja arvon määrittämistä kytkettynä toiminnan laadun parantamiseen, kehittämiseen ja toimintojen uudistamiseen. Kehittävän arvioinnin määränpää on täten syvälliseen jatkuvaan oppimiseen ja painottaa kontekstuaalisuutta, osallisuutta sekä kokemusta ja avoimuutta. Kehittävä arviointi tuo kiinnostavan lisän työkonferenssimenetelmään, kun kehittämistoiminnan aikana pysähdytään tutkimaan kehittämistyön polkua, sen edistäviä ja haittaavia tekijöitä sekä arvioimaan työkonferenssimenetelmän toimivuutta. Näin ennakoidaan parhaiten tulevaa ja opitaan taaksejääneestä.

Arvioinnin lisäksi kehittämisen tukena tarvitaan vahvaa yhteistyötä, hyviä verkostoja ja monitoimijamallia. Kunnat harjoittavat nykyään yhteistyötä valtakunnallisena, alueellisena ja paikallisena toimintana. Yhteistyötä voidaan tarvita kansalaisopistojen lisäksi esimerkiksi useampaa kuntaa palvelevien koulujen tai terveyskeskusten ylläpitämiseksi. Yhteistyötä eri toimijoiden välillä tarvitaan nykypäivänä yhä enemmän. Seudullinen yhteistyö on sivistys ja opetustoimessa kasvamassa. Eri puolilla maata pohditaan, miten opetuksen ja sivistyksen laatu turvataan niukkenevilla voimavaroilla. Yhteistyöhön kaivataan malleja ja käytännön ratkaisuja. Miten seudullista yhteistyötä voidaan käytännössä tehdä? Yhteistyön tavoitteena on muodostaa kokonaisnäkemys alueen sivistys tarpeista ja -palveluista, ja sitä kautta kehittää niitä yhdessä. Yhteistyön ydin on se, että oma näkemys toiminnasta ja tarpeista voi olla ihan eri kuin muiden näkemykset. Yhteistyö takaa myös säästöjä kummallekin osapuolelle.

Tuomo Alasoinin (2007, 405–406) mukaan kehittämistyön kehittyneisyyttä voidaan tarkastella erityisesti kolmen ominaispiirteen kautta. Ensimmäinen ominaispiirre on, että työorganisaatioissa on kehittämisosaamista koskien tuotteita ja palveluja. Toinen keskeinen piirre on työorganisaation tai työyhteisön jäsenten kyky ja valmius sitoutua yhteistyöhön kehittämisessä. Ydinkysymyksiä ovat tyypillisesti hierarkiarajojen ja horisontaalisten ammattiryhmien välisten rajojen ylittäminen sekä organisaatioiden tai yhteisöjen henkilöstön osallistumisen aikaansaaminen. Rajojen ylittäminen ja laaja osallistuminen ovat tärkeitä sitoutumisen lisäksi, koska tätä kautta organisaation tai yhteisön kehittämisosaaminen laajentuu, sitoutuminen syntyviin ratkaisuihin lisääntyy, kehittämisen kohde monipuolistuu ja ratkaisujen toteutuskelpoisuus paranee. Tämän tutkimuksen osalta kansalaisopistojen tapauksessa kehittyneisyys on jo pitkällä, sillä toimijoilla on valmius, kyky ja halu sitoutua kehittämistyöhön yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Myös kehittämisosaamista löytyy eteläpohjalaisilta kansalaisopistoilta, mutta ajassa mukana olo vaatii jatkuvaa mukautumista, mihin ei välttämättä aina ole mahdollisuuksia ja resursseja.

2.4 Aiempaa tutkimusta

Vapaasta sivistystyöstä on tehty paljon tutkimusta, mutta erityisesti kansalaisopistoja koskevaa kvalitatiivista tutkimusta on vielä vähän. Tutkimuksissa on perehdytty pääosin kurssitarjontaan ja opettajuuteen. Jyri Manninen (2015) on tehnyt esitutkimuksen kansalaisopisto-opiskelun tuottamien hyötyjen taloudellisista merkityksistä. Eri yhteyksissä esittämien tutkimustulosten lisäksi ehkä keskeisin vapaan sivistystyön sisällön määrittelyä ja pohdintaa on tehty Sivistystyön vapaus ja vastuu -ohjelmassa. Useamman eri yliopiston yhteisen tutkimusohjelman luonti oli yksi vapaan sivistystyön vuosina 2009–2012 toteutetun kehittämisohjelman (KEHO) kehittämis ehdotusten toimenpiteistä.

Työ- ja elinkeinoministeriö on tukenut jo useiden vuosien ajan yritysten ja organisaatioiden toiminnan kehittämistä työelämän kehittämisohjelmilla. Työelämän tutkimusavusteisen kehittämisen käsite on saanut sijaa erityisesti työelämän kehittämisohjelman (Tykes 1996–2003, Tykes 2004–2009) myötä. Tykes-projekteissa yritysten johto ja henkilöstö kehittävät toimintaa yhteistyössä työelämän tukijoiden ja kehittäjien kanssa yhdessä. Toteutettujen kehittämishankkeiden suunnitelmat, tulokset ja tulosten arvioinnit on koottu työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämään tietokantaan, joka löytyy internetistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö.) Toimintaa on kehitetty muun muassa työkonferenssimetodin ja muutoslaboratorio avulla. Työkonferenssimenetelmää on myös kehitetty eteenpäin ja käytetty

lukuisissa Murikan hankkeissa, erilaisissa yhteistyöhankkeissa ja Kevätsalon omissa hankkeissa.
(Kevätsalo 1999, 284–285.)

3 KEHITTÄMISTOIMINTAA TUTKIMASSA

Tutkimuksessa tarkastelen työkonferenssia toimintatutkimuksellisena kehittämisen areenana, jonka keskeinen työkalu on demokraattinen dialogi. Toimintatutkimuksessa pyrin kuvaamaan kansalaisopistoissa tapahtuvaa kehittämistä toiminnan jatkuvuuden ja toimintaa ohjaavien reunaehtojen nimissä. Oleellinen tarkoitus on myös ollut dialogin ja keskustelun lisääminen kansalaisopistojen kesken sekä hyvien käytäntöjen jakaminen. Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti (2009, 60) näkevät mahdollisuuden käyttää toimintatutkimusta juuri silloin, kun halutaan lisätä työskentelyyn uusia näkökulmia, parantaa kommunikaatiota ja antaa mahdollisuus uudelle tavalle ratkaista ongelmia sekä kehittää toimintoja eteenpäin.

En oikeastaan ollut perehtynyt kansalaisopistoon ja sen toimintaan suuremmin ennen tutkimuksen teon aloittamista. Tiesin, että kansalaisopisto on vapaan sivistystyön oppilaitosmuoto, jonka tavoitteena on antaa mahdollisimman monipuolista yleissivistävää koulutusta kaikille ikäluokille. Aloittaessani tutkimuksen tekemistä en tiennyt, miten monipuolisesti kansalaisopisto tekee vapaata sivistystyötä kunnissa. Ensimmäisen syksyn aikana tutustuin kansalaisopiston toimintaan, vapaan sivistystyön merkitykseen ja lakeihin. Halusin saada itselleni mahdollisimman selkeän kuvan siitä, mihin tarpeeseen kansalaisopistot ovat syntyneet, mitä ne ovat vuosien saatossa tehneet ja mikä on nykypäivän tilanne. Pohdin opistojen paikkaa sivistys ja koulutusyhteiskunnassamme ja näin selkeitä kehittämisen paikkoja. Ensimmäisen syksyn ajalehtiminen ja ajatusten vaeltaminen tuotti lopulta tulosta ja osoittautui äärimmäisen tärkeäksi sivistykselliseksi tutkimusprosessiksi kansalaisopistojen kentällä.

3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Laadullinen kasvatustieteen tutkimus on ihmistutkimusta parhaimmillaan. Tutkimuskohteena on ihmisen kasvu ja oppiminen kasvatustoiminnan seurauksena. Kasvatustoiminta taas tapahtuu ihmisen maailmassa ja ihmisten maailma on täynnä merkityksiä. (Varto 1992, 56; Lehtonen 2004, 14.) Ihmistutkimus kohdistuu kasvun ja kasvatuksen aikana tapahtuviin merkityksiin ja siihen millaisia merkityksiä näille ymmärrettäville ilmiöille annetaan. Maailma rakentuu ilmiöille ja niille annettaville merkityksille. Samankaltaisista sosiokulttuurisista olosuhteista huolimatta ihmiset

kasvavat ainutlaatuisiksi yksilöiksi ja persooniksi, jolloin myös ilmiöille annettavat merkitykset ovat yksilöllisiä. Laadullisen tutkijan on kyettävä tulkitsemaan tutkittavan yksilön ilmiölle antamia merkityksiä. Tutkija ei voi ikinä tulla ymmärtäjänä valmiiksi, mutta jotta tutkija voi päästä kiinni ihmisten antamiin merkityksiin, hänen on tarkasteltava monin eri tavoin tutkimuskohdettaan. Olennaista tutkijan toiminnassa onkin osallistuminen ja sitä kautta mahdollisesti tapahtuva ymmärtäminen. Kuitenkin koska ymmärtäminen on rajallista, tutkijan on toistuvasti ”irrottauduttava” tulkinnasta, joka on seurausta hänestä itsestään ja näin pyrkiä ymmärtämään tutkimuskohdettaan sellaisenaan, siis ihmistä yksilönä ja omana itsenään. (Varto 1992, 57; 69.)

Tutkimuksen olennainen piirre on julkisuus. Onnistunut laadullinen tutkimus saattaa lukijan lähelle tutkittavaa ilmiötä ja tutkijaa. Laadullisen tutkimuksen uskottavuuteen liittyvät kysymykset, joita kvantitatiivinen tutkimus kuvaa validiteetin ja reliabiliteetin käsitteillä, perustuvat siihen, että lukija voi vakuuttua tutkijan ja tutkimuksen tulkintojen luotettavuudesta, tutkimuskirjoituksen täytyy olla kuvaavaa. Tähän pohjautuen tutkija kuvaa ja perustelee metodologiset ratkaisunsa ja osoittaa ne tutkimuksensa kannalta oleellisiksi. (Kaikkonen 1999, 433.) Tutkijan polkua kuvaa hyvin Jyrkiäinen ym., (1992, 116) seuraavasti: ”Menetelmä on tutkijan rakentama tie, jota pitkin hän kulkee löytääkseen vastauksen esittämäänsä kysymykseen ja ne tiedot, joita hän matkan varrella kerää, ovat hänen tutkimustuloksiaan”.

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää työkonferenssimenetelmän soveltuvuutta vapaan sivistystyön kentällä, erityisesti kansalaisopistojen kehittämisen menetelmänä. Tutkimusongelman lisäksi halusin selvittää, millaisia toimintatapoja kehittämisen myötä syntyi tai syntyikö ollenkaan. Kuvaan seuraavaksi tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelman ja tutkimuskysymyksen tarkemmin.

Tutkimusongelmani on:

Miten työkonferenssimenetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi?

Pääkysymykseen vastataan kommunikaation mahdollistavan rajan teoretisoinnin, toimintatutkimuksen vaateiden ja kansalaisopistojen toiminnan sekä kehittämisen näkökulmista. Työkonferenssia osana toimintatutkimusprosessia, tarkastellaan erityisesti tutkijan mahdollistavan kommunikaation näkökulmasta. Kansalaisopistojen toiminta osana vapaata sivistystyötä asettaa tutkimukselle kehykset, joihin tutkimuksen toiminta ja tutkimustulokset on väistämättä suhteutettava.

Tutkimusongelma konkretisoitui seuraavaksi tutkimuskysymykseksi:

Millaisia toimintatapoja kehittämissiinä myötä kolmelle eteläpohjalaiselle kansalaisopistolle syntyi?

Kehittämistyöhön on erilaisia näkökulmia. Tämän tutkimuksen näkökulma kehittämiseen oli kansalaisopistojen näkökulma, joka liittyy toimintamallien kehittämiseen, opiston profiiliin

rakentamiseen, kumppanuuksien solmimiseen ja syventämiseen sekä myös ulkoisen rahoituksen hankkimiseen. Vapaan sivistystyön näkökulmaa ei voi unohtaa, sillä kehittäminen parantaa myös vapaan sivistystyön asemaa kilpailussa ihmisten vapaa-ajasta sekä parantaa kansalaisopistojen imagoa koulutusalan toimijana.

Tutkimuksen tieteellinen tavoite edellyttää tutkimukselle parhaan näkökulman valitsemista. Ratkaisua voidaan perustella sillä, että tutkittavaa ilmiötä lähestytään yhteisesti tuotetun ymmärryksen kautta. Tutkimuksen tuloksia ei tulla esittämään yhtenä ja oikeana totuutena ja ratkaisumallina asiaan, vaan ratkaisuja on yhtä monia, kun on esittäjiäkin sekä osallistujia. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole tuottaa yhtä ainoaa ja oikeaa tietoa, vaan pyrkiä ymmärtämään ilmiötä paremmin kuvaamalla kansalaisopiston ja vapaan sivistystyön tunnusomaisia piirteitä ja luomaan teoriapohjaa ilmiön jatkotutkimuksille sekä kehittämislle. Tutkimuksen käytännön tavoitteena on tuottaa tutkimuksen kohteena oleville kansalaisopistoille tietoa toiminnan kehittämistä varten sekä auttaa näkemään yhteistoiminnallisuuden edut ja mahdollisuudet sekä ongelmat ja rajoitukset. Tutkimuksen kohteena olevien kolmen kansalaisopiston näkemys yhteistoiminnasta näyttäytyi tutkimuksessa erilaisena, minkä vuoksi toisen näkökulman ymmärtäminen voi auttaa näkemään oman toiminnan kehittämismahdollisuudet uudessa valossa. Työkonferenssimenetelmän soveltuvuuden tarkastelu kansalaisopistojen kehittämisen menetelmänä oli myös yhtenä tutkimuksen tavoitteena, sillä vastaavaa tutkimusta ei ole vielä tehty.

3.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen eteneminen

Tutkimuksen metodologia on monikerroksinen. Tausta-aineistoina on hyödynnetty kuntalaiskyselyn vastauksia ja sidosryhmien edustajien haastatteluja. Tausta-aineistojen valossa on kerätty materiaalia neljään työkonferenssiin. Lopullinen aineisto koostuu työkonferenssien materiaalista ja tuotoksista. Kaiken läpäisevänä näkemyksenä on työkonferenssimenetelmä ja päällimmäisenä kysymyksenä: mitä työkonferenssimenetelmä antaa kansalaisopistojen kehittämiseen, vai antaako se mitään? Metodologiset oletukset edustavat lähinnä sosiaalista konstruktivismia, sillä yksilö nähdään aktiivisena toimijana. Tämän tutkimuksen yhteydessä sosiaalinen konteksti on kansalaisopisto. Laadullinen tutkimus, jota tämä tutkimus noudattaa, ei ole olemassa olevien teorioiden todentamista tai uudelleen sanoittamista vaan pikemminkin uusien toimintatapojen tai menettelytapojen löytämistä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusongelma ei välttämättä ole täsmällisesti ilmaistavissa tutkimuksen alussa, vaan se täsmentyy tutkimusprosessin kuluessa. (Kiviniemi 1999, 69.) Tässäkin tutkimuksessa tutkimusongelma on täsmentynyt matkan varrella useampaan otteeseen. Usein laadulliseen tutkimukseen sisältyy useiden eri

lähestymistapojen piirteitä ja näkökulmia. Tässä tutkimuksessa on toimintatutkimuksellinen lähestymistapa.

3.2.1 Toimintatutkimus kommunikatiivisena kehittämistutkimuksena kansalaisopistossa

Toimintatutkimuksen yhteydessä harvoin puhutaan laadullisesta tutkimuksesta, sillä toimintatutkimuksen esittäminen laadullisena tutkimuksena ei ole itsestään selvä asia. Heikkinen (2006, 27) näkee, että toimintatutkimuksen määritelmään on mahdollista verrata seuraavia määritelmiä: interventioon perustuva, käytännönläheinen, osallistava, reflektiivinen ja sosiaalinen prosessi. Yksi vaihtoehto tarkastella toimintatutkimuksen alaa on Habermasin määrittämien tiedonintressialueiden ja niitä määrittävien tieteiden jaon mukaisesti: 1. empiirisanalyttinen tai luonnontieteellinen tiede 2. hermeneuttinen tiede ja 3. kriittinen tiede (Carr & Kemmis 1986, 136). Kaikissa näissä voidaan käyttää tutkimuksellisenä lähestymistapana toimintatutkimusta, mutta ei ole perusteltua väittää kaikkien näiden edustavan laadullista tutkimusta. Tutkimukseni tapa nähdä toimintatutkimuksen liittyminen laadulliseen tutkimukseen nivoutuu yhteen Grundyn idean mukaisesti (Tuomi & Sarajarvi 2002), jolloin jokaista toimintatutkimusta pitää arvioida erikseen sen tuottaman prosessityypin suhteen. Teschin (1990) mukaan erilaiset metodityypit on luokiteltu tutkimuksen kiinnostuksen kohteiden mukaan. Voidaan siis sanoa, että metodiset ratkaisut saavat perustelunsa tutkimuskäytännöistä. Teschin mukaan laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita joko 1. kielen tyypillisistä piirteistä, 2. inhimillisten kokemusten säännönmukaisuuksista, 3. tekstin ja/tai toiminnan merkityksestä, 4. ajattelun ja toiminnan reflektiosta (Järvinen & Järvinen 1996; Hirsjärvi yms. 2000). Toiminnan tutkimisen kehittämiseen voidaan soveltaa erilaisia lähestymistapoja. Toiminnan tutkimisen suuntausten välillä on sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Jokainen lähestymistapa sisältää sekä ongelmia että vahvuuksia ja tutkijan onkin hyödyllistä tuntee nämä. Osallistava toimintatutkimus korostaa tutkimuskohteena olevan yhteisön jäsenten osallistumista tutkimukseen. Kommunikatiivinen toimintatutkimus korostaa vuorovaikutusta ja osallistujien tasavertaista keskustelua muutoksen aikaansaamiseksi. Kommunikatiivinen toimintatutkimus tunnetaan myös demokraattisena dialogina eli työkonferenssimenetelmän pohjana. (Heikkinen, Kontinen & Häkkinen 2006, 39; 50; 57.)

Päädyn tutkijana valitsemaan toimintatutkimuksen, sillä olennaista oli kehittää ja muokata kansalaisopistojen toimintaa palvelemaan paremmin tulevaisuuden tarpeita kuulemalla sidosryhmien edustajia ja kuntalaisia sekä keskustelemalla kehittämiskohteista yhdessä kansalaisopistojen toimihenkilöiden kanssa. Tutkimusmetodologisesti toimintatutkimuksen toteuttaminen kansalaisopistojen toimintaympäristöissä on perusteltua ja hedelmällistä. Toimintatutkimuksessani

korostuu monimetodinen lähestymistapa, tutummin triangulaatio. Denzin (1970) jaottelee triangulaation neljään tyyppiin seuraavasti: tutkimuksessa käytetään monia menetelmiä, monia tutkijoita, monia aineistoja ja monia teorioita (Hirsjärvi & Hurme 2015, 39). Parhaimmillaan aineistotriangulaation käyttö tuo uusia ulottuvuuksia ja keskustelunavauksia jo hyvin tunnettuun ilmiökokonaisuuteen (Viinamäki 2007, 182). Eri aineistoin saadaan aikaan erilaista tietoa, joka oli kansalaisopistojen alkuperäinen tarkoitus. Tutkimuksessani päästään päteviin tutkimustuloksiin monia aineistoja hyödyntämällä eli aineistotriangulaation keinoin. Päivi Atjonen (2015, 134–135) muistuttaa, että aineistotriangulaation sopivuutta tutkimukseen pitää kuitenkin arvioida kriittisesti sen perusteella, miten hyvin se edistää kehittämistä. Vain hyvin suunnitellen aineistot saadaan täydentämään toisiaan tai nostamaan itsenäisesti esiin uusia asioita.

Eskolan (2001) mukaan tutkimus voi olla aineistolähtöistä, teoriasidonnaista ja teorialähtöistä tutkimusta. Aineistolähtöisessä analyysissä teoria pyritään konstruoimaan eli rakentamaan/muokkamaan aineistosta. Teoriasidonnaisessa analyysissä on teoreettisia kytköksiä, mutta ne eivät suoraan välttämättä pohjaudu teoriaan. Teorialähtöisessä analyysissä aloitetaan teoriasta ja palataan teoriaan empiirisen tutkimuksen tarkastelun jälkeen. (Eskola 2001, 133–137.) Toimintatutkimuksessani toteutuu aineistolähtöinen analyysi. Tutkimuksen monisyinen teoreettinen viitekehys mahdollistaa tutkimuksen metodologiset valinnat ja syventää aineiston analyysissä esille nousevia tutkimuksen tuloksia.

Toimintatutkimuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa käytännössä toimivien kansalaisopiston toimihenkilöiden suorittamaa oman toimintansa ja työnsä tutkimista ja kehittämistä. Toimintatutkimusta ohjaa tässä tutkimuksessa käytännön intressi: halu tietää, miten asiat voitaisiin tehdä paremmin ja kehittää kansalaisopistojen toimintaa. Lähtökohta on kansalaisopistojen toiminnan turvaaminen tulevaisuudessa sekä kehittäminen muuttuviin yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Toimintatutkimukseen on monia lähestymistapoja, joten monet kutsuvat eri lähestymistapoja toimintatutkimuksen lähestymistapojen ”perheeksi” (Reason & Bradbury 2001). Lähestymistapojen yhteinen piirre on ihmisten osallistuminen ja muutokseen suuntautuminen eli tähtääminen interventioon. Tämän tutkimuksen lähtökohtana käytetään laadullista toimintatutkimusta ja menetelmänä työkonferenssia, jossa korostuvat käytännönläheinen kehittäminen ja osallisuus. Toikko ja Rantanen (2009, 16) kuvaavat toimintatutkimusta tutkimusotteeksi, minkä avulla toimija-tutkija pyrkii kehittämään, eli muuttamaan jollakin tapaa paremmaksi tai tehokkaammaksi vallitsevaa käytäntöä, toimintatapaa tai -kulttuuria. Tutkimukseni kehittämistoiminnan alulle panevana voimana olivat kansalaisopistojen tarpeet muokata ja kehittää omaa toimintaa. Reason ja Bradbury (2001, 2) ovat luonnehtineet toimintatutkimusta käytännölliseksi ja ihmisten arkielämää hyödyttäväksi tietoa tuottavaksi tutkimukseksi. Käytännöllisen tiedon tuottaminen toteutetaan

tutkijoiden ja tutkimukseen osallistuvien yhteistoiminnallisena prosessina (Heikkinen 2006, 27; Kuusela 2005, 9–10). Tässä tutkimuksessa yhteistoiminnallinen prosessi tarkoitti käytännössä ennen kaikkea sitä, että tutkija ja tutkimuksessa mukana olevien kansalaisopistojen toimihenkilöt etsivät yhdessä ratkaisuja prosessin aikana esiin nousseisiin käytännön kysymyksiin. Kaikkien yhteisenä pyrkimyksenä on kehittää kansalaisopistojen toimintaa ja palveluita vastaamaan paremmin nykyajan muuttuviin tarpeisiin.

Toimintatutkimusta pidetään väljänä tutkimusstrategisena lähestymistapana. Avainsanoja ovat reflektiivisyys, muutosinterventio, tutkimuksen käytännönläheisyys sekä ihmisten osallistuminen. (Heikkinen & Jyrämä 1999, 25–56.) Toimintatutkimusta ohjaa käytännönintressi, halu tietää, miten asiat voitaisiin tehdä paremmin (Heikkinen, Kontinen & Häkkinen 2006; Toikko & Rantanen 2009, 16). Toimintatutkimuksen, kuten tämänkin tutkimuksen tavoitteet lähtevät tarpeesta kehittää yhteisön/organisaation toimintaa, kuten tässä tilanteessa kansalaisopistojen toimintaa ja palveluja. Toimintatutkimuksessa yhdistyvät sekä toiminta/käytäntö että teoria. Toimintatutkimus lähtee ajatuksesta, että teoria on sisällä käytännöissä ja päinvastoin. Toimintatutkimus on jatkuva prosessi, missä suunnittelu ja toiminta sekä havainnointi ja reflektio (arviointi) vuorottelevat. Tutkimuksessa kehittämisen vaiheet eli syklit seuraavat sekä täydentävät toisiaan aina uudelleen. Syklien toistumista kuvataan spiraalimaisesti eteneväksi kehittämiseksi. (Toikko & Rantanen 2009, 30; 66–67.) Toimintatutkimus on erityisen suosittua koulutuksen ja kasvatuksen alalla ja sitä on luonnehdittu sivistäväksi ja kasvatukselliseksi prosessiksi (Heikkinen 2018, 216). Tutkijan työtä on havainnoida, analysoida ja ymmärtää yhteisön muutoksia sekä osaltaan vauhdittaa kehitystä omalla työpanoksellaan. Toimintatutkimuksen menetelmäksi valinneella tutkijalla on usein jonkinlainen rooli yhteisössä ja käytännön kokemuksta tutkimuskohteestaan sekä omakohtainen halu ja tarve kehittää sitä. (Huovinen & Rovio 2008, 94.) Tässä tutkimuksessa korostuu enemmän tutkijan rooli, koska tutkijalla ei ole toimijana roolia kansalaisopistojen yhteisöissä. Tutkijan omakohtainen halu kehittää kansalaisopistojen toimintaa on kuitenkin vahvasti taustalla. Ulkopuolisen tutkijan rooli sopii tähän tutkimukseen.

Suomessa työelämän tutkimuksen ensimmäiset toimintatutkimushankkeet aloitettiin jo 1980-luvulla. Toimintatutkimus on sen jälkeen ollut tärkeä väline työorganisaatioiden kehittämisessä ja erityisesti työntekijöiden osallistumisen ja työssä oppimisen tehostamisessa. (Kalliola 2009, 289.) Tutkimuksen pääasialliseksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui kommunikatiivinen toimintatutkimus pitkähkön pohdinnan jälkeen. Tutkimuksessa toiminta ja sen tutkiminen ovat keskeisessä roolissa. Tutkimuksen tarkoitus on muuttaa vallalla olevia toimintatapoja toimia ja työskennellä. Muutosprosessiin otetaan mukaan tutkittavat aktiivisina toimijoina työkonferenssimenetelmää hyödyntämällä. Kuula (1999, 94) on sitä mieltä, että kommunikatiivisen toimintatutkimuksen

tavoitteena on organisaation toimintaan vaikuttaminen ja uudenlaisen kommunikaation luominen toimijoiden välille. Kommunikatiivista toimintatutkimusta on kehitelty erityisesti Pohjoismaissa aina 1980-luvun puolivälistä asti ja se nojautuu ajatukseen, että toivottua muutosta ei voi tapahtua ilman vuorovaikutusta. Kommunikaatio ja vuorovaikutus ovat edellytyksiä työorganisaation muutoksille ja laajemminkin työelämän innovaatioille. (Kuula 1999, 90.) Muutosta ei pyritä saamaan aikaan tässä tutkimuksessa yksilössä, vaan tarkoituksena on vaikuttaa tutkimuksessa mukana olevien kansalaisopistojen toimintaan sekä mahdollisesti laajemminkin antaa uusia näkemyksiä koko kansalaisopistokentälle. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on vaikuttaa kansalaisopistojen toimintaan kehittäväällä tavalla.

Kuula (1999) tiivistää kolme keskeisintä kommunikatiivisen toimintatutkimuksen edellytystä, joiden voidaan katsoa esiintyvän myös tässä tutkimuksessa:

1. Tutkimuksen tavoitteena on aikaansaada muutoksia tai innovaatioita työelämässä.
2. Muutosten aikaansaaminen onnistuu, mikäli noudatetaan demokraattista dialogia
3. Tutkijan on oltava riittävän kyvykäs toimintatutkijaksi. Toimintaa ei saa ohjata liikaa jokin teoria.

Olen valinnut kommunikatiivisen toimintatutkimuksen lähestymistavaksi tähän tutkimukseen juuri näiden syiden pohjalta. Kirjonen (2007, 125) ajattelee kehittämistyön muistuttavan toteutukseltaan induktiivista tutkimusta, jossa pyritään saamaan aikaan muutos. Induktiivisessa tutkimuksessa edetään askel kerrallaan uutta kokeillen. Näin nähtynä ja ajateltuna toimintatutkimus on muutoshakuista kehittämistyötä.

3.2.2 Kehittämisen toimintatutkimukselliset spiraalit ja tutkimusprosessin kuvaus

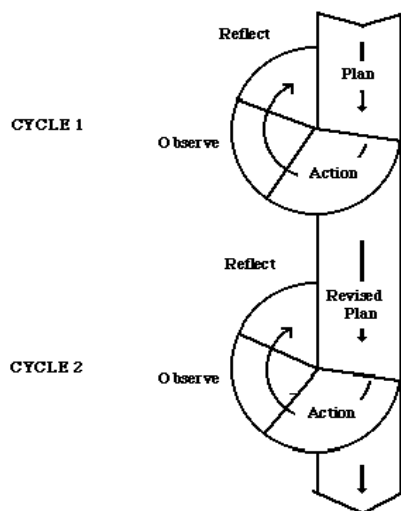
Toimintatutkimuksen etenemistä voidaan kuvata jatkuvaksi prosessiksi, eli spiraalimaiseksi kehittämiseksi. Tutkimusprosessin eri vaiheet toistuvat, edellisestä tuloksesta asetetaan uudet tavoitteet ja niin edelleen. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2009, 14) kirjoittavat Blaxteriin, Hughesiin ja Tightiin (1996, 10) viitaten, että toimintatutkimus, kuten muutkin tutkimukset, lähtee liikkeelle aiheen valinnasta, jonka jälkeen pohditaan metodi, luetaan kirjallisuutta, kerätään aineisto, analysoidaan aineisto ja kirjoitetaan johtopäätökset raportin muotoon. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 14.)

Toikko ja Rantanen (2009, 30; 66–67) jakavat toimintatutkimuksen seuraaviin neljään vaiheeseen:

- toiminnan kehittäminen (muutos)
- yhteistoiminta

- tutkimus
- toimijan eli tutkijan mukanaolo

Myös (Saari 2007, 122; Coghlan & Brannick 2010, 4.) pitävät toimintatutkimuksen vaiheina samoja kuin Toikko ja Rantanen. Tutkimus etenee syklisenä prosessina, jossa pohtiminen, suunnitelma, toiminta ja havainnointi muodostavat toiminnan ketjun. Toiminta suunnitellaan järjestelmällisesti ja havainnoidaan avoimen kriittisesti sekä kirjataan erityisen tarkasti. Tutkimusaineisto voidaan kerätä monilla eri menetelmillä (vertaa triangulaatio). Olennaista toimintatutkimukselle on kurinalaisesti toteutettu ja loppuun saatettu teorian ja käytännön vuorovaikutus. (Kohonen 1993, 73–74; 76.) Kemmis (1995) vastaavasti näkee, että spiraalirakenteessa on neljä vaihetta alla olevan kuvan 1 mukaisesti; suunnittelu, toiminta, tutkiminen ja reflektointi.

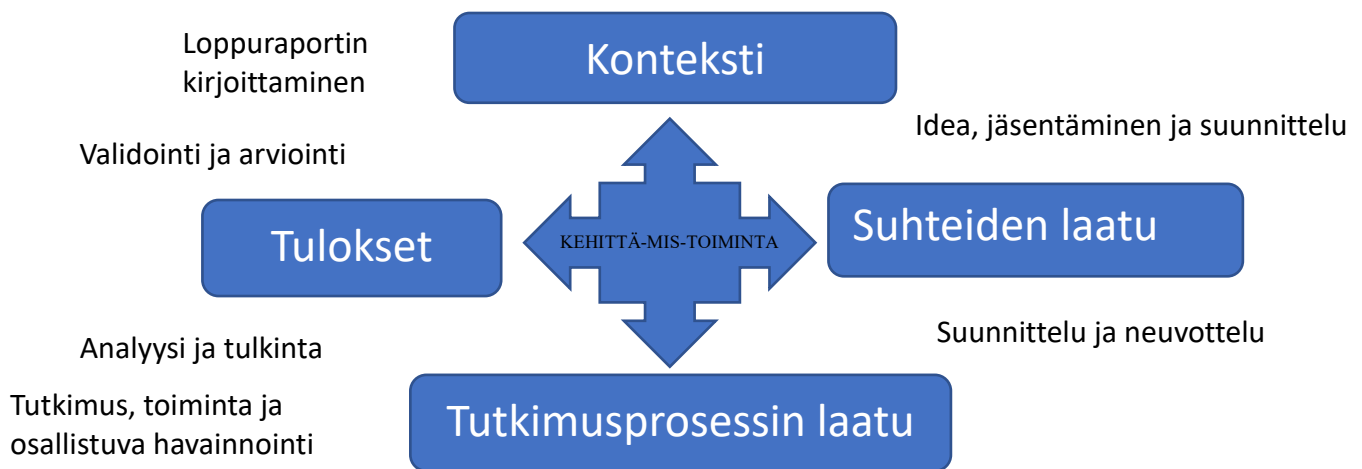
KUVA 1. Simple Action Research Model (Kemmis 1995)

Noudatin tässä toimintatutkimuksessa mukaillen Kemmisin (1995) jäsenystä toimintatutkimuksen etenemisestä. Tutkimuksessani peräkkäiset työkonferenssit muodostavat toimintatutkimuksen spiraalin, jossa toiminta ja ajattelu liittyvät toisiinsa peräkkäisinä suunnittelun, toiminnan, havainnoinnin, reflektion ja uudelleensuunnittelun kehinä. Vaiheet eivät aina edenneet johdonmukaisesti, vaan reflektointi tapahtui kussakin vaiheessa henkilökohtaisesti jatkuvasti ja toisaalta kussakin vaiheessa kulki päällekkäin useita erilaisia prosesseja ja jäsenyyksiä. Todellisuudessa suunnittelu, arviointi ja toiminta lomittuivat niin, että niitä ei voinut erottaa toisistaan. Edellinen spiraali antoi ja opetti aina jotain uutta tutkimuksesta ja vapaan sivistystyön kentästä. Jäsenin tutkimusprosessilleni kolme osa-alueita, jotka kulkevat rinta rinnan ja lomittain toimintatutkimuksessa. Näitä osa-alueita ovat:

1. Kehittämisen kohteena yksittäisen kansalaisopiston toiminta

2. Kehittämisen kohteena opistojen alueellinen yhteistyö ja toiminta
3. Tutkimusprosessi opinnäytetyön näkökulmasta

Jäsennän toimintatutkimusprosessia kuviona alla (kuvio 1), jonka keskiössä on kehittämistoiminta. Jokaisessa kehittämisen osa-alueessa on oma prosessinsa, jossa on huomioitava edellä kuvatun Kemmisin spiraalirakenteen neljä vaihetta.

KUVIO 1. Toimintatutkimusprosessin osa-alueet

Seuraavassa käsitekartassa (käsitekartta 1) esittelen tarkemmin esiymmärryksiäni tutkijana ja toimintatutkimuksen etenemisen vaiheittain.

KÄSITEKARTTA 1. Tutkijan esiymmärrys ja toimintatutkimuksen eteneminen vaiheittain.

Coglan ja Branickin (2010, 142) viittaavat Zubern-Skerrittin ja Fletcherin (2007, 421) ajatukseen siitä, että päättötyönä tehtävä toimintatutkimus eroaa työelämän toimintatutkimusprosessista siinä, että työ sisältää selkeästi itsenäisesti ja työyhteisön kanssa tehtäviä vaiheita. Zubern-Skerrittin ja Fletcherin mukaan itsenäisiä vaiheita ovat työn suunnittelu, kenttätöskentely, arviointi ja loppupäätelmien kirjaaminen. Työyhteisön kanssa tehtäviä vaiheita ovat toiminnan suunnittelu, itse toiminta, arviointi ja uuden rakentaminen, jatkuen aina seuraavaan sykliin. Tämä tutkimus on minun kolmas tutkimukseni opintojen parissa. Sain syksyllä 2017 tietooni

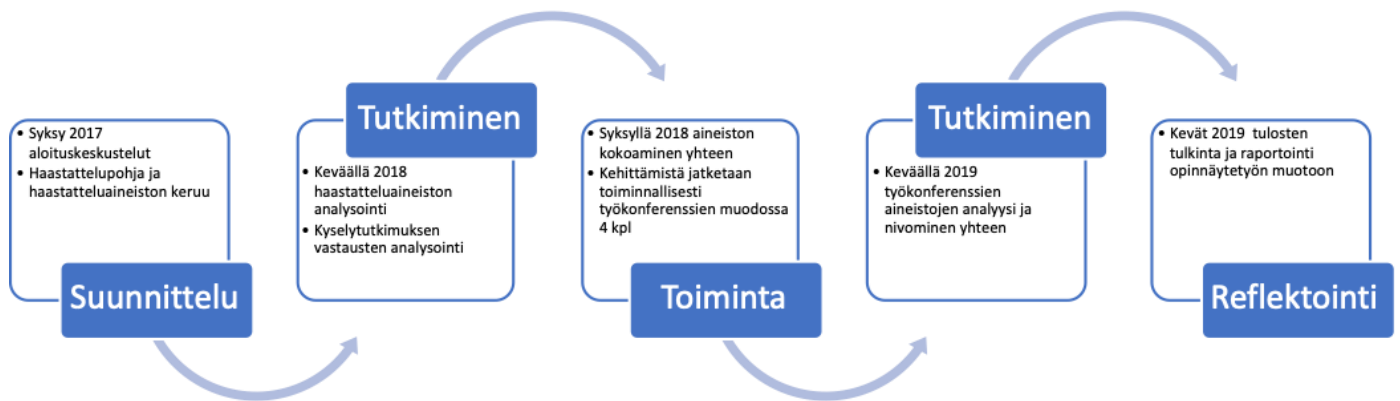
mahdollisuuden tehdä tutkimusta kansalaisopistojen kehittämiseen liittyen. Syksyn 2017 vaiheet toiminnassa liittyivät suunnitteluun ja keskusteluun aiheesta, sen rajaamisesta, työn metodologian määrittelystä ja sen jäsentämisestä. Syksyn keskusteluissa kansalaisopistojen kanssa keskityttiin keskustelemaan siitä, minkälaiset tarpeet ja toiveet kansalaisopistoilla on, mitä ollaan tekemässä ja miksi ollaan tekemässä sekä mihin suuntaan työn kanssa lähdettäisiin etenemään. Syksyn aikana hyppäsin nopeasti kelkkaan mukaan. Pääsin suunnittelemaan ja vaikuttamaan kansalaisopiston sidosryhmien edustajille tehtävään haastattelun runkoon ja kysymyksiin. Haastattelukysymykset pohjattiin vuonna 2016 tehdyn kuntaliskyselyn kysymyksiin osittain ja kyselyn vastauksia hyödynnettiin haastattelun kysymyksiä laadittaessa. Heti, kun runko oli valmis, ulkopuolinen taho alkoi tehdä sidosryhmähaastatteluja Kurikassa, Teuvalla ja Kauhajoella. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina eli keskustelunomaisina haastatteluina ja ne kestivät jokainen noin tunnin. Haastateltaville lähetettiin ennakkoon kysymykset neljä viisi päivää ennen haastattelua. Oikolukuvaiheessa haastateltavilla oli vielä halutessaan mahdollisuus täydentää vastauksiaan. Haastattelun pääkysymyksiä oli yhteensä neljä ja ne olivat jaettu useampaan alakysymykseen. Haastattelut saatiin valmiiksi vuoden 2017 loppuun mennessä. Syksy 2017 aloitti toimintatutkimuksen ensimmäisen syklin, joka käynnisti tutkimusprosessin. Toimintatutkimuksen toisen syklin muodosti kevät 2018, jolloin aloitettiin haastattelujen analysointi ja myös syvemmän tiedon etsiminen. Haastattelut analysoitiin teemahaastatteluaineiston analyysin mukaan pilkkomalla aineisto teemoihin eli teemoittamalla aineisto osiin.

Toimintatutkimuksen kolmannen syklin muodosti syksy 2018, jolloin toteutettiin työkonferenssien sarja pohjautuen jo analysoituihin aineistoihin. Työkonferenssien tarkoituksena oli tehdä näkyväksi kunnan omia kehittämisen kohteita sekä tehdä näkyväksi kansalaisopistojen yhteisiä mahdollisuuksia kehittää toimintaa alueellisesti sekä ideoita, miten he voisivat yhdessä toinen toisiaan tukien kehittää vapaan sivistystyön palveluja tällä alueella. Havaintoni mukaan syksy oli hektistä aikaa kansalaisopistoissa, mutta saimme järjestettyä jokaiselle opistolle oman konferenssin omassa kunnassa, jonka jälkeen pidimme vielä yhden yhteisen konferenssin Kurikassa lokakuussa.

Toimintatutkimuksen neljännen ja samalla viimeisen syklin muodosti kesä ja syksy 2019, jolloin viimeistelin työkonferenssien analyysin ja nivoin yhteen koko kokonaisuuden sekä kirjoitin tutkimusraportin. Kolmannen ja neljännen syklin sisällä ja rinta rinnan menivät sekä yksittäisen kansalaisopiston että kaikkien kansalaisopistojen kehittämisen sisällöt sekä opinnäytetyöprosessi. Tiedonhankintaa ja havainnointia tapahtui prosessin joka vaiheessa alkuvaiheesta aivan loppumetreille saakka.

Kun tutkimusprosessin jäsentää kronologisesti kuvio 2 alla mukaan, näyttävät sen vaiheet loogisilta ja tuntuvat etenevän suunnitellusti. Tosiasiassa aineistoihin, teoriaan ja itse työhön on

palattu uudelleen ja uudelleen. Saman aiheen käsittelyä on pitänyt tehdä monta kertaa ja välillä aloittaa alusta, koska tulosten analysoinnille ja yhteenvedoille ei ole ollut arjessa riittävästi aikaa ja työn teko-aika on venynyt tutkijan kokopäiväisen työn johdosta. Toisaalta toimintatutkimukselle on ominaista oman toiminnan reflektio ja sitä kautta asioiden sisäistäminen, mutta osittain palaaminen kertoo puutteesta työn eteenpäin saattamiseksi.

KUVIO 2. Tutkimusprosessin kulku.

Ihmisen sosiaalisella toiminnalla on taipumus rutinoitua ja muuttua itsestään selviksi toimintatavoiksi. Yksi toimintatutkimuksen keskeinen tavoite onkin rutiinien ja vakiintuneiden toimintatapojen tekeminen näkyväksi tietoisien harkinnan, tarkastelun ja reflektion kautta. Vasta käytännön tarkasteluun sovellettavien teorioiden ja uusien toimintatapojen kautta voidaan ymmärtää vanhojen rutiinien murtamisen tarpeellisuus ja sitä kautta päästään kehittämään uusia, entistä laadukkaampia ja taloudellisia toimintatapoja. Aktiiviset muutosyritykset eli interventiot saattavat nostaa uudelleentarkasteluun monia tiedostamattomia ajattelu- ja toimintatapoja. Uusien näkökulmien ja ideoiden johdosta käytäntöä pitää ja on järkevää kehittää. Myös tutkimusongelma voi tällaisessa prosessissa muuttua sen mukaan, millaisia käytännön kehittämistarpeita tutkimuksen edetessä nousee esiin. Tällöin tutkija voi joutua tekemään toistuvia uudelleenmäärittelyjä tutkimusasetteluun varmistaakseen kehittymisen käytännön edistämässä. (Saari 2007, 124; Hietaoja 2013, 32.)

Useat toimintatutkimuksen määritelmät, erityisesti osallistavan toiminnan tutkimus eli kommunikatiivinen toimintatutkimus, sisältävät oppimisen ajatuksen interventioiden yhtenä keskeisenä tuloksena. Nämä määritelmät kattavat kaikkien osallistujien, myös tutkijan oppimisen. Tutkimuksen yhtenä tärkeänä tarkoituksena on tuoda esiin, miten tutkija on oppinut käsittämään

menetelmänsä potentiaalin erilaisista käytännön ja teoreettisen näkökulmista. (Kalliola 2009, 292–293.)

3.3 Aineisto

Huovisen ja Rovion (2008, 104) mukaan toimintatutkimukselle tyypillisiä tiedonkeruumenetelmiä ovat osallistuva havainnointi, tutkimuspäiväkirja sekä haastattelu. Aineistona voidaan myös käyttää määrällisesti kerättyä kyselyä ja sen vastauksia sekä toiminnan aikana tuotettua kirjallista materiaalia, kuten työkonferenssien materiaalia. Tässä tutkimuksessa aineistoa on kerätty jollain tasolla kaikilla edellä mainituilla tavoilla mahdollisimman kattavan aineiston saamiseksi. Tutkimuksen aineiston perusta on neljästä toimintatutkimuksellisesta kehittämistilanteesta kerätty aineisto sekä tausta-aineistot. Neljä työkonferenssia järjestettiin vuonna 2018 osana kaksi vuotista hanketta. Työkonferensseihin osallistui kolmen eteläpohjalaisen kansalaisopiston toimihenkilöitä. Keskeinen aineisto koostuu näiden työkonferenssien keskusteluista ja niihin kerättyistä pohjamateriaaleista. Niistä muodostuu noin 8 tunnin kokonaisuus. Hyödynnän analyysiprosessissa myös hankkeen aikana kerättyjä tausta-aineistoja; kyselyä kuntalaisille ja haastatteluita sidosryhmien edustajille (kts. liitteet). Aineistojen hyödyntämisen tavasta kerron analyysimenetelmien yhteydessä tarkemmin luvussa 3.4.

3.3.1 Laatua Lakeudelle -hanke työkonferenssin kontekstina

Työkonferenssiaineisto kerättiin Laatua Lakeudelle -CAF -arviointimallin käyttöönotto ja palvelutuotteiden analysointi kolmessa pohjalaisessa kansalaisopistossa hankkeessa (Laatua Lakeudelle -hankesuunnitelma 2016). Hankkeen keskeisenä tavoitteena on ottaa käyttöön laadunarviointimalli ja arvioida koulutuspalveluja. Tavoitteena on arvioida opistojen toiminnan nykytila kaikilla CAF-mallin arviointialueilla, tunnistaa sen perusteella tärkeimmät kehittämiskohdat suhteessa oppilaitosten strategiaan tavoitteisiin. Koulutuspalvelujen arviointi ja analysointi muuttuvassa palveluympäristössä on nostettu erilliseksi arviointikohteeksi sen keskeisyyden vuoksi. Tutkimukseni keskittyy viimeisimmäksi mainittuun koulutuspalvelujen arviointiin ja analysointiin sekä sen lisäksi kansalaisopistojen toiminnan kehittämiseen. (Laatua Lakeudelle -hankesuunnitelma 2016.) Jokaisen kunnan alueella kerättiin ensin kyselyaineisto, joka perustui kysymyksiin kansalaisopiston toiminnasta (liite1[2]). Tämän jälkeen syksyllä 2017 haastateltiin kansalaisopistojen sidosryhmien edustajia. Lopuksi järjestettiin työkonferenssien sarja syksyllä 2018.

Toimintatutkimukseen osallistuvat kansalaisopistot muodostivat kukin oman sosiaalisen maailmansa, joilla on tietyt omat järjestäytymisen tavat. Kurikan kansalaisopisto on vuodesta 1965 lähtien toiminut vapaan sivistystyön oppilaitos, jota ylläpitää Kurikkalan Setlementti ry. Toimintaa on koko Kurikan kaupungin alueella eli Kurikassa, Jurvassa ja Jalasjärvellä. Opetusta järjestetään vuosittain yli 12 000 oppituntia noin 600 kurssilla reilussa 100 toimipisteessä kylissä ja keskustan alueella noin 120 tuntiopettajan voimin. Kurikkalaisista 18 % opiskelee opistossa vuoden 2016 tiedon mukaan. (Perustietoa opistosta.) Kauhajoen kansalaisopiston toiminta ulottuu Kauhajoelta Isojoelle ja Karijoelle. Opetustoimintaa järjestetään laajasti haja-asutusalueilla. Yli 2000 kuntalaista osallistuu opetukseen vuosittain. Tarjolla opistossa on lähes 300 eri kurssia vuosittain. Teuvan kansalaisopisto on perustettu vuonna 1966 ja toimii yhä aktiivisena harrastustoiminnan ylläpitäjänä sekä kehittäjänä. Joka kuudes teuvalainen osallistuu vuosittain kansalaisopiston kursseille. Kansalaisopistot ovat pieniä tai keskisuuria maaseutuopistoja, joiden toimintaympäristöille tyypillistä ovat supistuva ja ikääntyvä väestö, laaja toiminta-alue ja palvelujen keskittyminen keskustaajamiin. Huolimatta siitä, että kansalaisopistojen toiminta tukee vahvasti kuntien strategioissa esiin nostettuja tavoitteita ja arvoja, nykyisessä taloudellisessa tilanteessa ei ole itsestään selvää, että kansalaisopistojen toimintaa tuetaan kunnallisella rahoituksella, koska se ei kuulu niiden lakisääteisiin tehtäviin. (Laatua Lakeudelle -hankesuunnitelma 2016.)

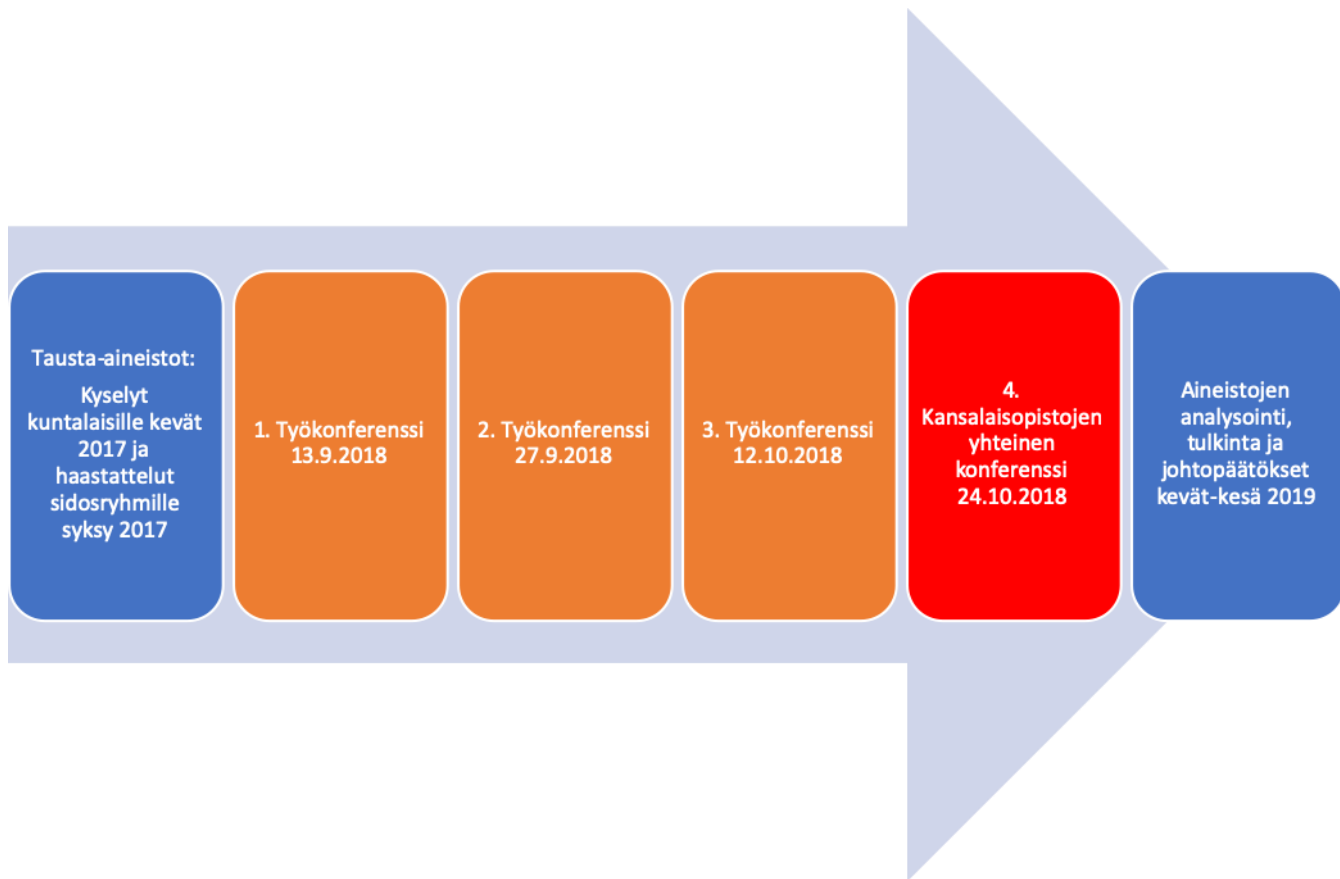
Hankkeen keskeiset toiminnot; laadunarviointimallin käyttöönotto ja koulutuspalvelujen arviointi tähtäävät molemmat opistojen toiminnan tehostamiseen, virtaviivaistamiseen ja selkeyttämiseen, mikä tukee toiminnan taloudellisuutta ja sujuvoittaa opettajien ja osallistujien toimintaa ja tyytyväisyyttä. Vapaan sivistystyön toimintaperiaatteiden mukaisen koulutuksen tarjoaminen on kansalaisopiston keskeisin tehtävä, minkä toteuttamista kaikki muut toimintaprosessit tukevat ja mistä käsin strategisia tavoitteita opistolle asetetaan. Se, mitä koulutusta ja miten koulutusta tänään tarjotaan muuttuvat, ja sen myötä asiakkaiden tarpeet. (Laatua Lakeudelle hankehakemus 2016.) Arvioiva ja kehittävä ote nostavat esiin kehittämiskohteita, mikä on tärkeää, että kansalaisopistot voivat muuttaa toimintatapojaan paremmin eri asiakastahojen tarpeita vastaaviksi. Tunnistettuja kehittämiskohteita voidaan eteenpäin itse tai mahdollisesti myös yhteistyössä. Tutkimuksen valmistuttua kansalaisopistoilla on käytössään laaja, analysoitu aineisto niiden keskeisten asiakas- ja sidosryhmien edustajien näkemyksistä kansalaisopistojen toiminnasta nykypäivänä ja tulevaisuudessa. Tulokset antavat suuntaviivoja sekä kehittämistoimintaan että opistojen yhteistyöhän niin toistensa kuin sidosryhmiensäkin kanssa.

Tutkimusaineistojen elinkaareen on alettu kohdistaa yhä suuremmassa määrin huomiota. Haastattelututkimuksissa tämä tarkoittaa sitä, että haastatteluaiheiden ja -kysymysten ohella tulee suunnitella myös aineiston käytettävyyteen vaikuttavat ratkaisut ennen haastattelujen keräämistä.

Hyvä aineistohallinta tarkoittaa sitä, että aineisto on kerätty ja käsitelty niin, että aineisto palvelee ensin kerääjän omia tiedonintressejä, jonka jälkeen aineisto arkistoituna on vielä hyvin käytettävissä jälkikäteen esim. opetuksessa ja kehittämisessä. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413.) Tulkintaa ja analyysiä olisi mahdollista tehdä tässä tutkimuksessa kolmesta erilaisesta aineistosta käsin: tutkimuksen tausta-aineistoista (haastattelut ja kyselyt) ja työkonferenssien aineistoista. Kysely on toteutettu Webropol-kyselytyökalulla ja haastattelut litteroitu sanasta sanaan paperille, joten niiden jatkokäyttö on turvattu. Olen rajannut työni koskettamaan ainoastaan työkonferenssien aineistoja, koska tavoitteena on kehittää kansalaisopistojen toimintaa yhdessä kansalaisopistojen toimihenkilöiden kanssa. Kysely- ja haastatteluaineistot toimivat työkonferenssien pohjamateriaaleina, ja sitä kautta rikastavat tulkintaa. Moniosainen aineisto on koottu siitä syystä, että Laatusuoritus -hankkeen aikana haluttiin tutkia sekä kuntalaisten että yhteistyötahojen näkemyksiä kansalaisopistojen toiminnasta.

3.3.2 Työkonferenssien organisointi, käyttöönotto ja synnytetty aineisto

Tämän tutkimuksen kohteena oleva työkonferenssien sarja (kts. kuvio 3 alla) koostuu jokaisen kolmen eteläpohjalaisen kunnan omasta työkonferenssista sekä yhdestä yhteisestä konferenssista, jotka toteutettiin syys-lokakuun aikana 2018. Ensimmäinen konferenssi järjestettiin Kurikan kansalaisopistossa Kurikassa, toinen Teuvan kansalaisopistolla Teuvalla, kolmas Kauhajoen kansalaisopistolla Kauhajoella ja lopuksi järjestettiin kansalaisopistojen yhteinen konferenssi Kurikassa Kurikan kansalaisopiston tiloissa. Kaikkien konferenssien kulku oli samanlainen, mutta kaikilla kerroilla taustamateriaalina oleva materiaali oli erilainen, sillä se koostui jokaisen kunnan omista kysely ja haastattelu aineistojen materiaaleista. Lopuksi pidettävään yhteiseen konferenssiin oli kerätty kaikkia opistoja koskettavat yhteiset materiaalit. Kansalaisopistot sopivat konferenssin osallistujista itsenäisesti. Työkonferenssiin on mahdollista kutsua osallistujia laajemmin, mutta nämä konferenssit pidettiin kansalaisopistojen omien toimihenkilöiden kesken. Kerron alla erikseen jokaisen konferenssin osallistujamäärän. Osallistujien suhteellisen pieni määrä vaikutti oleellisesti siihen, että kaikilla osallistujilla oli mahdollisuus tulla kuulluksi. Seminaareihin varattu aika noin 2-3 tuntia riitti hyvin esille nousseiden asioiden käsittelyyn. Tutkijana toimin konferensseissa esittelijänä, kuuntelijana, lisäkysymysten esittäjänä ja kirjurina.

KUVIO 3. Työkonferenssien sijoittuminen Laatua Lakeudelle -hankkeen tutkimusvaiheisiin ja analyysin eteneminen

Jokainen konferenssi aloitettiin esittäytymällä. Jokainen paikalla olija kertoi lyhyesti; kuka on, missä tehtävässä toimii ja kauanko on tehtävässä/organisaatiossa ollut. Ennen keskustelun aloittamista käytiin yhteisesti läpi tasaveroisen vuoropuhelun säännöt. Sääntöjen tarkoituksena oli selventää keskustelujen luonnetta avoimena ja asemaan/ammattiin katsomatta kaikkia osapuolia kunnioittavana. Johdannoksi tutkijana kerroin; mikä työkonferenssi menetelmänä, mihin asiayhteyteen konferenssit kytkeytyivät, miten ne etenevät. Tämän jälkeen lähdin kertomaan osallistujille teemojen pohjalta tekemiäni karkeita analyysejä. Työkonferenssin ideologian mukaisesti kaikilla oli mahdollisuus kysyä, tarkentaa ja keskustella asioista. Kansalaisopistojen omissa konferensseissa on mahdollista pohtia ääneen opiston kehittämisen kohtia suhteessa kuntalaisten ja yhteistyötahojen näkemyksiin sekä miettiä omia tavoitteita ja jopa konkreettisia toimenpiteitä. Konferenssien keskustelut, tavoitteet ja toimenpiteet tutkija koostaa ylös.

Kansalaisopistojen omissa konferensseissa käsiteltiin kansalaisopiston toimintaa tällä hetkellä tutkimustulosten valossa, pohdittiin millä tavalla ja mitä asioita voidaan kehittää lyhyellä aikataululla ja tulevaisuudessa pitkällä aikajänteellä. Suojasen (1992, 57) mukaan tutkija voi asettaa etukäteen tavoitteita ja esittää ne osallistujille, heidän hyväksyttäväksi konferenssin aluksi. Tutkijana esitin

tavoitteet konferensseille jo etukäteen, jolloin ne olivat kaikilla tiedossa. Konferenssien jälkeen muokkasin vielä materiaalia, jos siihen nousi tarve. Kaiken kaikkiaan jokaisessa konferenssissa keskustelu sujui hyvin ja kehittämisen kohteita tarkasteltiin monipuolisesti eri näkökulmista.

Ensimmäiseen työkonferenssiin 13.9.2018 Kurikan kansalaisopistossa osallistui kolme ihmistä rehtori/toiminnan johtaja, koulutussuunnittelija ja hallituksen jäsen. Työkonferenssiin oli varattuna aikaa kaksi tuntia. Aluksi tutkija alusti osallistujille, mistä työkonferenssissa on kyse, miksi ollaan täällä tänään ja mitä työkonferenssilla tavoitellaan. Työkonferenssin pohjana oli Power Pointesitys, joka oli koostettu sidosryhmähaastattelun kysymyksistä 1- 4 (liite 1) sekä kyselyn kansalaisopiston toiminnasta kysymyksistä 19 ja 20. Painopiste oli kuitenkin haastattelun kohdissa 2b - millaisena näet kuntasi kansalaisopiston 10 vuoden kuluttua (vuonna 2017?), 3 - mitä haasteita tai ongelmia näet kansalaisopiston toiminnassa tällä hetkellä tai tulevaisuudessa ja 4 -miten kehittäisit kansalaisopiston toimintaa omassa kunnassasi.

Toiseen työkonferenssiin 27.9.2018 Teuvalla osallistui kaksi kansalaisopiston toimijaa kansalaisopiston rehtori ja toimistos sihteeri. Tässäkin konferenssissa tutkija alusti toimijoille, mistä työkonferenssissa oli kyse ja mitä sillä tavoitellaan. Tämän jälkeen kansalaisopiston rehtori kertoi kunnan omasta kehittämisjärjestelmästä, valiokuntamallista, joka ohjaa kunnan päätöksentekoa. Kansalaisopiston toiminnan yhdistyminen toisen kunnan kansalaisopiston kanssa on ollut pöydällä, mutta syksyn 2018 alussa valiokunta on päättänyt jatkaa itsenäisenä kansalaisopistona, sillä laskelmat ovat osoittaneet, että yhdistyminen ei tuota merkittäviä säästöjä. Kansalaisopiston rehtorin mukaan kunnan koko ja valiokunnan tehtävä ohjata ja linjata päätöksiä vaikuttaa kunnan ja kansalaisopiston kehittämiseen merkittävästi.

Kolmanteen työkonferenssiin 12.10.2018 Kauhajoella osallistui kansalaisopiston rehtori. Konferenssihetkellä kansalaisopisto oli juuri muuttamassa uusiin tiloihin, yhteen kirjasto- ja kulttuuripalvelujen kanssa. Rehtori piti tätä paikan vaihdosta positiivisena muutoksena, sillä paikka on näkyvämpi ja samassa rakennuksessa on helpompi tehdä yhteistyötä. Lopuksi 24.10.2018 järjestettiin yhteinen konferenssi, johon kutsuttiin kaikkien opistojen rehtorit sekä Kurikan kansalaisopiston koulutussuunnittelija. Kauhajoen kansalaisopiston rehtori oli estynyt pääsemästä paikalle, mutta osallistui Skypen välityksellä konferenssiin. Tapaamisella käytiin läpi yhteisiä, alueellisia kehittämiskohteita.

Käsitysten selvittäminen opistojen toiminnasta, palvelujen toteuttamisesta, niihin kohdistuvissa odotuksissa maakunnan uudessa roolituksessa ja toiveista opistojen toiminnalle on erityisen tärkeää tällä hetkellä. Vaikka maakunta- ja Sote-uudistus päättyi 8.3.2019 kesken esiselvityksen, se ei tarkoita sitä, että uudistusta ei milloinkaan olisi tulossa. Maakunta- ja Sote-uudistus ajoivat vahvasti takaa palvelujen asiakaslähtöisen toimintatavan kehittämistä, joka on kaiken kaikkiaan nykypäivää.

(Kuntien ja maakuntien tehtävien yhdyspintoja koskeva selvitys 2019.) Myös kansalaisopistojen toiminnan laadun kehittämisessä on ensisijaisen tärkeää asiakaslähtöisyys, joten tästäkin syystä kysely toiminnasta ja sidosryhmien edustajille suunnatut haastattelut ovat ensiarvoisen tärkeitä. Tutkimuksen kohteena oleviin työkonferensseihin pyydettiin osallistumaan kaikkien kansalaisopistojen toimihenkilöt. Kansalaisopistot sopivat osallistujista itse. Mahdollisuuksien mukaan kansalaisopistot saivat halutessaan pyytää mukaan myös sidosryhmien edustajia ja muita tahoja. Työkonferensseissa oli määrä pohtia ja keskustella jokaisen kansalaisopiston omista kehittämisen kohteista, mutta samalla myös pohtia kansalaisopistojen yhteisiä alueellisia kehittämiskohteita. Työkonferenssit toteutettiin kolmen vaiheen sekä viimeisen yhteisen purkukeskustelun kokonaisuutena (ks. taulukko 1).

Vaihe	Teema	Taho
Ryhmäkeskustelu	Kansalaisopiston toiminnan ja palvelujen kehittäminen kyselyn ja haastattelujen valossa	Kurikan kansalaisopisto
Ryhmäkeskustelu	Kansalaisopiston toiminnan ja palvelujen kehittäminen kyselyn ja haastattelujen valossa	Teuvan kansalaisopisto
Yksilökeskustelu	Kansalaisopiston toiminnan ja palvelujen kehittäminen kyselyn ja haastattelujen valossa	Kauhajoen kansalaisopisto
Yhteisistunto	Alueellinen kehittäminen ja yhteistyö	Kaikki opistot

TAULUKKO 1. Työkonferenssien sarja käsiteltävien asioiden kera

Koska pohjamateriaalina käytetty tutkimusaineisto koostuu useammasta metodista, voidaan puhua jollain tasolla metodien triangulaatiosta tai triangulatiivisten aineistojen hyödyntämisestä (Patton 2002, 247). Muutoksen ja kehittämisen aikaansaamiseksi on tärkeää, että jokaisen kansalaisopiston kanssa käytiin yksin läpi paikallisia ja kansalaisopisto kohtaisia kehittämisen kohteita, mutta myös yhdessä tehtiin näkyväksi yhteisiä kehittämiskohteita ja mahdollisuuksia jatkossa lisätä yhteistyötä sekä kehittää alueellisesti vapaata sivistystyötä. Tutkimuksen lähtökohtia ovat tutkimusongelma ja tutkijaa askarruttavat kysymykset. Tutkimusongelmaa ei useinkaan tarjota valmiina, eikä tutkimuksen tekemiselle ole olemassa reseptikokoelmaa, jonka mukaan voisi edetä.

Kuitenkin tutkimuksen alkuvaiheen kiinnostus alue muuntaa lopulta ongelman tutkimuskysymykseksi ja sitä kautta tutkimus suuntautuu. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 13.) Yhteiskunnallinen koulutus on ajautunut tai ajettu ahtaalle -kummin päin asian haluaa nähdä. Kilpailun läpitunkeva voima näkyy kaikkialla. Elinikäinen oppiminen ja vapaus kehittää itseään eivät ole enää itsestään selvästi tavoittelemisen arvoisia asioita. Nykytilanne on sekä samalla uhka että mahdollisuus. Vapaan sivistystyön eri tahoilla on hyvä yhteys kansalaisiin ja mahdollisuus toteuttaa yhteiskunnallista sivistystä ja koulutusta. Työväen sivistysliiton vuoden 1972 lyhytkurssi nimikkeistä suosituimpia olivat Kunnallispolitiikan peruskoulu, Yleinen kansalaistietous, Luottamustiedon perusteet jne. Näitä nimikkeitä näkee harvemmin nykyään, sen sijaan vapaan sivistystyön tarjonta suuntautuu kaikissa oppilaitoksissa enemmän harrastamiseen ja toisenlaiseen hyvinvointiin. (Anttila 2013, 61–62.) Toisaalta harrastaminen ja oman hyvinvoinnin tavoittelua arvostetaan, mutta toisaalta taas puuhastelua ei enää arvosteta. Sen sijaan tavoitteellinen oppiminen, kehittäminen ja uudistaminen kaikessa maan ja taivaan välillä ovat nousseet korkeimmalle korokkeelle. Sivistyksen juna kulkee kulkuaan, maakunta- ja Sote-uudistus tulee jossain muodossa jäädäkseen ja toimijuus on lipeämässä käsistämme. Aineistojen hyödyntämisen tavoista kerron analyysimenetelmien yhteydessä tarkemmin luvussa 4.2.

Vaikka tutkimuksessa hyödynnettiin neljästä toimintatutkimuksellisesta kehittämistilanteesta kerättyä aineistoa (4 kpl työkonferenssia), tavoitteena on analysoida ja esittää lopuksi kerätty aineisto konvergentisti eli yhdistämällä aineistot yhdeksi kokonaisuudeksi (vrt. Yin, 1994, 92–93). Selkeyden ja lukijaystävällisyyden vuoksi esitän ensin analyysin löydökset ja vasta aivan lopuksi pohdin kysymystä siitä, miten työkonferenssimenetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi.

3.3.3 Osallistuva havainnointi

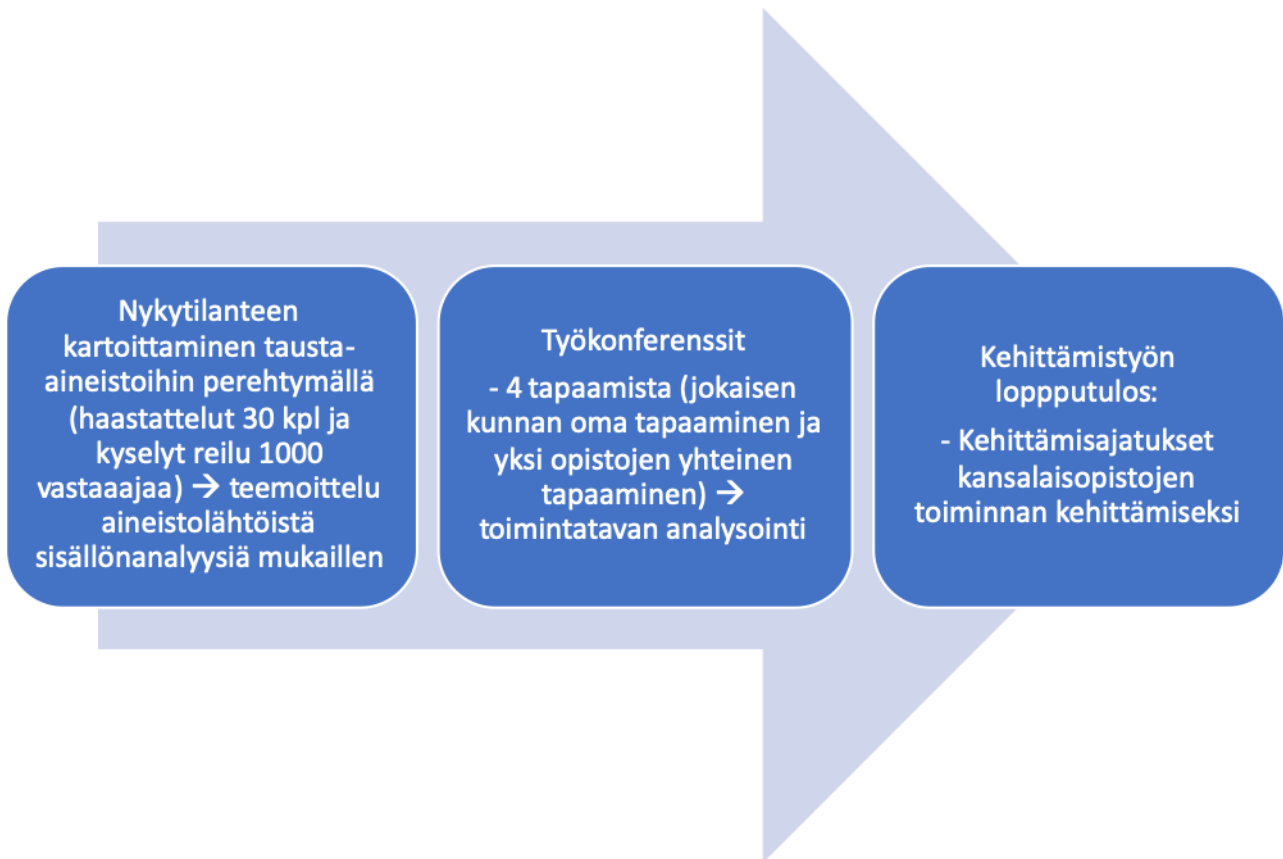
Havainnointi aineistonkeruumenetelmänä tarkoittaa kohteen systemaattista tarkkailemista ja tietojen tallentamista pidemmällä aikavälillä. Havainnointia voidaan toteuttaa eri tavoin osallistumisen asteen vaihteluiden mukaan. Osallistavaa havainnointia voi harjoittaa joko tutkijan roolissa, toimijan roolissa tai toimija-tutkija roolissa (havainnoija osallistujana/osallistuja havainnoitsijana). Toimintatutkimuksessa tutkija on useimmiten itse myös tekijä ja sillä tavalla läsnä tutkimuksessa myös. (Eskola & Suoranta 1998, 99–101.) Tutkimuksessa korostuu nimenomaan osallistuminen havainnoitsijan roolissa. Osallistuva havainnointi sopi tutkimuksen tarkoitukseen, sillä olin kiinnostunut kansalaisopistojen toimintatavoista ja kokemuksista. Osallistuminen kansalaisopistojen kehittämiseen mahdollisti näin ollen syvemmän kokemuksen

aikaansaamisen. Myös työkonferenssimenetelmän soveltuvuuden tarkasteluun osallistuva havainnointi oli paras vaihtoehto.

Havainnointiin perustuvassa tutkimuksessa tutkimusjaksot ovat usein pitkiä. Tämä johtuu siitä, että havainnot ovat yksilöllisiä. Pitkällä havainnointiajalla tutkija varmistaa ja vahvistaa havaintojaan. Aikaa Tämän tutkimuksen havainnointijaksot sijoittuivat työkonferenssien sarjaan. Kyse ei ollut pidemmän ajan havainnoinnista, mutta tutkimusongelmaa ja tutkimuskysymystä tukemaan oli tässä tutkimuksessa hyödynnettävissä myös muita aineistoja. Kuula (1999, 148–150) näkee, että erityisesti toimintatutkimuksen kenttätyöhön olennaisella tavalla katsotaan kuuluvaksi havainnoijan oma henkilökohtainen prosessi ja oppiminen. Toimintatutkimuksessa havainnoijan ja tutkittavien tulee kriittisesti tarkastella toimintaansa sekä kehitettävää toimintaa. Toimintatutkimus itsessään tuo tutkimuksen tekemiseen eri vaiheita, oppimista puolin ja toisin sekä kriittistä tulkittamista. Toimintatutkimuksessa ja havainnoinnissa tutkija osallistuu tutkimuskohteen toimintaan enemmän tai vähemmän, siten kysymys on aina myös tutkija oppimisprosessista.

3.4 Aineiston analyysi

Toimintatutkimukseen kuuluu olennaisesti toiminnan jatkuva reflektointi. Tutkijan tehtävä on kerätyn aineiston analysoiminen ja tulkitseminen, jotta saadaan runsaasta tiedosta koottua selkeä kokonaisuus. (Suojanen 2004.) Aineiston analysoinnissa tärkeintä on löytää sellainen analysointitapa, joka tuottaa parhaiten vastauksen tutkimuskysymykseen tai tutkimustehtävään. Aineiston analysointitapaa olisi hyvä pohtia jo aineiston keräämisen vaiheessa. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 135.) Eritoten alustavaa tulosten analysointia tapahtuu toimintatutkimuksessa koko prosessin ajan (Suojanen 2004). Laadullisen tutkimuksen aineistoa voidaan analysoida eri vaiheissa ja rinnakkain eri menetelmien avulla. Tällöin analyysiä tehdään pitkin tutkimusmatkaa. Tämän toimintatutkimuksen aineisto on laadullinen. Käytössä on neljästä toimintatutkimuksellisesta kehittämistilanteesta kerättyä aineistoa (4 työkonferenssia). Lopullinen aineiston analyysi tehdään loogisen päättelyn ja tulkinnan avulla, ja tulokset luokitellaan kootusti aineistosta lähtien. Näin on tavallista tehdä kvalitatiivisessa sisällönanalyysissä, vaikkakin itse määrittelyn analyysin enemmän toimintatavan analyysiksi kuin sisällönanalyysiksi. Kuvaan seuraavaksi yhteenvedon (kuvio 4) kerätystä aineistosta ja yhteyksistä, joissa kyseinen aineisto on syntynyt ja sen analysointitavasta.

KUVIO 4. Yhteenveto aineistoista

Toimintatutkimus on kuin palapelin rakentamista, jossa eri lähteistä kerätään aineistoa kokonaiskuvan saamiseksi. Aineiston analyysin määrittely on vaikeaa, sillä tutkijasta riippuen käsite ”analyysi” voidaan ymmärtää monin eri tavoin. Toisten mukaan analyysiin kuuluvat kaikki tutkimusprosessin vaiheet tiedonkeruusta tulkintaan saakka. Toiset taas mieltävät analyysiksi selkeästi tieteen piirissä määritellyt tavat. (Kananen 2009, 79.) Tämän tutkimuksen aineistonkäyttötavoilla ja analyysimenetelmillä on tässä työssä pyritty tuottamaan esiin mahdollisimman monipuolinen tieto ja erilaiset näkökulmat kansalaisopistojen kehittämisen tueksi. Toimintatutkimuksella ei ole omia analyysimenetelmiä, vaan ne pohjautuvat pitkälle mm. laadulliseen tutkimukseen. Toimintatutkimuksessa kuten laadullisessa tutkimuksessakin aineisto hajotetaan ensin asiasisällöiksi ja sitten asiasisällöt yhdistetään uudelleen tutkijan näkemykseksi ja hyväksi kuvaukseksi ilmiöstä.

Haastattelu- ja kyselyaineistoa purkaessaan tutkija tekee ratkaisuja sen suhteen, miltä osin ja millä tarkkuudella hän materiaalinsa purkaa sekä sen, miten sen paperilla esittää. Laadullisen aineiston kanssa työskentely ei koskaan perustu vain tiettyyn purkuformaattiin. Tutkija tekemillä ratkaisuilla on vaikutusta siihen, minkälaisia analyttisiä väitteitä kulloinkin on mahdollista esittää ja missä määrin lukijan on mahdollista päästä kiinni alkuperäiseen aineistoon. Litterointi on olennainen osa laadullisen tutkimuksen validiteettia. Tekstiksi purettu puhe tuo laadullisen aineiston lähelle

lukijaa ja siten lisää analyysin läpinäkyvyyttä sekä mahdollistaa lukijan tekemät tulkinnat ja uudelleenanalyysit. (Nikander 2010, 432–433.) Työkonferenssien materiaalit litteroin ensin ja järjestelin sitten kokonaisuuksittain/teemoittain. Työkonferenssien analyysiä ohjasi aikaisempi tieto tausta-aineistojen materiaaleista ja niissä esiintyvistä teemoista. Lähtökohtaisesti aineiston analyysi ei kuitenkaan ollut lähtökohtaisesti teoriasidonnaista. Häilyväenä viitekehyksenä toimi vapaan sivistystyö, kehittäminen ja kansalaisopistojen muutoksia käsittelevä kirjallisuus. Analysoinnissa tarkastelin asiakokonaisuuksia yksilöiden vastauksien tarkastelun sijaan, sillä tavoitteena oli kokonaisvaltainen ymmärtäminen. Näin ollen analysoinnin tapaa lähenteli käsite abstrahointi, joka on aineiston järjestelyä muotoon, jossa johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä henkilöistä sekä tapahtumista ja siirtää yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle (Tuomi & Sarajärvi 2011, 111). Jaan aineiston analyysin karkeasti neljään vaiheeseen, jotka kuvaavat sen käsittelyä: 1. tausta-aineistoihin tutustuminen, luenta ja karkea analyysi 2. työkonferenssimateriaalien kokoaminen 3. aineiston analyysi: työkonferenssien aineistojen tulkinta, luokittelu ja teemojen löytäminen ja vertailu 4. tulosten koonti: tulkintojen tekeminen, tulosten koonti ja koko aineiston suhteuttaminen aikaisempaan tutkimukseen. Nelivaiheinen analyysi on esitettynä tekemässäni tarkastelussa (taulukko 2). Vaikka analyysin vaiheet on taulukossa 1 eroteltu analyttisesti toisistaan, käytännössä ne limittyvät tiiviisti toisiinsa ja tapahtuvat osittain päällekkäin. Tutkimuksen vaiheet eivät saumattomasti seuranneet toinen toistaan vaan eri vaiheissa palasin usein aikaisempaan. Ensimmäisessä vaiheessa pyrin laaja-alaisesti ymmärtämään tutkimusaineistoani useamman luentakerran avulla. Tausta-aineistoina käytetty kyselytutkimus oli keväältä 2017 ja haastattelut puolestaan oli tehty syksyllä 2017. Tausta-aineistoihin tutustumisen aloitin tutustumalla aineistoihin samalla kun luin aikaisempaa tutkimusta. Tämän jälkeen tein alustavaa teemoittelua ja luokittelua työkonferenssimateriaaliksi. Myöhemmin luin aineiston useamman kerran uudelleen kokonaisvaltaisesti ja tein muutoksia teemoitteluun. Lopulta minulla oli työkonferenssien materiaalit, jotka kirjoitin puhtaaksi ja lähetin kansalaisopistoille luettavaksi ennen työkonferenssien pitämistä. Karkea tausta-aineistojen analyysi toimi työkonferenssien pohjamateriaalina, josta käsin tarkastelimme haastattelujen sekä kyselytutkimuksen antia suhteessa kansalaisopistojen toiminnan kehittämiseen. Työkonferenssien jälkeen keräsin konferenssien aineistot yhteen ja lähdin tarkastelemaan niitä suhteessa haastattelujen sekä kyselytutkimuksen tuloksiin. Neljäs vaihe tapahtui tutkimusraportin kirjoittamisen yhteydessä. Samalla kun kirjoitin edellisessä vaiheessa tekemääni tulkintaa työkonferenssien annista suhteessa aineistoon, tarkistin jo aikaisemmin tehtyä tulkintaani sekä peilasin aineistoa teoriaan. Lopulta yhdenmukaistin teoriani ja suhteutin saatuja tuloksiani aikaisempiin tutkimuksiin ja tein johtopäätökset.

Analyysin vaihe	Aineistoon kohdistuva operaatio
1. Aineistolähtöinen luenta	Tausta-aineistoihin tutustuminen, luenta ja karkea analyysi
2. Aineistojen suhteuttaminen	Aineistolähtöisen luennan perusteella aineistojen suhteuttaminen toisiinsa - työkonferenssimateriaalien kokoaminen
3. Työkonferenssiaineiston analyysi	Työkonferenssien aineistojen tulkinta, luokittelu ja teemojen löytäminen ja vertailu
4. Tulosten koonti ja tulkinnan koettelu	Tulkintojen tekeminen, tulosten koonti ja koko aineiston suhteuttaminen aikaisempaan tutkimukseen

TAULUKKO 2. Analyysin eteneminen

Tutkimuksen teon kannalta tärkeässä asemassa on aineiston rajaaminen. Aineiston rajaamisessa olennaista on, että aineiston rajaus on perusteltu. Valinnan perustelut voidaan johtaa tutkimusongelmasta ja -kysymyksestä sekä tutkimuksen tavoitteista. On myös hyvä pohtia millaisen näkökulman tehty aineiston rajaus tuottaa tarkasteltavaan aineistoon. Rajaukset ja tutkijan tietoisesti tekemät valinnat muokkaavat tutkimusongelmaa edelleen siten, että aineisto ja analyysin välineet ovat keskenään tasapainossa ja analyysissä on mahdollista vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja -ongelmiin. Tutkimuskysymys, tutkijan lukemisen tapa, tulkinta ja valinnat ohjaavat ja jäsentävät aineiston käsittelyä. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 15.)

Tutkimusraportin kirjoittaminen on jatkuvaa tasapainoilua sisällön ja retoriikan välimaastossa. Toisaalta tutkija joutuu pohtimaan aineistonsa ja teoriansa sisältöä ja toisaalta sitä, miten asian ilmaisee raportissaan. (Vehviläinen ym. 2009, 350.)

3.4.1 Toiminnan analyysi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on tuoda aineistoon selkeyttä ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta, eli tässä tapauksessa kansalaisopistojen toiminnan kehittämistä. Toimintatutkimuksessa sisällönanalyysi kohdistuu toimintaan. Analyysissä kohdeilmiöstä tehdään yksityiskohtaisia havaintoja, joiden pohjalta muodostetaan alustavia ehdotuksia säännönmukaisista toimintatavoista tai toivotuista toimintatavoista tietyissä keskustelun kohdissa. Analyysi perustuu analyyttiseen induktioon, jatkuvaan vertailuun sekä poikkeustapauksien, toiveiden ja tarpeiden etsimiseen. (Ruusu vuori 2010, 276.) Aineistossani, joka käsitteli neljän työkonferenssin sarjaa, löytyi poikkeamia jonkin verran.

Aineiston analyysissä hyödynsin soveltuvien osien sisällönanalyysiä, täsmällisemmin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysissä voidaan edetä joko induktiivisesti tai deduktiivisesti (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5). Induktiivinen lähestymistapa sopii paremmin tähän tutkimukseen, koska selvää teoreettista käsitejärjestelmää/viitekyhystä ei ollut saatavilla. Perustelen valintaa lisäksi teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta, koska tutkimusmetodin tulee olla sen kanssa sopusoinnussa (Alasuutari 1999, 82). Teoreettisen viitekehyksen lähtökohtana on toimia siltana ilmiön paremmalle ymmärtämiselle. Tässä tutkimuksessa siltana toimii aineistolähtöisyys. Tutkimusmenetelmänä käytettiin toimintatavan analyysiä, joka on johdettu soveltuvien osien aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä, jolloin aineistosta etsittiin vastauksia tutkimustehtävään (Tuomi & Sarajarvi 2002, 111). Aineistoa luettiin keskittämällä huomio kehittämiseen viittaaviin ilmauksiin, niin negatiivisiin kuin positiivisiin. Seuraavaksi tarkastellaan tutkimuksen analyysiä sen eri vaiheiden kautta, joita ovat pelkistäminen, ryhmittely ja abstrahointi (Miles & Huberman 1984).

Aluksi lähdin liikkeelle aineiston koodauksesta ja luokittelusta. Teemoittelussa on kyse luokittelusta ja kvantifioinnista, mutta yleisemmällä tasolla, jolloin aineisto pelkistetään etsimällä tekstin olennaisimmat asiat. Teemoittelussa kunkin teeman alle kootaan aineistosta poimitut teemaan liittyvät kohdat tai niiden tiivistelmät. Teemojen avulla pyritään tavoittamaan tekstin merkityksenantojen ydin. Tekstiä teemoitettaessa tutkija lukee tekstin useaan kertaan pyrkien löytämään rivien välistä tekstin keskeiset merkitykset ja tutkimuksen kannalta oleelliset asiat. Tutkijan ongelmanasettelusta riippuen, tutkija hakee tekstistä johonkin tiettyyn asiaan liittyviä merkityksiä tai lähestyy tekstiä kokonaisuutena pyrkien rakentamaan oman sisällöllisen logiikan. Tällaista tekstin lähestymistapaa kutsutaan aineistolähtöiseksi. (Moilanen & Rähä 2018, 60.)

Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija haravoi aineistosta teemoja, joista tutkittavat puhuvat. Tutkija voi lähteä teemoittamaan aineistoaan myös omien kysymystensä kautta. Silloin keskeiseksi nousee se, mitä tutkittavat kunkin teeman kohdalla puhuvat, jolloin tutkijan tehtävä ei ole teemojen etsiminen aineistosta vaan tutkittavien antamien merkitysten löytäminen. (Moilanen & Rähä 2018.) Työkonferenssit pohjautuivat tausta-aineistomateriaaleihin, joita olivat sidosryhmien edustajien haastattelut ja asiakaskysely. Teemat, joita käytettiin, olivat seuraavat:

1. Mielikuva kansalaisopistosta
 2. Kansalaisopiston toiminnan haasteet tällä hetkellä ja tulevaisuudessa
 3. Kansalaisopiston toiminnan kehittäminen omassa kunnassa
 4. Tulevaisuuden kunnan roolien (kuntalaki)koskettaminen kansalaisopiston toimintaan
- Teemojen etsimisen jälkeen täsmennetään teemojen merkityssisältö.

Vallitsevat toimintatavat olivat tiedossa jo ennen tutkimusta, mutta tutkimuksella haluttiin selvittää, millaisia uusia toimintatapoja kansalaisopistot voisivat ottaa sekä yksin että yhdessä käyttöön jatkossa.

3.4.2 Keskustelu aineiston kanssa

Olipa laadullisen aineiston analyysi kuinka hienovireistä tahansa, haastatteluna aineisto ei koskaan tule loppuun tulkituksi. Tämän johdosta korostan tutkimuksessa prosessin kolmatta vaihetta, keskustelua aineiston kanssa. Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen (2010, 29) painottavat, että keskustelun yksi tehtävä on kutsua tutkimuksen lukija mukaan tulkitsijaksi omien ajatustensa kanssa. Tutkimusprosessissa ja -raportissa suositeltavaa on erottaa toisistaan analyttiset havainnot ja niistä tehty yhteenveto sekä näistä analyysin tuloksista tehtävät johtopäätökset ja lopputulema. Samoin on eriteltävä keskusteluyhteydet, joihin haluaa tuloksensa linkittää. Tällöin lukijan on mahdollista tarkastella tulkinnan uskottavuutta, havaita tulkinta mahdolliseksi tai lähteä kyseenalaistamaan sitä eteenpäin. Tässä tutkimuksessa analyysi jakautuu kahtia: ensin analysoidaan, millaisia toimintatapoja kehittämisprosessin myötä kansalaisopistoille syntyi ja sen jälkeen analysoidaan työkonferenssimenetelmän soveltuvuutta kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi. Tulosten liittäminen osaksi teoreettista viitekehystä ja näkökulmia tapahtuu tulosten kerronnan yhteydessä. Johtopäätöksissä tarkasteltu ilmiö asettuu vielä uuteen valoon, joka toivon mukaan kutsuu muita tutkijoita kehittämään ja edelleen jatkamaan tutkimuksen jo avaamaa keskustelua.

4 TUTKIMUKSEN KESKEISET TULOKSET

Tutkimukseni tulosten käsittelyssä avaan konferenssien tulokset yhteen nivottuna kokonaisuutena. Pyrin kokonaisuudessaan vastaamaan tässä tuloskappaleessa tutkimuksen alatehtävään, joka on; minkälaisia toimintatapoja kehittämisprosessin myötä kansalaisopistoille syntyi. Yhteenvetokappaleessa palaan vastaamaan tutkimuksen pääkysymyksen, joka on; miten työkonferenssi menetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi. Viimeinen tuloslukuni 4.2 nostaa myös esiin kehittämisen suuntia.

4.1 Kansalaisopistot kehittämässä yhteistyössä

Tutkimus lähtee liikkeelle laadun ja prosessin arvioinnin tarpeesta ja siihen sekä toiminnan itsearviointiin se lopulta palautuu. Onhan itsearviointi ja osallistuminen ulkopuolisiin arviointeihin koulutuksen järjestäjille lakisääteinen velvoite. Koulutuksenjärjestäjien suorittamalla itsearvioinnille ja laadunarvioinnille ei ole kuitenkaan yhtenäistä ja velvoittavaa mallia. Tutkijan rooli on keskeinen työkonferenssin tai vastaavanlaisen kehittämisfoorumin suunnittelijana ja toteuttajana. Tutkijana pyrin organisoimaan ja mahdollistamaan kommunikaation kolmen kansalaisopiston kontekstissa. Tutkijan toimintaa ja sen arviointia kehystävät jatkuvasti toimintatutkimuksellisesta metodologiasta kumpuavat ulottuvuudet, dilemmat ja kehykset, jotka tuon tulosten esittelyssä mukaan. Tutkijan valintojen ja toiminnan tarkastelu tuo tutkimuksessa esiin tutkimukselliset ja käytännön tilanteiden muodostamat reunaehdot. Ensiksi tarkastelen kommunikaation mahdollistamista ja laajemman yhteistyön merkitystä kehittämisfoorumin näkökulmasta. Toiseksi käsittelen tutkijan toimintaa toimintatutkimuksen periaatteista nousevan tutkijan ja muiden osallistujien yhteisen tiedontuotannon näkökulmasta. Kolmanneksi käsittelen yhteisymmärryksen rakentamista. Kommunikaatiota mahdollistavalla rajalla toimimista on perinteisesti ajateltu yhteistyön näkökulmasta eikä niinkään yhteisymmärryksen luomisen näkökulmasta.

Kun työkonferenssit olivat pidetty, lähdin hahmottamaan minkälaisia toimintatapoja kansalaisopistoille, syntyi kehittämisprosessin myötä. Kehittämistyön kokonaiskuvan hahmottamiseksi olen kerännyt aineistosta kaikki toimintatapojen teemat ylös alla olevaan kuvioon

(5). Kaiken kaikkiaan tavoitteena oli tuoda esiin ne toimintatavat, tieto ja ymmärrys, joiden avulla voitiin luoda kokonaisvaltaisempi ja laajempi kuva kansalaisopistoissa käynnistetystä kehittämistyöstä.

KUVIO 5. Kansalaisopistojen toiminnan kehittymiseen vaikuttavat tekijät

4.1.1 Dialogisuus kansalaisopistojen toimintakulttuurina

Arnkilin (2006, 104) mukaan dialogisuudesta puhutaan työelämässä paljon ja sitä kohtaan osoitetaan kiinnostusta, mutta dialogisuudesta ei ole kuitenkaan olemassa yhtä määritelmää. Dialogisuus-termillä tarkoitetaan useimmiten sellaista ihmisten välistä vuoropuhelua, keskustelua jota luonnehtii yhdessä etsiminen, toisen kuunteleminen, kiinnostus toisen näkemyksiä kohtaan ja keskinäinen luottamus. Puro (2010, 95–96; 100; 119) hahmottaa työyhteisön dialogisuutta kuunteleva organisaatio-käsitteen kautta. Kuunteleva organisaatio on suunta, jota on tärkeä tavoitella, vaikka sen saavuttaminen täydellisesti onkin mahdotonta. Tavoitteena voi olla se, että jokainen työyhteisön jäsen kokee tavoittelevansa yhdessä muiden kanssa toistensa ymmärtämistä. Kuuntelevassa ideassa on tärkeää, että kaikki hyötyvät kuuntelemisesta ja tavoite on yhteinen. Työyhteisöjen kehittyminen perustuu sen jäsenten erilaisiin ja kokemuksiin, joten yksimielisyyteen

pyrkiminen ei tule olla tavoitetilä kaikessa, koska sillä tavoin moniäänisyys vähenee. Kuuntelevan organisaation kehittämisen taustalla on viestinnän ja vuorovaikutuskäytäntöjen kehittyminen kaikkia hyödyttävään suuntaan.

Dialogin avulla voidaan saada aikaan uutta. Kuunteleminen mahdollistaa ymmärryksen lisääntymisen omasta itsestämme, muista ja olemassa olevasta tilanteesta sen sijaan, että pyrkisimme saamaan muut ymmärtämään itseämme. Dialogissa ei synny vastakkainasetteluja, joissa toinen on oikeassa ja toinen väärässä. Dialogisuuteen liittyy tietämättömyyden myöntäminen ja luottamuksellinen ilmapiiri, jossa erilaisista ajatuksista syntyy jotain uutta. Dialogisuus ei kehity hyötyjä tavoittelemalla vaan se lähtee liikkeelle itsensä kehittämisestä. (Heinonen, Klingberg & Pentti 2012, 41; 43; 45–46.)

Kansalaisopiston toiminnassa on merkittävää pitää yllä ja luoda yhteistyöverkostoja. Tutkimuksessa tuli esiin, että yhteistyöverkostojen ja sidosryhmien parempi ja laajempi hyödyntäminen olisi kannattavaa. Molemmiin puolinen hyöty tulee esiin vain tarvekartoituksen kautta, joten sille olisi tarvetta. Myös tavoitteellisen opiskelun mahdollistaminen ja tarjoaminen halukkaille vaatisi nimenomaan juuri yhteistyöverkostojen kanssa tehtävää yhteistyötä.

”Seudullinen yhteistyö on tärkeää.” B

”Sidosryhmien kanssa tiiviimpää yhteistyötä. Palautetta heiltä.” B

”Tavoitteellinen opiskelu pitäisi tapahtua yhteistyöverkostoja vahvistaen ja luoden.” C

”Laajempaa tarvekartoitusta tarvitaan; yritykset ja yhteistyökoulut.” B

Kehittäminen vaatii aikaa ja yhteisiä tapaamisia, joissa arvioidaan missä on onnistuttu ja mitä pitäisi kehittää. Oppiminen, uudistuminen ja kehittäminen edellyttävät yhteisen näkemyksen luomista kehittämisen tarpeista sekä yhteistoiminnallisuutta. Kehittämistä edistää ongelmien kääntäminen tavoitteiksi. Yhteinen tulevaisuuden suunta lisää kansalaisopistojen yhteenkuuluvuutta. (Kokkonen ym. 2015, 16–17.) Kansalaisopistojen yksinäisestä puurtamisesta on tullut 2000-luvulla pikkuhiljaa yhteistä työtä ja ymmärrystä. Yhteistyö alueellisesti muiden kansalaisopistojen kanssa koetaan merkittäväksi asiaksi, koska se lisää näkökulmia ja sitä kautta saa vertaistukea, eikä tarvitse painia yksin uusien, haastavien asioiden kanssa. Kansalaisopistot ovat usein pieniä toimijoita, jolloin toisen opiston vertaistuki on vielä merkittävämpää. Tutkimuksesta kävi ilmi, että ilman muita opistoja, olisi pienen opiston vaikeampi toimia ja olla mukana kehittämisessä.

”Yksin ei pystytä pienenä kuntana lähtemään hankkeisiin mukaan. Lake ensimmäisiä yhteisiä hankkeita.” B

”Yhteistyön luomisessa ja kehittämisessä ollaan menty eteenpäin. Hankkeen antaneet paljon toimijoille erityisesti hallinnolle näkökulmia. Kolmen voiman yhdistäminen tuo eri näkökulmia ja saa vertaistukea valtakunnallisten ongelmien puimiseen.” B

Yhteistyön lisäksi ja jo ennen sitä tarvitaan tietoisuutta ulospäin kansalaisopiston toiminnasta; mitä kansalaisopiston toimintaan kuuluu, minkälaisia palveluita heillä on tarjota yhteistyökumppaneille, mitä he jo nyt tekevät ja mihin kaikkeen opistot pystyvät muokkautumaan. Kansalaisopistot ovat tänä päivänä vahvasti maakunnallisesti kehittämisessä mukana. Kansalaisopistot muun muassa tekevät tänä päivänä vahvasti Sotea, mutta se ei näy kuntalaiselle saakka. Tietoisuuden puute toisen toiminnasta voi johtaa siihen, että tehdään päällekkäistä työtä, mikä ei kannata ketään.

”Sotea tehdään, mutta se ei näy ulospäin. Esimerkiksi palvelutaloille ostotoimintaa.” A

4.1.2 Nykytila kehittämisen reunaehtona talouden näkökulmasta

Vapaan sivistystyön tavoitteena on kautta aikain ollut kansan sivistäminen, eikä niinkään yritysmaailmaideologia ja taloudellisen hyödyn kerryttäminen. Talouden huono tilanne heijastuu väistämättä myös vapaan sivistystyön kentälle ja koskettaa myös kansalaisopistoja. Kansalaisopistojen taloudelliset reunaehdot muodostuvat osittain valtion rahoituksesta, sillä vapaata sivistystyötä rahoitetaan valtion tukemana. Valtion tuen määrä riippuu taas suoritteista, jolla tarkoitetaan opetustuntien määrää. Osuus, joka rahoituksesta jää valtionosuuden ulkopuolelle, katetaan pääasiassa opiskelijamaksuilla tai muulla rahoituksella. (OPH 2014, 50–53.) Valtio ja ylläpitäjät haluavat rahoittajina tietää, mikä hyöty vapaasta sivistystyöstä on opiskelijoille, ylläpitäjille ja erityisesti yhteiskunnalle. Tuloksena rahoittajat toivovat sivistyshyötyjä, joilla tarkoitetaan vaikutusta yksilöiden elämänlaatuun, hyvinvointiin sekä henkiseen ja fyysiseen aktiivisuuteen. Vapaan sivistystyön toimijat taas kokevat, että toiminta ei ole mitattavissa, eikä sen tulisi olla toiminnan pääasiallisena tarkoituksena. (Jokinen, Poikela & Sihvonen 2012, 4–7; 59.)

Rahoitukseen, lainsäädäntöön ja rakenteisiin kohdistuneet muutokset tarkoittavat oppilaitoksien näkökulmasta muun muassa oman toiminnan läpikäymistä ja rahoituksen aiempaa tarkempaa suunnittelua. Talouden reunaehdot vaikuttavat myös opistojen opetustarjontaan, jotka rakennetaan nykypäivänä yhä enemmän opiskelijoiden tarpeista ja toiveista käsin. Pienet ja taloudellisesti heikommassa asemassa olevat opistot joutuvat pohtimaan, miten muokata opintotarjontaa, siten että opiskelijavirrat pysyisivät entisellä tasolla ja kilpailuun pystyttäisiin

vastaamaan. Tämä dilemma muokkaa opistojen perustehtävää uudelleen, kun tulostavoite nähdään ensimmäisenä ja ideologia vasta viimeisenä. (Jokinen ym. 2012, 48–53.) Vapaan sivistystyön nykyinen suoritusperusteinen valtionosuusrahoitus näyttäisi ohjaavan maksukykyisten, entuudestaan aktiivisten asiakkaiden koulutus- ja viihtymistarpeiden palvelemiseen. Niin sanottujen aliedustettujen ryhmien sekä vähemmistöjen tavoittamiseen tähtäävää toimintaa on sen sijaan rahoitettu hanke- ja erillisavustuksilla. Vapaan sivistystyön rahoitusmalliin ehdotetaan lisättäväksi sitomaton perusrahoitus ja hankerahoitusta korvaava strateginen rahoitus. (Pätäri ym. 2019, 9.)

”Valtion rahoitus enemmän hyvinvointiroolia kohti. Valtionrahoitukseen pitäisi saada mittarit; syrjäytymisen ehkäisy, ikääntyvän väestön digivalmiudet, ammatinvaihtajat paremmin huomioon.” C

4.1.3 Mielikuvat ja globaali markkinointi ajassa

Toimintaympäristön muutokset ja siirtymä markkinaorientoiduksi, markkinaperusteiseksi ja kilpailutaloudelliseksi luonnehdittuun aikaan on merkinnyt aikuiskoulutuspolitiikassa uutta käännettä, joka on vaikuttanut myös kansalaisopistojen asemaan osana yhteiskuntaa (Alanen 1992, 14–15; Valkonen & Kauppila 2020). Muutos on tuonut opistoihin koulutusmarkkina-ajattelun ja mahdollisuuden koulutuspalvelujen myymiseen. Mielikuvan syntyyn vaikuttavia tekijöitä on elämäkokemus, tiedotusvälineet, koulutuskokemukset, työkokemus, muut tiedot, keskustelut, haaveet ja arvot (Manninen, Mannisenmäki, Luukannel & Riihilä 2003, 43). Kansalaisopistojen toiminta perustuu mielikuvissa hyvin vahvasti vieläkin vanhoihin ajatuksiin ja näkemyksiin. Mielikuvissa miesten kiinnostuksen kohteet ovat erilaisia kuin naisten, mutta tämä ei saa olla liian vahvasti toimintaa määrittävä tekijä, sillä kiinnostuksen kohteet voivat olla naisilla ja miehillä myös samat. Tämä asia voi olla korostumaan päin maailman muuttuessa ja globalisoituessa. Yksi hyvä keino kirkastaa mielikuvia on markkinointi.

”Kansalaisopisto ei näy CV:ssä. Meillä edelleen mielikuvien markkinat.” C

”Miten houkutella miehet opistoon?” A

”Maahanmuuttajat näkyvät kansalaisopiston toiminnassa erittäin vähän.” B

”Kansalaisopiston ikäraja on vanhaa perua. Vapaan sivistystyön lakimuutos takaa palvelut jokaiselle.” A

Vapaaseen sivistystyöhön ja kansalaisopistojen kentälle kohdistuu jatkuvasti monenlaisia muutospaineita. Tällä hetkellä nähtävissä on kaksi erilaista yhteiskunnallisen toimintaympäristön aiheuttamaa muospainetta. Yhteiskunta muuttuu jatkuvasti muuttaen samalla myös yksilöiden tarpeita. Toimintaa on jatkuvasti kyettävä suuntaamaan uudelleen ulkoisten muospaineiden vaikutuksesta. (Mäki 2019, 305.) Vaikuttaminen sosiaalisen median kanavien kautta on tätä päivää. Sosiaalinen media on sanomalehti, televisio, radio ja faksi – kaikki samassa tiiviissä paketissa. Omaa mainetta voi rakentaa ja ylläpitää yhä enenevässä määrin sosiaalisessa mediassa. Näin voi myös hälventää utuisuutta ja kirkastaa ihmisten mielikuvia.

”Markkinointi suunnitelmallista. Mietitty vuosisuunnitelmaan.” A

”Markkinointiin ja sen suunnitelmallisuuteen panostaminen.” C

”Paikallislehteen ei mene maksettavaa mainosta koska on kolme paikallislehteä.” A

”Mainostaminen tapahtuu TEJUKAssa. Mainostetaan myös paikallislehdessä sivu sekä muut pikku ilmoitukset.” B

”Monikanavaisuus tärkeää. Markkinointiin kiinnitetään nykyään enemmän huomiota. Täytyy näkyä sosiaalisessa mediassa.” B

Viime vuosien laskenut valtion apu on vaikuttanut vapaan sivistystyön yleisiin toimintaedellytyksiin. Resursseja oppilaitokset ovat 1990-luvulta lähtien enenevässä määrin hankkineet monilta muilta koulutustoiminnan sektoreilta ja suoraan itse markkinoilta sekä osittain kehittämisen kautta eri hankeavustusten muodossa. Koulutussektorin valtiollinen toimintapolitiikkaohjaus on 2000-luvulla merkittävästi lisääntynyt nimenomaan erilaisten kehittämisohjelmien myötä. Kehittämissankkeista on tullut osalle oppilaitoksista resurssienhankinnan arkea. Resurssien kriittisyyden vuoksi ydinsisältö on muuntunut enemmän institutionalisoituneeksi koulutukseksi osana muuta koulutusjärjestelmää. Näin ollen myös kansalaisopistojen toiminnan sisältö on jatkuvasti sopeutunut sekä resurssien että alueen puitteiden näkökulmasta yhteiskunnan tarpeisiin.

Vetovoimaisuuden lisäksi profiloitumisella on merkitystä. Kansalaisopistojen kurssi profiloituu opettajan persoonan mukaan. Itse opisto taas profiloituu yleisesti kurssitarjonnan kautta sekä yleisellä ilmeellä esimerkiksi kotisivujen kautta. Kotisivut ovat nykypäivänä merkittävä osa mainontaa, joten niiden suunnittelussa tulee ottaa huomioon muutkin käyttäjät esimerkiksi kielivalikon avulla.

”Kurssi profiloituu opettajan persoonan mukaan...riippuu kurssista, millainen siitä rakentuu”

A

”Englannin kielinen ilmoittautumissivu.” A

Kuntalaisten kuin myös yhteistyötahojen olisi hyvä tietää kansalaisopiston strategisista linjauksista. Opistojen on hyvä myös päivittää strategioita aika ajoin, jotta ne pysyvät ajan tasalla ja auttavat toiminnan kehittämisessä eteenpäin. Yksi opisto olikin juuri tutkimuksen tekohetkellä päivittämässä omaa suunnitelmaansa.

”Opiston strategiaa päivitetään parasta aikaa.” A

4.1.4 Kurssitarjottimen suunnittelemiseen kaksinkertaista hyötyä

Kansalaisopistojen kurssitarjontaa on joutunut vuosien saatossa sopeutumaan ja löytämään kurssitarjonnalleen oman mahdollisuuden tarjota opetusta vapaan sivistystyön oppilaitosmuotojen kirjossa. Tämä omalta osaltaan rajoittaa ja ohjaa suunnittelemaan kurseja, jotka ovat toteuttamiskelpoisia ja kilpailukykyisiä. Tietokone ohjelmistojen opettaminen on ollut opistoille arkipäivää jo vuosikymmenten ajan, mutta nyt viimeisten vuosien aikana se on ollut erityisen aiheellista. Ikääntyvien ihmisten suuri määrä omalta osaltaan jatkaa tieto- ja viestintäteknikkataitojen opettamisen elinkaarta. Yhdeksi merkittäväksi kehittämisen kohteeksi nousi tutkimuksessa kurssitarjottimen muodostaminen. Siihen vaikuttaa moni asia, mutta erityisesti nousi esille digitoiminnan ja -taitojen vahvistamisen eri ulottuvuuksien huomioiminen ja kehittäminen eteenpäin. Digitaalisten taitojen vahvistamiseen kunnat ovatkin saaneet hankerahaa.

”Digitaalisten taitojen vahvistamiseen kurssirahaa ja tukea hallituksen kärkihankkeelta.” B

”Digiloikka on toiminnassa vahvasti mukana. Videotykkejä ei kuitenkaan ole joka opetustilassa.” A

”Ohjelmoinnin verkkokursseista todistus lukion kurssiksi 2 vuotta sitten. Vaikuttanut siihen, miten verkkokursseihin suhtaudutaan.” B

Kurssitarjontaan perusrungon muodostumiseen vaikuttavat paikalliset ja alueelliset ihmisten tarpeet, toiveet sekä harrastusperinteet. Tarjotut kurssit pitävät sisällään sivistystä ja harrastusmahdollisuuksia laidasta laitaan. Myös erilaiset yhteistyökuviot voivat rikastaa kurssitarjontaa esimerkiksi erilaisien projektien merkeissä. Yksi hyvä kysymys on, uudistuuko

kurssitarjonta vai toistetaanko samaa vuosittain? Tutkimuksesta nousi esiin tarve ja halu löytää yhteisiä keinoja kurssitarjottimen laadintaan ja monipuolistamiseen. Myös kurssin suunnittelu opettajälähtöisesti nousi esiin, kun yksi toimihenkilö pohti kurssien profiloitumista.

”Kurssitarjottimen laadintaan keinoja. Yhteisten opettajien käyttäminen.” C

”Tärkeää pohtia, miten pystytään vastaamaan tarjontaan? Miten saadaan tietoa mitä asiakkaat tarvitsevat?” C

”Tärkeää on segmentoida. Onko meillä tarjota jotain esim. nuorille pojille eri aihepiiristä. Ei yritetäkään pitää samaa mitä joku toinen.” B

”Kurssi profiloituu opettajan persoonan mukaan ja riippuu vahvasti kurssista. Tämä sekä hyvä että huono asia.” A

Kurssitarjontaan vaikuttaa myös opettajien rekrytointi. Aina ei löydy opettajaa tai ainakaan pätevää opettajaa, vaikka kurssi toteutuisi osanottajien määrän ja kiinnostuksen mukaan. Opettajien palkka ja palkkiokustannukset sekä matkakustannukset voivat rajoittaa mahdollisuuksia suunnitella ja toteuttaa kurseja. Kurssin hinta voi nousta liian korkeaksi, joka estää kurssin toteutumisen. (Mäkelä 2017, 52.)

Moneen muuhun koulutusorganisaatioon verrattuna kansalaisopistoissa on vähän vakituista henkilökuntaa. Vakituisten henkilöstön määrä on laskenut 1990-luvulta lähtien ja nykyisin opistoissa on keskimäärin 5-20 päätoimista opettajaa opiston koosta riippuen. Vapaan sivistystyön tuntiopettaja palkataan yleensä lukuvuodeksi tai lyhyemmäksi aikaa ja ainoastaan pidetyistä tunneista maksetaan. (Poikela, Granö, Keurulainen, Kuusipalo, Silvennoinen, Jokinen ja Knubb-Manninen 2009, 29–31). Resurssien pienentymisellä on suoraan vaikutuksia opistojen arkeen. Työoloissa selkeästi kehitettävää on työn jatkuvuudessa ja riittävydessä. Pienten ja keskisuurten kansalaisopistojen haaste on, miten saada osaavia opettajia ja pitää ne oman kunnan/kansalaisopiston palkkalistoilla.

”Opettajien saaminen vaikeaa. Jatkuvuus on hankalaa.” B

”Miten saada osaavia opettajia ja pitää ne omassa kunnassa. Saada pidettyä alue tarpeeksi elinvoimaisena.” C

Kurssitarjonnan perussuunnittelu perustuu kansalaisopistoilla vakinaiseen henkilökuntaan, johon kuuluu esimerkiksi toiminnanjohtaja, koulutussuunnittelija, suunnittelijaopettaja. Jari Mäkelän (2017, 56–59) tutkimuksen perusteella koulutussuunnittelijan rooli on erittäin merkittävä

kurssitarjonnan suunnittelussa. Opistot pyrkivät kehittämään uutta toimintaa verkostoitumalla ja konsultoimalla henkilökuntaa. Koulutussuunnittelijoiden ja ylipäättänsä kansalaisopistojen välinen yhteistyö on tärkeää, jotta saadaan aikaan menestyviä kursseja. Tärkeää on yhteisöllinen reflektointi, jossa voidaan jakaa ajatuksia opettajista, kursseista ja toteutuksista.

Kansalaisopistojen toimihenkilöiden mielestä alueen vetovoimaisuudella on suuri merkitys opettajien rekrytointiin ja saamiseen. Määräaikaisten opettajien korvaaminen virassa olevilla toisi opettajille paremmat edut ja sitä kautta parantaisi rekrytointia sekä nostaisi opettajien arvostusta. Pienten ja keskisuurten kansalaisopistojen voimien yhdistäminen yhdeksi suureksi maakunta organisaatioksi olisi myös yksi hyvä kehityssuunta.

”Opettajien saaminen vaikeaa. Ei ole jatkuvuutta.” B

”Opettajien jakaminen. Voisiko olla yksi iso organisaatio.” C

”Virassa olevalle opettajalle paremmat edut. Tämä helpottaa rekrytointia.” C

”Opettajien saaminen on hankalaa. Tässä tärkeä tehdä yhteistyötä; vaihtaa nimiä ja yhteystietoja keskenään.” C

Kurssitarjottimen suunnitteluun vaikuttaa asiakkaiden kysyntä ja sen tiimoilta onkin ensisijaisen tärkeää saada tietoa siitä, mitä asiakkaat tarvitsevat. Tämän tiedon saaminen ei ole kuitenkaan itsestään selvyys, sillä trendit, mielenkiinnonkohteet ja opiskelutarpeet muuttuvat hyvin paljon ajassa. Kysymyksen, miten pystytään vastaamaan kysyntään, lisäksi tärkeää on pohtia asiakaskunnan jakamista erilaisiin osiin, jotta voidaan taata jokaiselle ryhmälle jotain ja myös toisaalta sitten katsoa, että kunnan sisällä ei kilpailla samoista opintokokonaisuuksista tai tietystä harrastuksesta jonkun toisen yrityksen, seuran tai yhdistyksen kanssa.

”Tärkeää on segmentoida. Onko meillä tarjota jotain esim. nuorille pojille eri aihepiiristä. Ei yritetäkään pitää samaa mitä joku toinen.” B

”Kansalaisopiston tarjonta ajateltu laajalla kaavalla. Kansalaisopisto ei kilpaile yrittäjien kanssa, vaan täydentää kunnan palveluja.” B

4.1.5 Ihmisten aktivointi ja sitouttaminen

Kansalaisopistot tukevat ihmisten aktiivisuutta monella tapaa. Kansalaisopisto on erityisesti paikka, jossa erilaiset ihmiset kohtaavat toisensa. Yhteisöön kuulumisen herättää ihmisessä monesti yhteiskunnallisen tietoisuuden ja näin ollen lisää omaa vaikuttamismahdollisuutta elämään

ja sen olosuhteisiin. Oppiminen yhdessä toinen toiselta sekä itse tehden lisääntyy paremmin kuin yksin kirjaa lukien. (Ihminen ja yhteiskunta.) Ihmisten tie kansalaisopistoon on jossain määrin kuitenkin vähentynyt tarjonnan lisääntyttyä ja monipuolistuttua. Nykyisten osallistujien pitäminen kiinnostuneina kursseista ja uusien ryhmien aktivointi ja osallistuminen ovat nykyisiä haasteita. Osallistujien sitouttaminen on nykypäivän ja myös todennäköisesti tulevaisuuden haaste. Yksi hyvä kysymys on, miten saada ihmiset tulemaan kursseille, myös nuoret, ja pysymään kiinnostuneina kansalaisopiston toiminnasta? Kansalaisopiston valttikorttina on tällä hetkellä opintojen ja harrasteiden tarjoaminen laajalla-alueella, sellaisilla alueilla, mihin yksityiset toimijat eivät lähde. Tässäkin on jo näkyvissä keskittymistä keskuksiin taajamien sijaan ainakin suuremmissa kaupungeissa.

4.1.6 Kansalaisopistot kehittäjinä uuden edessä

1960-luvulle tultaessa kansalaisopistot olivat vakiinnuttaneet asemansa paikallisina aikuiskasvatuksen, vapaa-ajan toiminnan ja kulttuurin keskuksina. Kansalaisopistojen toiminta nivoutuu myös yhteen kunnan muun koulutus ja sivistystarjonnan kanssa. Nykyisin Suomessa on yhteensä 181 kansalaisopistoa. Vapaatavoitteisen opetuksen lisäksi opistot järjestävät alueellisten tarpeiden mukaan myös tavoitteellisesti etenevää taiteen perusopetusta, avoimen yliopiston ja lukion vapaavalintaisia kursseja, maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta sekä vähäisessä määrin ammatillista koulutusta. Opistoille on vakiintunut kunnissa laajasti ymmärretty hyvinvointipoliittinen tehtävä. Vapaan sivistystyön oppilaitosten ylläpitäjistä noin puolet on kuntia, kolmannes yhdistyksiä ja kymmenesosa säätiöitä. Suurin osa kansalaisopistoista on kunnallisia. Yksityisten eli setlementtien ja muiden yhdistysten ylläpitämien kansalaisopistojen osuus on noin 10 prosenttia. (Harju, Pätäri, Saviniemi & Teräsahde 2019, 33; 37–40; 42.)

Paikallisuus on keskeinen arvo kaikkien vapaan sivistystyön oppilaitosten toiminnassa. Toimintaa järjestetään yhä painottaen vahvasti toiminnan alueellista tasa-arvotavoitetta, joka on ollut hyvin pitkään tärkein arvo vapaassa sivistystyössä. Oppilaitokset kokevat toimintansa paikallisena peruspalveluna, kun valtio on vähentänyt muita alueilla tarjoamia palveluja yhteiskunnan kehittymiskehityksen seurauksena. Paikallisen toimijuuden ja kehittäjyyden lisäksi kansalaisopistot kokevat omaavansa ylikunnallisen roolin. (Mäki 2019, 307.) Paikallisuuden säilyttäminen on toisaalta haaste nykypäivänä, jolloin toimintaa pyritään pikemminkin laajentamaan ja keskittämään kuin hajottamaan.

Hyyryläisen ja Piispasen (2013, 130–131) mukaan Folke (2006) on esittänyt ajatuksen resilienssin eli muutoskestävyyden käsitteen yhdistämisestä nykyisin aiempaa selvemmin

ajatukseen ” uudistumisesta, uudelleen organisoitumisesta ja kehittamisestä.” Jatkuvan muutoksen keskellä muutoskestävät järjestelmät ja organisaatiot eivät ainoastaan ”sopeudu ja sopeuta”, vaan kykenevät myös tuottamaan innovaatioita ja toimimaan toisin. Tämänhetkisen kehittämisajattelun keskiössä on muutoksen toimintaa energisoiva merkitys. Muutos vapauttaa voimavaroja uudistaa ja kehittää toimintaa. Muutoksesta onkin viime vuosina tullut niin kutsuttu normaalitila. Vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat monin tavoin sopeutuneet, mukautuneet ja juurtuneet alueelliseen toimintaympäristöönsä. Vaikka oppilaitokset kuten kansalaisopistot koetaan alueilla ”omiksi opistoiksi”, muutoksen tuulet etenevät ihan eri suuntaan ja opistoilta vaaditaan uudistumiskykyä. Toiminnan tarpeellisuutta ja hyödyllisyyttä on pystyttävä perustelemaan entistä enemmän niille, joilta toiminnallisia resursseja saadaan eli kunnille, valtiolle ja asiakkaille. Palvelujen käyttäjiä eli asiakkaita ja yhteistyötahoja ei tule missään nimessä unohtaa tässä kohtaa.

Kuntien ja kansalaisopistojen kompaktin koon johdosta kansalaisopistot ovat ketteriä toimijoita, jotka pystyvät helposti kehittämään toimintaa sekä mukautumaan ja kehittymään alueen tarpeiden mukaan. Nykyään alueellisessa kehittämistoiminnassa nähdään yhä tärkeämpänä sellaisten vahvojen toimijoiden merkitys, jotka pystyvät ylläpitämään ja edistämään omin toimin alueen kehittämistä niin, että muut alueella olevat toimijat ja intressiryhmät pystyvät sopeutumaan samoihin tavoitteisiin ja näkevät ne oman toiminnan kautta järkevinä ja tavoiteltavina. (Sotarauta 2016, 51–55.) Kansalaisopistojen kehittämistoiminta on juuri alueiden muiden toimijoiden huomioon ottamista ja kumppanuuteen sitoutumista. Pienten alueiden vahvuutena on monesti nimenomaan vahvat, yhteiset intressit pitävät elintasoja ja palveluja yllä.

”Kunnan kompakti koko vaikuttaa kehittämiseen.” B

Muutoksen tuulet ovat olleet kansalaisopiston kentällä 2010-luvun puolella voimakkaita. Muutoksen tuulet yhdistettynä rehtorin vaihtuvuuteen oli vaikuttanut yhden kunnan osalta kansalaisopiston toimintaan.

”Rehtorien vaihtuvuus noin 4 vuoden välein vaikuttanut opiston toimintaan. Muutokset tuulet ja hankkeet tulleet kuvioihin myös.” C

Vapaan sivistystyön lakiin lisättiin vuonna 2009 yhteistoimintavelvoite. Yhteistoimintavelvoitteen tavoite on esitetty laissa seuraavassa muodossa: Vapaan sivistystyön oppilaitosten tulee olla yhteistyössä muiden alueella toimivien tai valtakunnallisten vapaan sivistystyön oppilaitosten, koulutuksen järjestäjien ja korkeakoulujen kanssa. (Mäki 2019, 145.)

Erityisesti vapaan sivistystyön oppilaitosmuotojen eli kansalaisopistojen välinen yhteistyö sekä opistojen ja muiden yhteistyötahojen/sidosryhmien välinen yhteistyö on tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen tarkastelukulma. Kansalaisopistot ovat nykypäivän kehittäjiä muun muassa erilaisten hankkeiden muodossa. Sen huomaaminen ja ymmärtäminen on tärkeää. Pienen kunnan ja opiston voi olla vaikea kuitenkin lähteä yksin hankkeisiin mukaan, joten yhteisten voimavarojen yhdistäminen on ollut avainasemassa. elintärkeää esimerkiksi erilaisten hankkeiden muodossa, vertaistuen antamisena toinen toisilleen ja ylipäättänsä kuntarajat ylittävänä yhteistyönä tehtävänä työnä poikia hedelmää. Suhtautuminen kehittämiseen työkonferenssin merkeissä oli kaikilla toimijoilla vain positiivista.

”Kansalaisopistolla on kehittäjän rooli mm. digihanke.” B

”Yksin ei pystytä hankkeeseen lähtemään. Lake ollut ensimmäisiä yhteisiä hankkeita” B

Kansalaisopistojen jatkuvan kehittämisen keskiössä mainittiin olevan tiivis yhteistyö, jota voidaan tehdä eri intensiteetillä, eri kokoonpanoissa ja eri tahojen kanssa. Yhteistyöllä itsessään voidaan tarkoittaa, että eri organisaatiot ja muuta tahot työskentelevät yhdessä kehittämisen tueksi. Tässä tutkimuksessa korostui toimialat ylittävä yhteistyö sekä asiakas -organisaatio yhteistyö sekä seudullinen yhteistyö, joka on lisääntynyt kansalaisopistojen kesken merkittävästi hankkeiden myötä. Tärkeäksi koetaan yhteisten parannuskeinojen etsiminen ja löytäminen sekä yhteinen kehittäminen. Tällä hetkellä kunnilla on yhteinen hanke digitaalisten taitojen vahvistamiseen. Yhteistyö on löytynyt ja yhteinen ymmärrys asioita kohtaan vahvistuu koko ajan. Kehittämistä ja uusiutumista tapahtuu ainoastaan silloin, kun se on jatkuva prosessi.

”Yhteistyön luomisessa ja kehittämisessä ollaan menty eteenpäin. Hankkeet antaneet paljon toimijoille, erityisesti hallinnolle näkökulmia. Kolmen voiman yhdistäminen tuo eri näkökulmia” B

”Seudullinen yhteistyö on lisääntynyt hankkeiden myötä.” C

Dialogisessa kehittämisessä korostetaan muiden ihmisten kuten asiakkaiden, henkilöstön ja yhteistyötahojen mukaan ottamista. Yhteistyötahojen ja kuntalaisten osallistamisella kansalaisopistojen kehittämiseen saadaan käyttöön kaikki olemassa oleva osaaminen, tieto ja tarpeet. (Syvänen ym. 2015, 188.) Sidosryhmien haastatteluista käy ilmi, että osa ei ole perillä kansalaisopiston nykyisistä tavoitteista ja opetuksen järjestämisen velvoitteista. Tietoisuus vapaan sivistystyön

4.2 Kehittämisen suuntia

Kehittämis- ja tutkimustyö on itsessään monialaista yhteistyötä, sillä sitä ei tehdä yksin vaan yhdessä eri tahojen kanssa. Tämäkään tutkimus ei olisi syntynyt ilman monien ihmisten myötävaikuttamista, sitoutumista, kiinnostusta, mukanaoloa ja aikaa. Lämmin kiitos kuuluu Kurikan, Kauhajoen ja Teuvan kansalaisopistoille.

Nykyään puhutaan yhä enemmän palvelujen kehittämiseen osallistumisesta, joka voi toteutua esimerkiksi osallistumalla asiakastytyväisyys- tai palautekyselyyn tai painamalla hymynaamalaitetta. Palvelujen kehittämisen tueksi voidaan perustaa asiakasraateja tai kutsua asiakasedustajia erilaisiin suunnittelu- ja kehittämistyöryhmiin. Tärkeitä toimijoita palvelujen kehittämisen kentällä ovat kokemusasiantuntijat ja kehittäjäasiakkaat. (Pohjola, Kairala, Niskala, Lyly & Ahola 2017.) Keskeinen kysymys kuitenkin kuuluu, kuinka nykyiset palvelut vastaavat asiakkaiden ja yhteistyötahojen tarpeisiin ja minkälaisia palveluita kuntalaiset sekä yhteistyökumppanit haluaisivat. Näihin vastaamiseksi tarvitaan äänen kuulemista ja herkkiä tuntosorvia. Työkonferenssi kehittämisen metodina oli tässä tutkimuksessa erinomainen ratkaisu koota yhteen niin kuntalaisten, yhteistyötahojen kuin eri kansalaisopistojen näkemykset kansalaisopistojen tämän hetkisestä tilanteesta, kehittämisen tarpeista ja kohteista sekä mikä tärkeintä yhdessä kehittää toimintaa eteenpäin ja sopia konkreettisista kehittämisenkohteista yhdessä.

Vaikka tutkimuksen tausta aineistoina hyödynnettiin asiakaspalautetta sekä yhteistyötahojen haastatteluja, lopulta tutkimuksessa oli kyse niinkin yksinkertaisesta asiasta, kun osallistumisen ja oppimisen kombinaatiosta. Tutkimuksen tausta-aineistona käytetyt kyselyt ja haastattelut kokosivat kattavasti yhteen kuntalaisten ja yhteistyökumppaneiden ajatuksia ja näkemyksiä kansalaisopistojen nykytilasta ja kehittämisenkohteista. Työkonferenssit toimivat kansalaisopistojen areenoina tarkastella omaa toimintaa suhteessa tutkimustuloksiin ja suhteessa yhteisen alueellisen kehittämisen tueksi. Kansalaisopistojen yhteinen työkonferenssi kokosi opistot yhden ja saman pöydän ääreen pohtimaan, mitä voitaisiin tehdä yhdessä asioiden hyväksi. Kehittämisenkohteet kun ovat tällä hetkellä kansalaisopistoilla hyvin samanlaisia ja sitä ne olivat myös näillä kolmella opistollakin.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että työkonferenssi itsessään kehittämisen areenana on hyvä väline kehittää vapaan sivistystyön kenttää, sillä toimijoita ja yhteistyökumppaneita on monipuolisesti laidasta laitaan. Ainoa puute tässä tutkimuksessa oli se, että työkonferenssit pidettiin kansalaisopistojen toimihenkilöiden kesken pääsääntöisesti. Jos konferensseihin olisi osallistunut laajemmin yhteistyötahoja, olisi näkökulmat kehittämiseen voineet olla erilaisia. Seuraavan tutkimuksen aihe voisikin olla laajemman foorumin mukaan ottaminen sekä

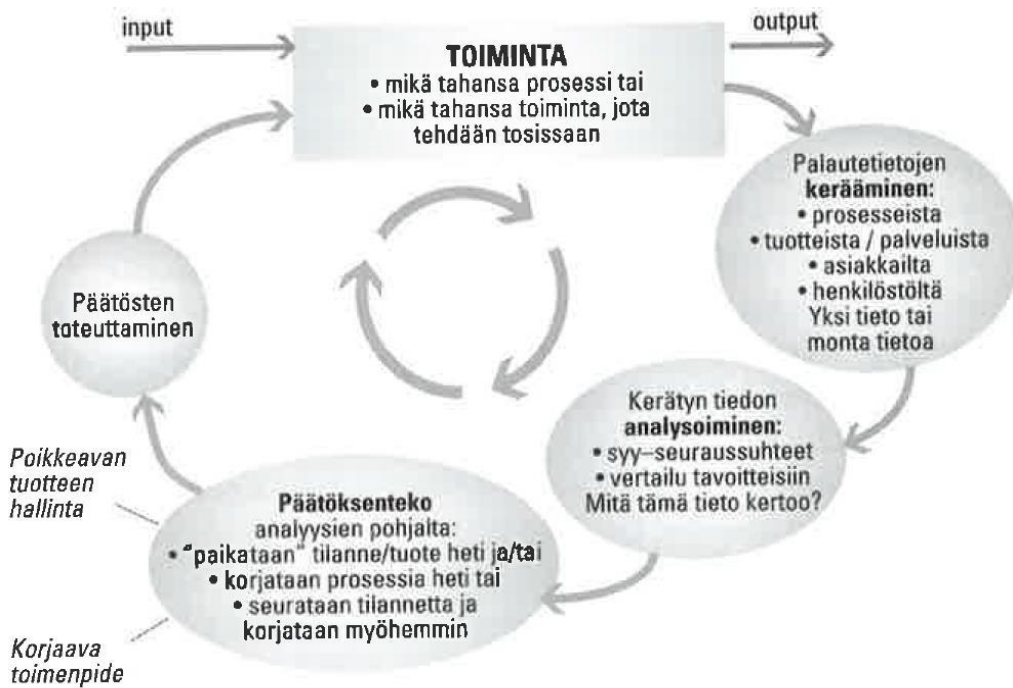
mahdollisesti yksityisten ja kunnallisten kansalaisopistojen keskinäinen vertailu. Tässä tutkimuksessa mukana oli yksi yksityinen kansalaisopisto ja kaksi kunnallista kansalaisopistoa. Näin ollen esiin nousi eroja siinä, kuinka hyvin kansalaisopisto otetaan mukaan kunnallisiin foorumeihin, päätöksentekoon ja kunnan kehittämiseen.

4.2.1 CAF-arviointimalli

Tutkimuksen taustalla olevan hankkeen Laatus Lakeudelle – CAF-arviointimallin käyttöönotto ja palvelutuotteiden analysointi kolmessa eteläpohjalaisessa kansalaisopistossa keskeisenä toimintona oli laadunarviointimallin käyttöönotolla tähdätä opistojen toiminnan tehostamiseen, virtaviivaistamiseen ja selkeyttämiseen. Kansalaisopistojen käyttöön muokattu CAF -Common Assesment Framework on EU:n eri jäsenmaiden yhteistyönä kehitetty julkisen sektorin organisaatioille tarkoitettu laadunarviointityökalu, jolla pyritään kokonaisvaltaiseen laadunarviointiin. CAF-arviointimallin tavoitteena on helpottaa laatujohtamisen menetelmien käyttöönottoa julkisella sektorilla ja tunnistaa organisaatioiden vahvuuksia ja kehittämiskohteita. (CAF 2006.) Laadunarviointi aloitettiin hankkeen aikana ja sitä jatketaan kansalaisopistoissa edelleen. Muutokset yhteiskunnassa, kansalaisopistojen toimintaympäristöissä ja asiakkaiden tarpeissa korostavat laadun arvioinnin tärkeyttä tässäkin tutkimuksessa.

4.2.2 Jatkuva parantaminen

Toiminta ei ala tyhjästä eikä pääty milloinkaan, joten toimintatutkijan on pohdittava myös hieman tutkimuskohteensa historiaa. Historiallisen jatkuvuuden periaatteen mukaan toimintatutkimusprosessi sijoittuu tiettyyn historialliseen, poliittiseen ja ideologiseen yhteyteen. Toiminnan kehittymistä voidaan tarkastella sekä makrotason yleisenä yhteiskunnallisena ilmiönä että mikrotasolla sosiaalisen yhteisön toimintahistoriallisena jatkumona kansalaisopistoissa. (Heikkinen & Syrjälä 2006, 149–150.) Jatkuvan parantamisen käsitettä ei voida määritellä yksiselitteisesti. Se ei ole menetelmä, vaan organisaation toimintaan liittyvä kokonaisuus ja kansalaisopistoissa vallitseva ajattelutapa. Jatkuvaa parantamista voi opetella ja harjoittaa kehittämällä toimintamalleja, järjestelmiä tai menetelmiä. Prosessien jatkuva parantaminen perustuu jatkuvaan toiminnan arviointiin, jossa hyvänä pohjana kansalaisopistoilla toimii nyt CAF-arviointimalli. Jotta arviointi voi onnistua, tulee toiminnalle asettaa tavoitteet, joiden toteutumista mitataan prosessimittarien avulla. (Tuurala 2010.) Alla oleva kuva havainnollistaa jatkuvan parantamisen ja laadunhallinnan liittyvää toimintatapaa.

KUVA 2. Jatkuvan parantamisen silmukka (Pesonen 2007, 52).

Jotta voidaan toimia jatkuvan parantamisen periaatteen mukaisesti, tulee toimia kuvan (2) mukaisesti: on kerättävä tietoja palautteen avulla, analysoitava kerättyä tietoa, tehtävä päätöksiä ja ratkaisuja analyysiin pohjautuen ja vietävä päätökset käytäntöön. Jatkuvan parantamisen ehdoton edellytys on organisaation johdon halu hyödyntää asiakkaiden tarpeita ja toiveita suunnittelussa ja kehittämisessä (Kivimäki 2011, 99). Tutkimuksessa olevat kansalaisopistot ovat kaikki hyvin kehitysmuotoisia ja haluavat hyödyntää ympäröiviä tahoja, ihmisiä kansalaisopistojen kehittämisessä. Kansalaisopistot ottivat käyttöön CAF-arviointityökalun ja opistojen välillä on avoin keskusteluilmapiiri, jotka jo itsessään ovat jatkuvan parantamisen edellytyksiä.

KUVIO 6. Kansalaisopistojen kehittämisen työkalujen osa-alueet

Tulevaisuuden organisaatiolla on kyky uusiutua jatkuvasti ja ennakoida muutoksia sekä oppia nopeasti uutta. Se muistuttaakin parhaimmillaan elävää organismia, joka pystyy ohjaamaan omaa toimintaansa (Sydänmaanlakka 2001). Tämä kehittämistutkimus on tukenut omalta osaltaan kansalaisopistojen menestymistä uudistamalla työn tekemisen ja yhteistyön tapoja sekä lisäämällä keskustelua opistojen välille unohtamatta kuitenkaan kuntalaisten ääntä. Yllä olevan kuvion 6 mukaisesti kansalaisopistojen kehittämisen osa-alueet ovat laajoja ja vaikuttavat hyvin pitkälti toinen toisiinsa.

4.2.3 Asiakkaat ja muut ryhmät palveluja kehittämässä

Kaikessa kehittämistoiminnassa korostetaan nykyisin osallisuuden merkitystä. Osallistavasta kehittämistoiminnasta on tullut jopa muoti-ilmiö. Osallistumista tukevia menetelmiä ja työtapoja sovelletaan kuitenkin tavalla, jota ei aina voida nimittää aidon osallistaviksi. Osallistumisella on kaksi suuntaa: kehittäjät osallistuvat käytännön toimintaan, mutta myös toimijat osallistuvat kehittämiseen. Tutkijat ja kehittäjät sekä käyttäjät ja toimijat ovat rinnakkaisissa asemassa, eivät hierarkkisessa suhteessa toisiinsa kehittämisen polulla. (Toikko & Rantanen 2009, 89–93.) Kehittämisestä tulee sitä parempaa, mitä kattavampi osallistuminen siihen on organisaatiosta, palvelujen käyttäjistä ja kumppaneista. Voidaan puhua eräänlaisesta monitoimijavaikuttavuudesta. Toikko ja Rantanen (2009, 172) lisäävät vielä, että tutkimuksellisuus on keskeinen tapa pitää

kehittämistoiminta elinvoimaisena ja vireänä. Toikko ja Rantanen (2009, 172) ovat myös sitä mieltä, että toimijoiden osallisuutta korostava näkökulma merkitsee siirtymistä kuluttaja-asiakkaan näkökulmasta laajempaan osallisuuden käsitteeseen.

Osallistamisessa käytetään erilaisia lähestymistapoja, joista yksi lähestymistapa on tutkimuksessa käytetty työkonferenssi. Asiakkaan rooli kehittäjänä on vahvistumassa entisestään, sillä käyttäjillä ja toimijoilla on monesti hiljaista tietoa, jota on vaikea saada esiin. Asiakkaiden ja palvelujen käyttäjien merkitys kehitysprosessissa on tunnistettu jo vuosikymmenien ajan. Lähes kaikki organisaatiot väittävät toimivansa ja kehittävänsä toimintaansa asiakaslähtöisesti, mutta käytännössä asiakkaiden kokemukset osoittavat kuitenkin usein ihan jotakin muuta. Palvelujen kehittäminen on perinteisesti saanut alkusysäyksen siitä, että jotain on mennyt pieleen ja asioita halutaan tehdä paremmin kuin ennen. Asiakkaalta saatu palaute on yksi keino asiakastiedon hankkimiseen, mutta syvällisemmän tiedon hankkimiseen tarvitaan muitakin menetelmiä ja keinoja. Asiakkaiden tarpeiden erilaistuessa ja teknologian kehityksen kiihtyessä, asiakastuntemuksen merkitys ja ennakointi korostuvat entisestään. Käyttäjien osallistaminen kehitykseen on jo pidemmän aikaa ollut tuttua tuotekehityksessä, mutta erilaisia menetelmiä voidaan käyttää myös palvelujen kehittämisessä. Samalla kun innostus asiakkaiden osallistamista kohtaan on lisääntynyt, voidaan myös kyseenalaistaa kerätyn tiedon aitoutta ja hyödynnettävyyttä toiminnan kehittämisessä. Tutkimuksesta syntyy paljon uutta tietoa, jonka integrointi on usein vaikeaa eikä siihen löydy tekijää. Jos organisaatiossa ei ole selkeitä toimintatapoja tiedon vastaanottamiseksi ja työstämiseksi, se saattaa valua hukkaan. Tiedon pitäisikin auttaa toimimaan välittömästi ja edistää syvällisempää oppimista – uusien ajattelutapojen omaksumista ja niiden jakamista. (Hyvönen ym. 2007, 31–34, 41; Riekkinen 2013, 41–42.) Työkonferenssimenetelmä on parhaimmillaan juuri monien tahojen yhteinen keskusteluareena, mikä soveltuu oikein oivasti vapaan sivistystyön kentälle ja sen toimijoille kehittämisentueksi. Tässä tutkimuksessa juuri nimenomaan työkonferenssimenetelmä lisäsi syvällisempää ymmärrystä asioita kohtaan sekä lisäsi keskustelua asioiden tiimoilta, jotka saattavat jäädä usein arjen kiireessä taka-alalle.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET SEKÄ TUTKIMUSPROSESSIN ARVIOINTI

Tutkimusprosessi on edennyt päätökseensä ja johtopäätösten tekemiseen. Tämän luvun tarkoituksena on tarkastella kansalaisopistoissa aloitettua kehittämistoimintaa ja pohtia työkonferenssimenetelmän toimivuutta. Tutkimusprosessi lähti liikkeelle kansalaisopisto kenttään tutustumisesta, nykyisen toiminnan hahmottamisesta ja keskittyi siihen, mitä jo tiedetään ja tehdään hyvin. Tämän jälkeen keskityttiin kehittämistoiminnan aloittamiseen perehtymällä tausta-aineistoihin. Kaikkea tausta-aineistojen (kyselyt kuntalaisille ja haastattelut sidosryhmien edustajille) tietoa hyödynnetään aineistoista tuotetun tiedon lisäksi näissä johtopäätöksissä, jossa vastataan alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni oli: ***Miten työkonferenssimenetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi?*** Tutkimuskysymys konkretisoitui kysymykseksi: ***Millaisia toimintatapoja kehittämissprosessin myötä kolmelle eteläpohjalaiselle kansalaisopistolle syntyi?***

Kehittäminen on nykypäivän organisaatioiden elinehto, osa laadukasta laadunhallintaa, mutta se on myös samalla laadukasta asiakaspalvelua ja markkinointia. 2000-luvun kehittämistoiminnan vaihetta on kutsuttu muun muassa *Post managerismiksi* (Seppänen-Järvelä 2006, 21). Tälle New Public Management -ajattelun jälkeiselle kehittämisorientaatiolle on ollut ominaista palvelujen modernisointi, ohjelmallisen kehittämisen korostaminen ja pyrkimys vaikuttavuuteen, laatusuositukseen sekä hyviin käytäntöihin. Projektimaisen kehittämisen tilalle on tullut konseptikehittäminen, joka edellyttää kehittämisen haasteiden määrittelyä tavalla, joka ei ole sidoksissa nykyiseen organisaatorakenteeseen. Keskeisellä paikalla on organisaatorajojen ylittäminen ja asiantuntijoiden verkostoituminen. Konseptikehittämisessä kehittäminen etenee portaittain ja on pitkäjänteistä. (Toikko & Rantanen 2009, 171–172.) Kansalaisopistojen toiminta on muuttunut paljon viimeisten vuosien aikana eikä toiminta keskity pelkästään enää yksittäisten kurssien, kuten esimerkiksi kutomapiirin tai kuntojumpan pitämiseen, vaan niiden rinnalle on kasvanut laajaa oheistoimintaa, mikä täyttää uudella tavalla elinikäisen oppimisen ja vapaan sivistystyön tehtävän.

Manninen (2015, 30) näkee, että vapaan sivistystyön reunaehtoihin ovat vaikuttaneet voimakkaasti viime vuosien muutokset uudistuneessa lainsäädännössä, painopistealueissa ja laatu- ja kehittämisavustukset sekä ylipäättänsä laatutyö. Mannisen mukaan toivottua muutosta ei ole tapahtunut kuitenkaan toimijoiden omassa toiminnassa. Esimerkkinä tästä on kansalaisopistojen vahvasti kaavamaisiksi vakiintuneet koulutussuunnittelun mallit ja työtavat. Toiveena on ollut vapaan sivistystyön vapaus ja joustavuus, mutta sen sijaan se onkin hallinnollistunut ja byrokratisoitunut enemmän.

Tämä tutkimus noudatti toimintatutkimuksen raameja, sillä suuntauksen metodologia tuki parhaiten tätä tutkimusta. Toimintatutkimuksella tarkoitetaan käytännön työelämässä toimivien ihmisten omaa työn tutkimista ja kehittämistä (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 17). Siinä yhdistyvät nimensä mukaisesti tutkimus ja toiminta samanaikaisesti. Näin ollen toimintatutkimus ei ole pelkästään tutkijoiden työtä, sillä siinä on aina mukana ihmisiä työelämästä. Toimintatutkimus nähdään toimijoista kumpuavana toimintana ja voimavarana, ei ulkoapäin annettuina ohjeina, käskyinä tai kehittämistoimintana. Tutkimuksen ollessa kehittämiseen tähtäävää, sen eräs elementti on muutos. Näin ollen toimintatutkimus pitää sisällään lupauksen paremmasta, muutoksesta parempaan. Toinen tärkeä elementti on yhteistyö. Yhteistyö edellyttää yhteistä tavoitetta, joka kuuluu myös toimintatutkimukseen olennaisena osana. Tärkeää on muistaa, että toimintatutkimus kohdistuu yleensä yksittäiseen tapaukseen, jolloin tulokset pitävät paikkaansa vain tämän tapauksen suhteen eikä niitä voida yleistää. Toimintatutkimus ei muutoinkaan pyri yleistämiseen perinteisen tutkimuksen tavoin. (Kananen 2014, 11–12.) Yhteinen työ kansalaisopistojen kehittämisen suhteen oli tämän tutkimuksen lähtölaukaus.

Tutkimuksen tavoitteena oli työkonferenssimenetelmän soveltuvuuden lisäksi selvittää, **minkälaisia toimintatapoja kehittämisprosessin myötä kansalaisopistoille syntyi**. Rantala ja Sulkunen (2005) toteavat, että usein kehittämistoiminnan tutkimuksellisuus jää varsin ohueksi ja irralliseksi. Näin ollen, tässä tutkimuksessa ei ole tarkoitus esitellä menestystarinaa, vaan kuvata mahdollisimman aidosti tulokset. Tutkimus tuotti tietoa erityisesti kansalaisopistojen päätöksenteon tueksi, siitä mihin heidän on kannattavaa fokusoida toimintaa ja mihin kehittämisen tulisi kohdistua jatkossa. Yhtä oikeaa ratkaisumallia ei ole osoitettavissa, siksi vastausten etsimisen tapa edellyttää aina tarkoituksenmukaisen lähestymistavan valinnan. Tämän tutkimuksen kannalta ei olisi oikein lähteä todistelemaan, että on hyödyllistä ottaa työkonferenssimenetelmä käyttöön jokaisessa kansalaisopistossa. Tämän tutkimuksen ydin on siinä kysymyksessä, ovatko aineiston analyysit palvelleet niin, että niillä on oikea asema tämän tutkimuksen kokonaisuudessa.

Aiempiä tutkimuksia juuri vastaavasta aiheesta ei ole, mutta kansalaisopiston kehittämisestä, kurssitarjonnasta ja opettajuudesta löytyy tutkittua tietoa. Virheiden myöntäminen ei ole aina

helppoa. Jos on nähty paljon vaivaa, kuten tämänkin tutkimuksen teon kanssa, ei ole helppo myöntää, että se on ollut hukkaan heitettyä aikaa. Tämä tutkimus ei kuitenkaan ole suinkaan heitettävissä romukoppaan, vaan on kehittämistutkimuksena vaativa, monisyinen ja erittäin tavoitteellinen kertomus kehittää kansalaisopiston toimintaa vuonna 2019. Niiniluoto (1999, 17) toteaa, että tieteeseen käytettävien resurssien määrä on noudattanut jyrkkää kasvukäyrää ja tieteellisten julkaisujen, aikakauskirjojen ja tieteellisten abstraktijulkaisujen määrät ovat säännöllisesti kaksinkertaistuneet 10–15 vuoden välein. (Niiniluoto 1999, 17.) Voidaankin todeta, että tämä tutkimus on tämän aikansa tuotos ja jonkin ajan kuluttua joku toinen tuo aiheesta uutta tietoa keskuuteemme. Tämä tieto antaa aihetta lisätutkimukselle, johon palaan luvussa 5.4.

Tämän tutkimuksen suurin saavutus on työkonferenssimenetelmän hyödyntäminen vapaan sivistystyön kehittämisessä sekä toimijoiden kerääminen saman pöydän ääreen pohtimaan yhdessä, millä tavalla kansalaisopistojen toimintaa voitaisiin kehittää eteenpäin. Vaikka kansalaisopistojen välinen yhteistyö on eri hankkeiden myötä lisääntynyt, silti yhteistyötä eri ammattiryhmien sekä kunnan eri toimijoiden välillä tarvitaan enemmän. Työkonferenssimenetelmän avulla ei saada aikaan muutoksia nopealla aikataululla ja pienellä vaivalla, vaan tavoitteet ovat pidemmän tähtäimen tavoitteita, joiden avulla saadaan kehittämistyö alkuun ja juurrutettua toimintatapaan.

Tutkimuksessa on tuotettu kansalaisopistoja varten tietoa ja luotu konkreettisia toimintatapoja toiminnan kehittämiseksi. Tutkimustulosten valossa voidaan tehdä johtopäätös, että kansalaisopistojen kehittämisen tueksi saatiin luotua verkostomaisen toimintatavan avulla selkeitä kehittämiskohteita yhdessä työkonferenssimenetelmän avulla kuullen sekä kuntalaisten että sidosryhmien ajatuksia ja tarpeita. Kaikissa kolmessa kansalaisopistossa vallitsee vahva tahtotila viedä ja kehittää toimintaa eteenpäin yhdessä kansalaisopistojen kesken, että yhdessä verkostojen kanssa. Yhteisen keskustelun ja vuorovaikutuksen kautta jatkuva parantaminen ja kehittäminen voi lähteä kehittymään edelleen kollektiivisesti, kun kaikki opistot puhuvat yhteistä ”kieltä” ja näkevät kehittämisen kohteet samalla tavalla. Kansalaisopistot ovat kehittyviä sivistystoimijoita, asiakaslähtöisiä sopeutujia ja kamppailevia sivistysopistoja. Tutkimustulosten mukaan kansalaisopistojen kehittämistä tulisi kehittää ennen kaikkea yhdessä eri tahojen kanssa. Yhteisen kielen laajentamista koskettamaan sidosryhmiä, yhteistyötahoja ja verkostoja kuitenkin tarvitaan edelleen. Ja tämän tutkimuksen aineiston myötä heitä on helppo lähestyä ja ottaa mukaan.

Tutkimuksen tulokset kertovat myös sen, että työkonferenssimenetelmä on hedelmällinen kehittämisen työn tuki myös kansalaisopistojen kentällä. Dialogisuuden lisäämisen merkitys kehittymiseen on merkittävä. Alun perin yritysmaailman tarpeisiin kehitetty menetelmä palvelee myös vapaata sivistystyötä, sillä sen kenttä lähentyy väistämättäkin yritysmaailmaa yhä enemmän tulevaisuudessa. Kansalaisopistojen toiminta tulee aina elämään, muuttumaan ja kehittymään, ja se

vaatii erityisesti kansalaisopiston toimijoilta, mutta myös meiltä muilta ennen kaikkea elinikäistä oppimista, mukautuvuutta ja yhdessä tekemistä. Lopulta kysymys on toimintapolitiikasta, jossa kansalaisopistot rakentavat useiden kumppaneiden kanssa yhtenäisiä suunnitelmia alueellisesti tärkeiden päämäärien toteuttamista varten.

5.1 Työkonferenssin hyödyntäminen kansalaisopistojen kehittämisen edistämässä

Yksi tutkimuksen tavoitteista oli arvioida, miten työkonferenssimenetelmä soveltuu kansalaisopistojen kehittämisen menetelmäksi. Tähän kysymykseen ei saada suoraan vastauksia aineistosta. Tutkijan on pohdittava, millainen tutkimus tai toiminta on tieteellistä. Tieteen ja ei-tieteen raja on hyvin häilyvä ja erityisesti toimintatutkimuksen tieteellisyyttä on tarkasteltava sen erityispiirteiden avulla, sillä toimintatutkimus poikkeaa tavanomaisesta tutkimusprosessista monella tapaa. Ensiksikin siinä, että tutkimuksen tekeminen ei etene välttämättä johdonmukaisesti prosessina vaan syklinä, johon kuuluu sekä konstruoivia että rekonstruoivia vaiheita. Vaiheita, jolloin rakennetaan uutta ja suunnataan tulevaan sekä vaiheita, jolloin havainnoidaan ja arvioidaan toteutunutta toimintaa. Toisekseen toimintatutkimuksen peräkkäiset syklit, jotka muodostavat pysähtymättömän spiraalin mutkistavat tutkimusprosessia. Syklinen ajattelutapa saattaa ahdistaa ja sekoittaa tutkijaa sillä syklin vaiheita voi olla hankala erottaa toisistaan. Tutkija voi joutua ”spiraalin pyörteisiin”, eikä pääse näin ollen työssään eteen eikä taakse, koska ei saa omista ajatuksistaan kiinni eikä välttämättä pysty toteuttamaan tutkimusta metodisesti oikein. Toisaalta toimintatutkimuksen taustalla on usko jatkuvaan kehittymiseen ja edistymiseen, joka on länsimaisen modernismin johtoajatus. Näin ollen sekä kehityksellä että toimintatutkimuksella on kahdet kasvot. Se mikä on yhdestä näkökulmasta edistystä, on toisesta näkökulmasta pahasta - eikä näin ollen aina voida tyydyttää kaikkia osapuolia. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2006, 78; 82.)

Kaiken kaikkiaan toimintatutkimus on enemmän kuin metodi. Se on samalla mielentila ja asenne, joka perustuu toiminnan kehittämiseen tutkimuksen avulla ja tiedon hankkimiseen toiminnan kehittämisen avulla. Toimintatutkimuksessa ajatellaan, että myös tavallisen ihmisen tieto on arvokasta ja arkisestakin toiminnasta syntyy tietoa kokonaisvaltaisesti ilman erityisiä tutkimusmetodeita. Tutkimus on parhaimmillaan luovaa toimintaa, jossa sovelletaan erilaisia tekniikoita oman järjen varassa. (Heikkinen & Huttunen 2006, 200–202.)

Kananen (2014, 138) kirjoittaa ”pahimmat rajoitteet tulevat mahdollisista eduista”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että perehtyneisyys omaan työhön ja työympäristöön voi estää näkemästä asioita uudella tavalla. Kritiikkiä on kohdistettu myös tavallisten ns. maallikko ihmisten harjoittamaan tutkimukseen sillä tutkimuksen teon ei katsoa kuuluvan harrastelijoille. Tutkijan pitää koko

tutkimuksen ajan olla kriittinen omille valinnoille, teoille ja tapahtumille. Syrjälä ja muut (1994, 52–55) esittävät toimintatutkimuksen etuina sen, että toimijat itse ovat työnsä parhaita asiantuntijoita ja he tuntevat työnsä ulkopuolista tutkijaa paremmin. Toimintatutkimus kietoutuu tiukasti käytäntöön toisin kuin muut tutkimusmenetelmät. Perinteisellä tutkimuksella ei välttämättä saada aikaiseksi muutosta, koska kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimusotteiden tavoitteena ei ole muutos vaan ymmärtäminen ja syy-seuraussuhteiden löytäminen sekä mahdollisesti ennustaminen. Perinteinen tutkimus pyrkii kontrolliin ja hallintaan, kun taas toimintatutkimus antaa vapauden löytää parhaan muutoksen prosessin aikana. Ja todellinen muutoshan saadaan aikaiseksi vain silloin, jos muutos lähtee itse toimijoista eikä ylhäältä annettuna ohjeena.

Hieman kuluneen sanonnan mukaan kaikella tapahtuneella on syynsä. Tarkoitukseni tällä sanonnalla on kuvata sitä, että mahdotonta on vaikea ennakoita, mutta lopulta mahdottomastakin tulee mahdollista, kun antaa aikaa ja ymmärtää syyt. Työkonferenssimenetelmä on alkujaan kehitetty yritysmaailman tarpeisiin. Eri hankkeet ja projektit ovat osoittaneet, että konferenssimenetelmä on nopea ja sitouttava tapa käynnistää osallistuva työyhteisön kehittäminen. Konferenssimenetelmä luo myös uusia keskusteluyhteyksiä ja synnyttää uudenlaisia ideoita, koska kyseessä on turvallinen keskusteluympäristö. Kuitenkin demokraattiseen dialogiin perustuvalla menetelmällä on myös omat rajoituksensa. Vuorovaikutus ei voi jatkua samanlaisena koko kehittämisprosessin ajan, vaan suunnitelmien toteutuksesta täytyy ottaa vastuu ja tämä edellyttää muutoksia nykyiseen. (Lindström 2002, 140.)

Tausta-aineiston keskusteluihin tuomat esimerkit konkretisoivat tarvetta huomioida kansalaisopistojen haasteet tällä hetkellä ja tulevaisuudessa samanaikaisena vaikutuksena toinen toisiinsa. Tausta-aineistoista nousevia asioita oli työkonferenssimenetelmän avulla helppo purkaa osiin kansalaisopistoittain ja lopuksi yhdessä kaikkien opistojen kesken. Tutkimuksesta huokuu se, että asiat vaikuttavat vahvasti aina toinen toisiinsa. Vaikka olen edellä tutkimustuloksissa nostanut yksittäin kehittämisen keinot esiin, ne silti kytkeytyvät vahvasti toinen toisiinsa. Yhtä keinoa kehittämällä pystyy vaikuttamaan kokonaisuuden kehittämiseen. Keskeistä kehittämisessä taas on tiivis yhteistyö alueen muiden toimijoiden, kunnan sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Tällä tavalla voidaan kilpailla tuottavuuden ja kilpailun kanssa rinta rinnan eivätkä ne nouse vapaan sivistystyön perimmäisen tarkoituksen kansalaiskasvatukseen ja sivistyksen yläpuolelle.

Työkonferenssissa ajattelu ja toiminta ovat yhteydessä toisiinsa monen samanaikaisen syy-seuraussuhteen kautta. Työkonferenssissa korostuu yhteinen ratkaisujen hakeminen ja löytäminen. Oppiminen suuntautuu työkonferenssissa tulevaisuuteen hyödyntäen historian ymmärrystä ja nykyhetken analyysiä. Työkonferenssin työskentelyssä voidaan oppia esimerkiksi, miten sama asia voidaan nähdä johdon ja asiakkaiden/yhteistyötahojen näkökulmasta aivan eri tavalla. (Räsänen

2004, 101–102.) Työkonferenssimenetelmä on yksi kehittämismenetelmä muiden joukossa. Siinä muodossa kuin sitä tässä tutkimuksessa on käytetty, sen erityinen anti on yhteisymmärryksen ja vuoropuhelun tekeminen näkyväksi kaikille sekä kansalaisopistojen kehittämisen nostaminen yhteisen pohdinnan kohteeksi koko alueella. Työkonferenssimenetelmä kokonaisuudessaan sopii käytettäväksi myös vapaan sivistystyön kehittämisen välineenä. Tutkimusta tehdessä monta asiaa olisi voinut tehdä toisin ja paremmin, mutta tämä tutkimus on hyvä aloitus työkonferenssimenetelmän toimivuuden tarkastelulle kansalaisopistojen kehittämisen tukena.

Vaikka työkonferenssi ei ole päättävä foorumi, tie tuleville päätöksille tasoittuu, kun on saatu lisättyä tietoa ja on yhteinen ymmärrys perusteista sekä kehittämiskohteista. Työkonferenssissa paikalla tulisi olla monipuolisesti ihmisiä, joita asia koskee, jotta saadaan kaikki näkökulmat esiin. (Räsänen 2004, 106.) Toimintatutkimuksellisenä foorumina työkonferenssi paitsi hyödyntää kriittistä tietoa myös samalla tuottaa sitä. Kuten olen tuonut esiin, kehittäminen ei voi olla mitä tahansa, vaan siinä tulisi aina muistaa tutkimuksellinen puoli ja suhteuttaa se vallitsevaan aikaan. Vapaan sivistystyön kuten muuallakin työelämässä ajankohtaistuvat organisaatioiden rajojen hienojakoistuminen ja liukuminen, uudet ja uusiutuvat sosiaaliset jaot sekä työn tekemisen moninaistuminen, jotka haastavat myös työkonferenssien kaltaisten foorumeiden osallistavaa otetta. Jos tutkimuksen työkonferenssiin olisi osallistunut myös muita päättäjiä, yhteistyökumppaneita, kunnan viranhaltijoita ja niin edelleen olisi ollut mahdollista verkostoitua ja sen myötä käynnistää yhteisiä kehittämishankkeita ja oppimisverkostoja sekä laajentaa yhteistä näkemystä vielä laajemmalle. Työkonferenssi menetelmänä on siitä hyvä, että se säilyttää kuitenkin lopulta ihmisen toiminnan ja valinnan vapauden.

5.2 Työkonferenssi oppimisen paikkana

Yksi tutkimuksen ja tutkijan mielenkiinnon paikka oli tuloksista nouseviin havaintoihin nojaten pohtia, millaisia yhteisen oppimisen mahdollisuuksia osallistujien kokemuksen ja vuorovaikutustoiminnan jännitteessä syntyy kaikille osapuolille. Holistisen ihmiskäsityksen ja kokonaisvaltaisen, kokemuksellisen oppimisen lisäksi voidaan toimintatutkimuksen keskeisenä lähtökohtana pitää oppimisen yhteistoiminnallisuutta. Myös hankepainotteisessa asiantuntijoiden tekemässä toimintatutkimuksessa on mukana aina toimijoita kasvattava ja opettava elementti. (Suojanen 1992, 24–25.) Toimintatutkimusprojektin edetessä yhä suurempi joukko niitä henkilöitä, joita kyseiset käytännöt koskettavat, sitoutuu käytäntöjen parantamiseen. Carrin & Kemmisin (1986, 162; 179–213) mielestä kasvatustieteessä toimintatutkimus on ainoa tieteellinen metodi, jolla kasvatuskäytäntöjä voidaan muuttaa ja kehittää. Myös työkonferenssitilaisuus toimii samalla

oppimisfoorumina. Tilaisuudessa opitaan vuorovaikutustaitoja, jotka ovat tarpeellisia osallistuvassa työyhteisön kehittämisessä. (Lindström 2002, 133.)

Laadullista tutkimusprosessia itsessään voi luonnehtia eräänlaiseksi tutkijan omaksi oppimisprosessiksi, jossa koko tutkimuksen ajan pyritään kasvattamaan tutkijan tietoisuutta tarkasteltavana olevasta ilmiöstä ja sitä ohjailevista tekijöistä. (Kiviniemi 2018, 79.) Oma henkilökohtainen kiinnostukseni on kasvanut tutkimuksen myötä kehittämistä kohtaan. Alun perin olin kiinnostunut erityisesti tavoitteellisesta oppimisesta kansalaisopistossa, mutta myöhemmin fokus kohdistui asiakaskunnan ja sidosryhmien/yhteistyötahojen kokemusten ja näkemyksien tutkimiseen ja niistä saadun tiedon avulla kansalaisopistojen toiminnan kehittämiseen ja palvelujen kohtaavuuteen. Vapaan sivistystyön dilemma kasvatustyössä itsessään on myös mielenkiintoinen ja vähän tutkittu aihe. Mielenkiintoista olisi tutkia, onko kilpailu ja tehostus tulleet perimmäisen tarkoituksen ”tielle”.

Avoin ilmapiiri kannustaa myös kokeilemaan uusia asioita, ja huomioi virheiden kuulumisen oppimiseen. Ilman virheitä ja erehdyksiä voidaan todeta, että mitään uutta ole kokeiltu. Jos taas samat virheet toistuvat, voidaan olettaa, että oppiminen ei ole toivotulla tasolla. (Ojala 2000, 128, 195.) Usein on helpompaa kuvata epäonnistumisen toimintatapa kuin se, jolla onnistutaan. Pääasia on, että mahdollisiin epäkohtiin tartutaan ja niistä viestitään myös asiakkaan, päättäjien sekä rahoittajien suuntaan, jotta luottamus säilyy. (Laamanen 2005, 59.) Jaettuna prosessina työkonferenssin tulokset ja sen viitoittama toiminta asettuvat jatkotyöskentelyssä osaksi kunkin opiston paikallista kehittämistä. Uusi ymmärrys kanavoituu ja asettuu jälleen neuvoteltavaksi paikallisen kehittämisrakenteen puitteissa.

Muutoksen tarve on usein syöte tai ennuste oppimistarpeelle. Oppiminen taas on tapa toteuttaa muutoksia. Muutoksen johtaminen on käytännössä organisaation, tiimien ja yksilöiden oppimisen johtamista. Muutosten hallittu läpivienti kohti oppivaa organisaatiota edellyttää yhteistä keskustelua, yhteisiä arvoja, tavoitteita ja niiden tehokasta viestimistä läpi koko organisaation. Lisäksi se vaatii usein perinteisten toimintojen, toimintatapojen ja roolien kyseenalaistamista sekä vastuiden ja roolien muuttamista. Koko henkilöstön on opittava uusia taitoja ja ennen kaikkea uusia asenteita voidakseen kantaa vastuunsa toiminnasta. (Juuti & Virtanen 2009, 82; Ojala 2000, 97–98, 215.) Muutoksen tuottamisesta työkonferenssi ei voi olla yksin vastuussa (Ekman & Rehnström 1996, 56–57). Kansalaisopistojen sisäisiäkin keskustelutiloja tarvitaan, jotta kehittämistyö mahdollistuisi parhaalla tavalla. Tarvitaan myös päätöksentekoon tarkoitettuja foorumeita sekä mahdollistavaa valtaa. Kansalaisopistokohtaiset tukirakenteet ja kehittämisen kiinnittyminen rakenteisiin mahdollistaa vasta lopullisesti työkonferenssien tuloksien jatkojalostamisen.

Riekkinen (2013, 40) viittaa Matthingin, Sandénin ja Edvardssonin (2004) ja Sigalan (2012) artikkeleihin, joissa tarkastellaan asiakkaiden osallistamisen merkitystä kehittämisessä. Yksi yleistyksessä oleva muutos organisaatioiden toiminnassa on asiakkaiden osallistaminen kehittämiseen ja koko innovaatioprosessiin yhdessä henkilöstön kanssa. Yhteistoiminta vaatii avoimuutta päästää asiakas organisaation ytimeen, kiinteäksi osaksi kehitysprojekteja. Avoimuuden lisäksi organisaation/yrityksen tulee myös huolehtia siitä, että sillä on käytettävissään riittävät resurssit ja osaamista kehitysideoiden tunnistamiseen, jalostamiseen ja tiedon hyödyntämiseen. Tutkimusten mukaan esimiesten aktiivisella otteella ja esimerkillisellä toiminnalla on merkittävä vaikutus otollisen maaperän luomiseksi yhdessä kehittämiselle. Organisaation tulee myös huolehtia siitä, että kehittämistoimet juurtuvat osaksi toimintaa.

5.3 Tutkimusprosessin arviointi

5.3.1 Onko ”täydellistä” kehittämistyötä olemassakaan?

Kehittämistyötä tehdään jatkuvalla syklillä. Toisin sanoen kehittäminen ei pääty milloinkaan esimerkiksi tämän tutkimuksen tai hankkeiden loppumiseen vaan ylläpitää tavoiteltua muutosta, voi aiheuttaa pienempiä muutoksia tai synnyttää kenties kokonaan uusia kehitysprojekteja. Jatkuva parantaminen voidaan nähdä prosessina, jossa lisätään organisaation tehokkuutta, minimoidaan toiminnassa ilmeneviä virheitä ja toteutetaan luvattuja laatutavoitteita. (Laamanen & Tinnilä 2009, 40.) Usein arkisessa keskustelussa puhutaan yhdessä tutkimus- ja kehittämistoiminnasta tekemättä eroa näiden välille. Lähtökohdiltaan ero näiden välillä on kuitenkin selkeä. Tutkimuksessa pyritään vastaamaan ennalta määriteltyihin tutkimuskysymyksiin tutkimusmenetelmiä käyttämällä. Kehittämistoiminnassa pyritään puolestaan kehittämään jotakin tuotetta, palvelua, organisaatiota tai toimintatapoja. Myös tutkimuksen ja kehittämistoiminnan intressit ja arvot poikkeavat jossakin määrin toisistaan. Riippumattomuus on keskeisin tutkimuksen ihanne, mutta kehittämistoiminnassa kysymys riippumattomuudesta on kyseenalainen. Kehittämällä tavoitellaan aina muutosta, jolloin on hyvä kysyä kenen intressiä milloinkin palvellaan tai tavoitellaan. Kuka asettaa kehittämistoiminnan yleistavoitteet ja kuka asettaa tutkimuksen tavoitteet? Vaikka kehittämistoiminta ja tutkimustoiminta eroavat toisistaan, usein myös liikutaan niiden rajapinnalla vahvasti. Juuri toimintatutkimuksessa tutkimuksellinen intressi yhdistyy vahvasti käytännön kehittämistoimintaan, jolloin tutkimus palvelee kehittämistä ja päinvastoin. (Toikko & Rantanen 2009, 44; 155.) Niin kehittämistoiminnassa kuin tutkimuksessakin keskeistä on näkökulman valinta. Tässä raportissa painottuu tutkijan näkökulma

ja tutkijan tekemät valinnat. Reflektointivaihe on toimintatutkimuksessa keskeinen, kun arvioidaan sitä, minkä tasoisesta toimintatutkimuksesta on kyse. Refleктоimalla voidaan todeta, miten toimintatutkimus on onnistunut kehittämään sekä tutkittavaa kohdetta; toimintaa että osallistujia ja heidän ajatusmaailmaansa. Reflektion tuloksena syntyy suunnitelma siitä, miten toimintaa pitäisi jatkossa kehittää. Kemmis ja McTaggart (1988, 87) näkevät yhdeksi reflektion tärkeimmäksi anniksi tietoisuuden siitä, mitä pitäisi vastaisuudessa oppia.

Hyvän muutos- ja kehittämisprosessin periaatteet ovat jo kaikilla tiedossa, mutta miten saada aikaan loistavaa kehittämistä on eri asia. Tähän liittyen voisikin kysyä onko olemassa mitään yhtä ja ainoaa hyvää kehittämistyön mallia tai prosessia vai täytyykö se hakea kussakin tilanteessa erikseen? Kehittämisprosessia voidaan mallintaa hyvinkin pitkälle, mutta lopulta jokainen prosessi ja tutkimus on erilainen. Tässä tutkimuksessa on huomioitu sekä yhteistyötahojen että kuntalaisten näkökulmat, mikä on vaativa yhdistelmä. Tavoitteena ei ollut saada aikaan mahdollisimman hyvää kehittämistyötä vaan etsiä parhaiten toimivia toimintatapoja, lisätä dialogia ja pyrkiä yhteiseen näkemykseen alueellisista tarpeista sekä opistokohtaisista kehittämisenkohdista. Toikko ja Rantanen (2009, 173–174) viittaavat Tuomo Alasoinin (2006) ajatuksiin siitä, että kehittämisprojekteilla voidaan tuottaa niin sanottuja ensimmäisen asteen tuloksia, jotka merkitsevät esimerkiksi parannuksia työn tuottavuudessa, palvelujen, tuotteiden tai toiminnan laadussa. Niiltä kuitenkin odotetaan aina myös toisen asteen tuloksia. Toisen asteen tulokset ilmenevät esimerkiksi jalostuneena osaamisena, uudenlaisina vuorovaikutussuhteina sekä laajemmin sovellettavissa olevina malleina, menetelminä tai hyvinä käytänteinä. Toisen asteen tulosten saavuttaminen edellyttää tutkimuksellista otetta. Juuri sellaista otetta tässä työkonferenssimenetelmää hyödyntävässä toimintatutkimuksessa on hyödynnetty. Sen avulla on saatu vahvistettua entisestään kansalaisopistojen välistä yhteistyötä, saatu lisättyä kunnan eri toimijoiden välistä dialogia, laajempaa tietoa alueen tarpeesta ja uutta perspektiiviä asioiden näkemiseen.

Monimutkaisessa tutkimusasetelmassa asianosaisia on monia, ja eri tahojen hyötyjen ja etujen toteutumisen edistäminen on huomattavasti vaikeampi asia. Toimintatutkimusta käsittelevän kirjallisuuden mukaan toistaiseksi on tehty vielä suhteellisen vähän monimutkaisempaa toimintatutkimusta organisaatio- sekä verkostotasolla. (Kuusela 2005, 62–63;69.) Myös vapaan sivistystyön saralla kaivataan kiperästi tutkimusperustaista kehittämistä lisää. Täydellistä kehittämistyötä ei ole olemassakaan, mutta tässä tutkimuksessa tavoiteltiin hyvää tutkimusperustaista kehittämistä.

5.3.2 Tutkimuksen eettisyys ja tulosten luotettavuus

Tutkija joutuu tekemään tutkimusmatkan aikana monen monta ratkaisua ja päätöksiä, joihin ei ole oikeaa eikä väärää vastausta. Näiden ratkaisujen keskellä on olennaista, miten tutkija perustelee tekemänsä ratkaisut ja pohtii sekä avaa niitä raportissaan. Näin tutkimusta lukeva voi arvioida tehtyjen ratkaisujen osuvuutta ja oikeellisuutta. On olemassa useita kymmeniä tieteenaloja, joilla kaikilla on jossain määrin toisistaan poikkeavia menetelmiä. Ne kaikki kuitenkin noudattavat yleisiä tieteellisen menetelmän piirteitä. Tieteellisen menetelmän yleiset ominaisuudet voidaan kiteyttää objektiivisuuteen, testattavuuteen ja toistettavuuteen, julkisuuteen, kriittisyyteen, edistävyyteen ja autonomisuuteen (Kananen 2013, 19). Toimintatutkimuksella ei ole omaa metodologiaa, eikä myöskään omia tiedonkeruu- tai analyysimenetelmiä. Sama koskee myös luotettavuustarkastelua, johon kuuluvat käsitteet reliabiliteetti ja validiteetti. (Kananen 2013, 114–115.) Luotettavuuskriteeristö johdetaan tässä tutkimuksessa kvalitatiivisen tutkimuksen laatumittareilla, koska sitä lähestymistapaa tutkimus noudattaa. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuus kriteeristö mukailtaan kvantitatiivisen tutkimuksen kriteeristöstä, sillä laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ei ole yhtenäistä kriteeristöä. Tuomi ja Sarajärvi (2009) tuovat esille tutkimuksen sisäisen johdonmukaisuuden, eli koherenssin. Lincoln & Guba (1985, 294–301) määrittelevät kvalitatiivisen tutkimuksen kriteeristön käsitteillä vastaavuus (credibility), siirrettävyys (transferability), luotettavuus (dependability) ja vahvistettavuus (confirmability). Vastaavuudella tarkoitetaan sitä, miten todenperäisesti tutkittavien alkuperäiset konstruktiot vastaavat tutkimuksen tuottamiin rekonstruktioihin. Tutkimuksen siirrettävyydessä olennaista on tutkittavan ympäristön samanlaisuus. Tutkimuksen totuusarvo ja soveltuvuus tutkijan tulee varmistaa erilaisin tekniikoin. Tällöin varmistuu ja vahvistuu neutraaliuden siirtyminen tutkijasta tutkimusaineistoon. Arvioitaessa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta Hirsjärven ja Hurmeen (2014) mukaan keskeistä on tutkijan toiminnan arviointi, eli kuinka luotettava tutkijan analyysi aineiston pohjalta on. Luotettavuuden kannalta on merkittävää esimerkiksi kaiken aineiston mukaan ottaminen ja haastattelujen litteroinnin tarkkuus sekä yhteneväisyys. Tutkijana olen pyrkinyt tarkkaan ja itseäni sekä toimintaani arvioivaan tapaan tehdä tutkimusta. Tutkimus on elänyt ja kehittänyt itse itseään matkan varrella. Tutkimukseeni lisämakua on tuonut oma esimiesroolini ja johtajuusopinnot Tampereen yliopistossa.

Lincolnin ja Cuban (1985) esittämien luotettavuustarkastelun käsitteiden ja kriteeristön peilaaminen tähän tutkimukseen sopii mainiosti. Toinen hyvä validointiperiaate asteikko olisi ollut Steinar Kvalen ajatusten pohjalta luodut viisi periaatetta toimintatutkimusten arvioimiseksi (historiallinen jatkuvuus, reflektiivisyys, dialektisuus, toimivuus ja havaittavuus) (Heikkinen &

Syrjälä 2006, 149). Ensiksikin tutkielman osalta *vastaavuus ja siirrettävyys* tulokset tulisivat olemaan mitä luultavimmin samansuuntaisia, jos tutkimus tehtäisiin nyt heti uudelleen. Sen sijaan, jos tutkimus tehtäisiin uudelleen esimerkiksi vuoden tai kahden päästä saattaisi ympäristö olla erilainen ja kehittäminen edennyt jo siihen suuntaan, että tulokset olisivat hyvinkin erilaisia. Käsitteiden *luotettavuus ja vahvistettavuus* osalta tutkielma tulokset tulisivat olemaan siinä määrin samanlaisia, että teoriataustan sekä tutkimusmenetelmän kytkökset tutkimukseen ovat vielä useamman vuoden samanlaiset. Se, miten teorian ja tutkimusmenetelmän tiedot kytketään osaksi tutkimusta vaikuttaa tutkija itse. Tässä tutkimuksessa tutkija pysyi samana koko ajan, jolloin voidaan olettaa tutkimuksen totuuden pysyvän suuremmissa määrin samansuuntaisena. Jos tutkija olisi vaihtunut matkan varrella, olisi myös kytkökset ja teorian sekä empirian suhde muuttunut mitä suuremmissa määrin, sillä tutkijan rooli toimintatutkimuksessa on todella merkittävä. Toimintatutkija sukuloi koko tutkimuksen ajan teorian ja käytännön välimaastossa, ja näin ollen tutkimuksen tekeminen on tietoista tasapainoilua osallistumisen ja vetäytymisen välillä.

Susman ja Evered (1978) näkevät toimintatutkimuksen korjaavan positivistisen tieteen puutteita seuraavasti:

- a) toimintatutkimus on suuntautunut tulevaisuuteen
- b) toimintatutkimus korostaa tutkijan ja tutkittavan yhteistyötä
- c) toimintatutkimus vaikuttaa kohdesysteemin kehittämiseen
- d) toimintatutkimus tuottaa teorioita, jotka perustuvat toimintaan
- e) toimintatutkimuksen tavoitteet, ongelma ja menetelmät kehitetään kyseiseen prosessiin perustuen
- f) toimintatutkimus on tilannekohtaista

Susmanin ja Everedin näkymykseen perustuen valintani kohdistui tutkimukseni kohdalla toimintatutkimukseen ja myös näiden korjaavien ajatusten avulla olisin voinut arvioida tutkimusta.

Toimintatutkimus ponnistaa ajatuksesta, että teoria on sisällä käytännöissä ja päinvastoin. Ihmisen toiminnan teoreettisuus voidaan nähdä juontavan juurensa perimmäisistä antropologisista lähtökohdista. Toimintaan liittyvä tieto on usein piilevää, hiljaista tietoa. Eräs toimintatutkimuksen tarkoitus onkin nostaa tämä piilevä, hiljainen tieto tietoisuuteen ja keskustelun kohteeksi (Heikkinen 2018, 216.) Toimintatutkimuksen tavoitteena on kansalaisopistojen toiminnan kehittäminen työkonferenssimenetelmää hyödyntämällä. Tutkimuksessa käytin triangulaatiota, millä tarkoitetaan sitä, että luotettavuuden lisäämiseksi tutkimusaineistoa kerätään monella tavalla. Triangulaatiosta erotetaan perinteisesti neljä päätyyppiä; aineistotriangulaatio, tutkijatriangulaatio, teoriatriangulaatio ja metodologinen triangulaatio. Triangulaation eri tavoilla pyritään vähentämään tutkimusaineiston sekä analysointi- ja tulkintavaiheen virheanalyysiä. (Syrjälä & Numminen 1988, 140–141;

Viinamäki 2007, 173–181.) Tässä toimintatutkimuksessa triangulaatio todentuu tutkimusmenetelmällisesti tarkasteltuna laajasti, mutta lähinnä noudattamalla aineistotriangulaatiota. Pääasiallinen aineisto koostuu työkonferenssien materiaaleista, mutta työkonferenssien tausta-aineistoina on hyödynnetty aiemmin tehdyn asiakaskyselyn ja haastattelun aineistoja. Kyselyä ja haastatteluita käytetään esitutkimusaineistoina ja työkonferenssien aineistoa pääaineistona. Esitutkimusaineiston analysoinnin jälkeen pidettiin aineiston pohjalta työkonferenssien sarja, jonka tarkoituksena oli perehtyä aineiston antiin yhdessä opistojen toimihenkilöiden kanssa. Lopuksi pidettiin kaikkien kansalaisopistojen yhteinen konferenssi, jossa nivottiin yhteen, millä tavoin ja missä muodossa kansalaisopistot voivat kehittää toimintaansa sekä yksin että yhdessä alueellisina toimijoina. Toimintatutkimuksen lopuksi tutkijana koostin tulokset yhteen ja raportoin ne tämän tutkielman muodossa.

Pyrkimys yhteiseen tiedon tuottamiseen tutkijan ja muiden osallistujien kesken on toimintatutkimuksen ihannetilä. Palonen (1988, 15) kirjoittaa teoksessaan seuraavasti: ”Jokainen tulkinta on kiistettävissä, jokaiselle tulkinnalle voidaan esittää vastaväitteitä ja vaihtoehtoja. Mikään tulkinta ilmiöstä ei anna siitä tyhjentävää käsitystä”. Toimintatutkimuksen tuloksia ei voida suoranaisesti esittää totuuksina tai yleistää, mutta ne antavat näkökulmaa kehittämiseen mukana oleville kansalaisopistoille sekä yksittäisinä toimijoina että yhdessä alueellisina toimijoina, ja sen lisäksi ne antavat suuntaa muille kansalaisopistoille, jotka haluavat kehittää ja viedä eteenpäin omaa toimintaansa. Myös itse työkonferenssimenetelmän käytöstä kansalaisopistojen ja koko vapaan sivistystyön kentällä tutkimus antaa näkökulmia ja herättää ajatuksia.

5.3.3 Tutkijan matka ja toiminta

Tutkijan toiminnan tarkastelu on ollut olennainen osa tutkimustani alusta loppuun saakka. Arvioiva katse toimintatutkimukseen ja työkonferenssimenetelmään sekä samalla otteen ja menetelmän validiteetin tarkastelu on osa tutkimuksen tulosten käsittelyä. Arja Kuula (1999, 116–117) kirjoittaa tutkijan roolin dilemmasta. Toimintatutkimuksessa tutkijan ei tarvitse olla käsiteltävän asian asiantuntija. Muutoksen toteuttamiseen liittyen keskeisin ristiriita on se, missä määrin tutkija saa aktiivisesti vaikuttaa prosessin kulkuun. Eri menetelmien käyttäminen aineistojen tarkastelussa ja toimintatutkimuksen reflektoinnissa on tarkoittanut vaihtelevien tutkijaroolien ottamista. Tutkimusprosessissa olen ollut välillä lähempänä, välillä etäämpänä suhteessa tutkimustilanteisiin ja osallistujiin. Toisaalta olen tarkastellut noita kehittämistilanteita ulkopuolisena myös silloinkin, kun olen ollut etäällä. Kananen (2009, 2013) on Kuulan kanssa samaa mieltä siitä, että tutkijan rooli vaihtelee täysin ulkopuolisesta tutkijasta ilmiön muutoksentehtävään. Tutkimuksen vetäjän tulee

hallita toimintatutkimuksen prosessi ja sen vaiheet, tutkimusmetodologia ja ryhmäkäyttäytyminen. Perinteinen tutkimus lähtee liikkeelle siitä, että tutkittava ilmiö ja tutkija tulee pitää erillään. Tutkija ei saa vaikuttaa tutkittavaan, koska tutkimuksella halutaan saada aikaan luotettavaa tietoa aidosta ilmiöstä mahdollisimman aidossa ympäristössä. Toimintatutkimuksessa sen sijaan tutkija on keskeisessä roolissa muutoksen organisoinnissa ja siten osa tutkimuksen kohdetta. (Kananen 2009, 51; Kananen 2013, 24.) Epävarmuuden ja erehdysten myöntäminen on tutkijan tärkeimpiä oppimisen hetkiä tutkimusta tehdessä. Kriisikohdissa kysymyksenasettelu saattaa ratkaisevasti muuttua ja työ saattaa saada uuden suunnan. Toisinaan taas on tehtävä paljon töitä ennen, kun löytää oikeat kysymykset ja osaa muotoilla oman tutkimusongelmansa. Tutkimustyö onkin harvoin harmonista ja yhtä selkeästi etenevää, systemaattista työskentelyä. Usein jopa tutkimusongelma hiotaan lopulliseen muotoonsa vasta aivan tutkimuksen loppumetreillä. Useinkaan eteneminen vaihe vaiheelta tutkimusongelmasta empiriaan ja siitä tuloksiin ei välttämättä ole aitoa uuden etsimistä tai kehittämistä, sillä aito tieteellinen tutkimus suuntautuu kohti sellaista, jota ei vielä ole tehty tai ei ole olemassakaan. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2006, 85.) Tutkimuskysymysten suhde kansalaisopiston omiin tarpeisiin ja kysymyksiin on tärkeä pohdinnan paikka. Aluksi kansalaisopistolla oli erilaiset intressit suhteessa tutkijan ajatuksiin ja näkemyksiin, mutta tutkimuksen edetessä itse tutkimus ja tutkijan omat ajatukset ovat myös erkautuneet alkuperäisestä ajatuksesta. Lopulta tutkimuksesta tuli juuri sellainen, kun siitä pitikin tulla; keskusteleva, ajatuksia herättävä ja uusia näkökulmia tarjoava.

Tausta-aineiston työstäminen ei näy tutkimusraportissa, mutta on ollut välttämätön vaihe tutkittavaan kohteeseen liittyvän tutkimusprosessin etenemisessä. Aineistonkeruuta koskevia yksityiskohtaisia ratkaisuja ei voida välttämättä nähdä etukäteen, vaan ratkaisut tehdään tutkimusprosessin kuluessa, jolloin tutkimusasetelmat muotoutuvat vähitellen selkeämmiksi (Kiviniemi 2018, 80). Tämän tutkimuksen sekä haasteena että rikkautena on ollut aineistojen moninaisuus sekä tutkijan oma matka tutkimuksen metodologisten lähtökohtien haasteiden maailmaan.

Tämän tutkimusmatkan aikana nöyryys tutkimusmaailmaa, tutkimusta ja tutkimuksen tekemistä kohtaan on lisääntynyt merkittävästi suhteessa muihin tekemiini tutkimuksiin viimeisten vuosien aikana. Tutkimus suuntautui alusta alkaen uusille ja vieraille vesille. Heittäytyminen tuntemattomaan oli koko tutkimuksen ajan erittäin pelottavaa, mutta samalla erittäin antoisaa erityisesti silloin kun sain kokea onnistumisen tunteita. Tutkimusprosessin aikana oli päiviä, jolloin toivoin, että olisin valinnut jonkun hieman helpomman aiheen, mutta lopulta päädyin onnittelemaan itseäni siitä, että en ollut mennyt siitä, mistä aita oli matalin vaan tavoittelin tälläkin saralla haasteita, kuten normaalissa elämässä teen. Tutkimuksessa otin alusta saakka aktiivisen toimijan roolin. Mitä

lähemmäs loppua päästiin, sitä enemmän annoin vapautta kansalaisopistojen omalle äänelle ja ajatuksille, jotta itse pystyin tutkijana muodostamaan kokonaisvaltaisen ymmärryksen tutkittavasta asiasta.

Vaikeinta tutkimuksen teon aikana on ollut se, että ei ole voinut pitää koko ajan käynnissä tekstin tuotantoprosessia kokopäivä työn ja perheen yhteensovittamisen haasteiden johdosta. Koska tuotantoprosessi ei ole ollut koko ajan käynnissä, työhön on pitänyt perehtyä aina uudelleen niin sanotusti alusta, kun sitä on lähtenyt kirjoittamaan. Parasta kuitenkin on ollut se, että työ on edennyt joka kerta eteenpäin pienin askelin. Tutkimuksen tekeminen on kestänyt yli vuoden päivät, joten en näe itseäni toimintatutkimuksen ihmelapsena, mutta koen, että toimintatutkimusprosessi on kasvattanut minua tutkijana enemmän kuin aikaisemmin tekemäni perinteisemmät tutkimukset. Olen oppinut tätä tutkimusta tehdessä valtavasti uutta tutkimuksenteosta, kehittämisestä, työelämästä, vapaasta sivistystyöstä, ihmisistä ja itsestäni. Tykkään sanonnasta ”se mikä ei tapa, se vahvistaa”. Sanonta sopii hyvin tämän tutkimuksen matkaksi. Matka on lisännyt innostustani kehittämistä kohtaan, mutta tieteen tekemisestä ei vielä tässä kohtaa tule minulle suoranaista elämäntapaa. Matka ei ole ollut helppo, mutta se on vahvistanut, kasvattanut ja opettanut minua. Toivon, että se on antanut kaikkea sitä myös tutkimuksessa mukana oleville kansalaisopistoille ja heidän toimihenkilöilleen, joille haluan lausua kiitokseni tämän tutkimuksen myötä.

5.3.4 Jatkotutkimusehdotuksia

Tutkimustieto muuttaa yhteiskuntaa, yritysmailmaa ja ihmisten elämää sekä sitä kautta kaikkea ympärillämme olevaa. Siksi on tärkeää, että tutkimuksen teon merkitys tunnustetaan ja että se kulkee tiiviisti mukana tulevaisuutta rakennettaessa. Vapaan sivistystyön sisällöistä ja muutostarpeista käyty julkinen keskustelu on ollut jo pitkään laimeaa. Raportteja ja tutkimuksia on syntynyt, mutta vapaan sivistystyön kenttä on ollut hyvin vaisu näille. (Pätäri ym. 2015, 105.) Pätäri ym. (2015, 6) etsivät raportissaan syytä tähän hiljaisuuteen vapaus ja vastuu -ohjelman tuottamassa poleemisessa pamfletissa ” Vapaa, vallaton ja vangittu sivistystyö”. Toivon, että vangitun sivistystyön aika olisi ohi ja vapaan sivistystyön toimijat ja muut tahot ottaisivat rohkeasti kantaa aikaisemmin julkaistuihin teoksiin, mutta myös mahdollisesti tähän tutkimukseen. Toivon myös, että vapaan sivistystyön sisältä herättäisiin tekemään tutkimusta, sillä se olisi kaikkein kehittäväintä. Vapaan sivistystyön tutkimustarpeita on monia, mutta nostan niistä esiin sellaiset, jotka olisivat tutkimuksellisesta näkökulmasta katsottuna merkityksellisimpiä. Jatkossa olisi mielenkiintoista selvittää millä tavoin CAF-arviointimallin käyttö toteutuu kansalaisopistojen arjessa, miten arviointityön tulokset näyttäytyvät asiakkaille ja missä määrin olisi mahdollista yhdistää pieniä

kansalaisopistoja isommiksi kokonaisuuksiksi. Työkonferenssimenetelmä on toimiva menetelmä myös kansalaisopistojen kentällä. Kiinnostavia tutkimusasetelmia saisi aikaan, jos suunnittelu- ja kehittämisprosessiin saataisiin mukaan sellaiset ryhmät, jotka eivät käytä kansalaisopistojen palveluja niin aktiivisesti esimerkiksi nuoret, maahanmuuttajat, työttömät ja miehet. Jatkotutkimusta voitaisiin tehdä myös siitä, miten kunnalliset ja yksityiset kansalaisopistot eroavat toisistaan. Vapaalla sivistystyöllä on keskeinen ja yhä suuremmassa määrin vahvistuva rooli sivistyksellisemmän, oikeudenmukaisemman ja vastuullisemman tulevaisuuden rakentajana (Pätäri, Teräsahde, Harju, Manninen & Heikkinen 2019, 29). Suosittelen lämpimästi kokeilemaan menetelmää myös muilla vapaan sivistystyön kentillä. Tämä toimintatutkimuksen oppimis- ja kehittämistutkimus osoittaa, miten käytäntö ja teoria täydentävät toisiaan. Tämän tutkimuksen tiimoilta haluan kiittää kaikkia tutkimukseen osallistuvia kansalaisopistoja ja toivottaa heille oikein hyvää ja innokasta jatkoa kehittämisen parissa.

LÄHTEET

Alanen, Aulis 1992. Suomen aikuiskasvatuksen organisaatiomuodot. Tampere: Tampereen yliopisto.

Alasoini, Tuomo., Hanhike, Tiina & Ramstad, Elise 2006. Benchmarking of different R & D approaches in different workplace contexts. Dialogical Development Methods. WORK-IN-NET. Supported within the 6th Framework of Programme of the European Commission. Englanti.

Alasoini, Tuomo 2006. Osallistava ohjelmallinen oppiminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä & Vappu Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteysiä. Helsinki: Stakes, 35–52.

Alasoini, Tuomo 2007. Silta yli kahden kuilun. Kuinka ohjelmallisen kehittämisen vaikuttavuutta voi parantaa? Yhteiskuntapolitiikka 72 (4), 402–409. Saatavana: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100722/074alasoini.pdf?sequence=1> (Luettu 2.4.2018.)

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Anttila, Kari 2013. Sivistysjuna kulkee - Kuka ohjaa? Aikuiskasvatus 33 (1), 60–62.

Arnkil, Robert 2006. Tulevaisuus dialogi ja dialogin tulevaisuus. Aikuiskasvatus 26 (2), (Luettu 27.7.2019). Saatavana Arto-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Atjonen, Päivi 2015. Kehittävä arviointi kasvatusalalla. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

CAF 2006. Yhteinen arviointimalli CAF (Common Assessment Framework). Organisaation kehittäminen itsearvioinnin avulla. <https://vm.fi/documents/10623/307561/CAF+2006+-yhteinen+arviointimalli.pdf/69fe3136-9f53-4e4f-a855-9c21c6a2a45e/CAF+2006+-yhteinen+arviointimalli.pdf.pdf> (Luettu 18.7.2019.)

Carr, Wilfred & Kemmis, Stephen 1986. Becoming critical. Great Britain: The Falmer Press.

Coghlan, David & Brannick, Teresa 2010. Doing Action Research in Your Own Organization. Longon: Sage.

Cohen, Louis & Manion. Lawrence 1980. Research methods in education. London: Croom Helm.

Ekman, Philips. Marianne & Rehnström, Kerstin 1996. Workplace development, gender and communicative competence. Teoksessa Stephen Toulmin & Bjørn Gustavsen (toim.) Beyond theory: changing organizations through participation. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 53–66.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2.

Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS Kustannus, 133–157.

Gustavsen, Björn 1989. From experiments to network building: Trends in the use of research for reconstructing working life. *Human Relations* 51 (3), 431–448.

Gustavsen, Björn 1990. Vägen till bättre arbetsliv. Strategier och arbetsformer i ett utvecklingsarbete. Stockholm: Arbetslivsinstitut.

Gustavsen, Björn 2001. Theory and practice: The Mediating Discourse. Teoksessa Peter Reason & Hilary Brandbury (toim.) *Handbook of Action Research*. London: Sage Publications, 17–26.

Harju, Aaro., Pätäri, Jenni., Saviniemi, Suvi & Teräsahde, Sini 2019. Vapaan sivistystyön oppilaitosmuodot ja ohjaus. Teoksessa Jenni Pätäri, Sini Teräsahde, Aaro Harju, Jyri Manninen & Anja Heikkinen. *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna*. Tampere: Vapaa Sivistystyö ry, 30–83.

Heikkinen, Hannu 2008. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Hannu Heikkinen, Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–37.

Heikkinen, Hannu & Jyrkämä, Jyrki 1999. Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa Hannu Heikkinen, Rauno Huttunen & Pentti Moilanen (toim.) *Siinä tutkija, missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja*. Jyväskylä: Atena, 25–36.

Heikkinen, Hannu 2006. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Hannu L.T. Heikkinen, Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–38.

Heikkinen, Hannu., Kontinen, Tiina & Häkkinen, Päivi 2006. Toiminnan tutkimisen suuntaukset. Teoksessa Hannu L. T Heikkinen, Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 39–76.

Heikkinen, Hannu., Rovio, Esa & Kiilakoski, Tomi 2006. Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa Hannu L. T Heikkinen, Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 78–93.

Heikkinen Hannu & Syrjälä, Leena 2006. Tutkimuksen arviointi. Teoksessa Hannu L. T Heikkinen., Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 144–162.

Heikkinen, Hannu. & Huttunen, Rauno 2006. Toimintatutkimus tieteenä. Teoksessa Hannu L. T Heikkinen., Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 184–202.

Heikkinen, Hannu 2018. Toimintatutkimus: kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS Kustannus, 215–230.

Heikkinen, Hannu 2018. Toimintatutkimus: kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Keuruu: PS-kustannus, 215–230.

Heikkinen, Hannu., Kontinen, Tiina & Häkkinen, Päivi 2006. Toiminnan tutkimuksen suuntaukset. Teoksessa Hannu L.T Heikkinen, Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 39–76.

Heinonen, Sirkku., Klinberg, Rea & Pentti, Päivi 2012. Kaikkien aivot käyttöön. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Hietaoja, Niina 2013. Oppilashuollollisen yhteistyön kehittäminen Honkajoella Hongon koulussa. Sosiaalialan koulutusohjelma. Satakunnan ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/67172/Hietaoja_Niina.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 29.9.2019.)

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistokustannus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2015. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka., Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka., Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huovinen, Terhi & Rovio, Esa 2008. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Hannu Heikkinen, Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.). Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94–113.

Ihminen ja yhteiskunta. Kansalaisopistot. <https://kansalaisopistot.fi/kurssit/ihminen-ja-yhteiskunta/> (Luettu 11.8.2019.)

Jokinen, Jyrki., Poikela, Esa & Sihvonen, Juha 2012. Sivistyshyöty ja sosiaalinen pääoma vapaassa sivistystyössä. <http://www.sivistystyo.fi/doc/SIVISTYSHjasopo2012.pdf> (Luettu 1.8.2019.)

Julkunen, Raija 2006. Kuka vastaa? Hyvinvointivaltio rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.

Juuti, Pauli & Virtanen, Petri 2009. Organisaatiomuutos. Keuruu: Otava.

Jyrkiäinen Jyrki., Luostarinen, Heikki & Nieminen Hannu 1992. Opasta, kärsi ja unhoita. Avuksi tutkielman kirjoittajalle. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jäppinen, Aini-Kristiina., Kiuttu, Kaisa & Pöysä-Tarhonen, Johanna 2011. Jaettu pedagoginen johtajuus organisaation muutosvaiheessa. Teoksessa Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen & Kaija Collin (toim.) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49.vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.

Järvinen, Pertti & Järvinen, Annikki 1996. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpaja.

Kaikkonen, Pauli 1999. Laadullinen tutkimus kasvatus ja opetustyössä. Kasvatus 30 (5), 427–435.

Kalliola, Satu 1996. Lewiniläinen ryhmäpäättös kunnallishallinnon työyhteisöissä. Tutkimus yhteistoiminnasta ja toimintatutkijan kenttätöystä. Sarja T-julkaisuja 15. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos.

Kalliola, Satu & Nakari, Risto 1999. Resources for Renewal. A participatory approach to the modernization of municipal organisations in Finland. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins

Kalliola, Satu. 2009. Learning along with participatory Action Research -A Finnish Perspective. International Journal of Action Research 5 (3), 289–321.

Kalliola, Satu 2014. Työkonferenssimenetelmä eilen ja tänään. Teoksessa Päivi Hökkä, Susanna Paloniemi, Katja Vähäsantanen, Sanna Herranen, Mari Manninen & Anneli Eteläpelto (toim.) Ammatillisen toimijuuden ja työssä oppimisen vahvistaminen -luovia voimavaroja työhön. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 179–195. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44975/978-951-39-6020-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Luettu 16.6.2018.)

Kananen, Jorma 2009. Toimintatutkimus yritysten kehittämisessä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 101 Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, Jorma 2013. Case-tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 143. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, Jorma 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kansalaisopistot. Kansalaisopistojen liitto KoL. <https://kansalaisopistojenliitto.fi/tietopankki/kansalaisopistot/> (Luettu 29.9.2019.)

Kansalaisopistot 120 & KoL 100. Kansalaisopistojenliitto KoL. <https://kansalaisopistojenliitto.fi/kol/juhlavuosi/> (Luettu 16.7.2019.)

Kansalaisopistojenliitto KoL 2019. Kansalaisopistojen liitto KoL. <https://kansalaisopistojenliitto.fi/tietopankki/kansalaisopistot/yleista/> (Luettu 5.1.2019.)

Kansalaisopistojen CAF 2014. Yhteinen arviointimalli. The Common Assessment Framework. http://www.jokihelmenopisto.fi/files/CAF_2014.pdf. (Luettu 9.6.2019.)

Kemmis, Stephen & McTaggart, Robin 1988. The Action Research Planner. Deakin: University

Kemmis, Stephen 1995. Action Research and Communitative Action. Paper presented at the research seminar on Action Research – Emancipatory Aspirations in a Postmodern era hold in Tampere.

Kesti, Marko 22.9.2017. Hyvä esimiestyö on LEAN ytimessä. <https://markokesti.wordpress.com/2017/09/22/hyva-esimiestyo-on-lean-ytimessa/> (Luettu 19.4.2019.)

Kevätsalo, Kimmo 1999. Jäykät joustot, tuhlatut resurssit. Tampere: Vastapaino.

Kirjonen, Juhani 2007. Kehittäminen asiantuntijatyönä. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä & Vappu Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteyskäsitteitä. Helsinki: Stakes, 117–133.

Kivimäki, Riikka 2011. Työhyvinvointi on tehtävä. Terveydenhoitoalan työpaikat työhyvinvointia kehittämässä. Tampere: Tampereen yliopisto, Työelämän tutkimuskeskus. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/65669/978-951-44-8712-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Luettu 29.9.2019.)

Kiviniemi, Kari 1999. Toimintatutkimus yhteisöllisenä prosessina. Teoksessa Hannu L. T. Heikkinen, Rauno Huttunen & Pentti Moilanen (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: PS-kustannus, 63–83.

Kiviniemi, Kari 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Keuruu: PS-Kustannus, 73–87.

Kohonen, Viljo 1993. Kohti kokonaisvaltaista kasvua ja oppimista: Opettaja oman työnsä kehittäjänä ja tutkijana ja työyhteisön uudistajana. Teoksessa Sinikka Ojanen (toim.) Tutkiva opettaja. Opetus 21. vuosisadan ammattina. Helsinki: Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus ja koulutuskeskus, 66–89.

Kokkonen, Antti., Strömberg, Seija & Syvänen, Sirpa 2015. Dialogisen johtamisen palapeli-kehittämisen työkaluja esimiehille. Helsinki: Työturvallisuuskeskus TTK.

Kuntien ja maakuntien tehtävien yhdyspintoja koskeva selvitys 2019. Loppuraportti 12.4.2019. Valtiovarainministeriö. <https://alueuudistus.fi/documents/10623/12176103/kuntien+ja+maakuntien+tehtävien+yhdyspintoja+koskeva+selvitys.pdf/9858b6c8-b766-e09d-f22a-e3b1e927b3e3/kuntien+ja+maakuntien+tehtävien+yhdyspintoja+koskeva+selvitys.pdf.pdf> (Luettu 1.8.2019.)

Kuula, Arja 1999. Toimintatutkimus: kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.

Kuusela, Pekka 2005. Realistinen toimintatutkimus? Toimintatutkimus, työorganisaatiot ja realismi. Raporttisarja 2005/2. Helsinki: Työturvallisuuskeskus.

Laamanen, Kai & Tinnilä, Markku 2009. Prosessijohtamisen käsitteet. Espoo: Teknologiateollisuus Oy. https://teknologiainfo.net/sites/teknologiainfo.net/files/documents/pdf/Alkusivut_0.pdf (Luettu 9.7.2019.)

Lahtonen, Maarit & Syvänen, Sirpa 2004. Demokraattinen dialogi –vastaus työelämän yhteistoiminnan ja tuottavuuden haasteisiin. Teoksessa Jarmo Lehtonen (toim.) Työkonferenssi

Suomessa. Vuoropuheluun perustuva työyhteisöjen kehittämismetodi. Raporttisarja 2004 (1) Helsinki: Työturvallisuuskeskus, 75–87.

LAKE Laatu lakeudelle – CAF-arviointimallin käyttöönotto ja palvelutuotteiden analysointi kolmessa pohjalaisessa kansalaisopistossa 2016–2017. Sidosryhmähaastattelut. Raportti. http://www.kurikanopisto.fi/media/pdf/Sidosryhmien_haastatteluraportti.pdf (Luettu 24.4.2018.)

Laatu lakeudelle – CAF-arviointimallin käyttöönotto ja palvelutuotteiden analysointi kolmessa pohjalaisessa kansalaisopistossa 2016–2017. Hanke suunnitelma 2016. Julkaisematon lähde.

Laatu Lakeudelle – CAF-arviointimallin käyttöönotto ja palvelutuotteiden analysointi kolmessa pohjalaisessa kansalaisopistossa. Hankehakemus. Julkaisematon lähde.

Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632. Ajantasainen lainsäädäntö. Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632> (Luettu 8.7.2019.)

Lappalainen, Kaisa 2013. Vapaa sivistystyö koulutuspoliittisessa ohjauksessa. Kansalaisopistojen opetushenkilöstön kehittäminen OSAAVA-ohjelmassa. Kasvatustieteiden pro gradu –tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lehtonen, Jarmo 2004. Työkonferenssi – dialoginen metodi. Teoksessa Jarmo Lehtonen (toim.) Työkonferenssi Suomessa. Vuoropuheluun perustuva työyhteisön kehittämismetodi. Raporttisarja 2004 (1) Helsinki: Työturvallisuuskeskus, 16–56.

Leinonen, Minna 2016. Toimintatutkimus ja työkonferenssimenetelmä työpaikkojen tasa-arvon edistämässä. Tampere: Tampere University Press.

Lincoln, Yvonna & Guba, Egon 1985. Naturalistic inquiry. Beverly Hills, Ca: Sage.

Lindström, Kari 2002. Työkonferenssimenetelmä. Teoksessa Kari Lindström & Anneli Leppänen (toim.) Työyhteisön terveys ja hyvinvointi. Helsinki: Työterveyslaitos, 132–141.

Manninen, Jyri & Luukannel, Saara 2008. Omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutukset. Vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä. Helsinki: Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö. http://www.sivistystyo.fi/doc/Raportti_Vaikutukset.pdf (Luettu 29.9.2019.)

Manninen, Jyri. 2015 Mikä nakertaa vapaan sivistystyön vapautta, työtä ja sivistävyyttä? Teoksessa Jenni Pätäri, Annika Turunen & Ari Sivenius (toim.) Vapaa, vallaton ja vangittu sivistystyö. Sivistystyön vapaus ja vastuu -pamfletti 2015. Helsinki: Vapaa sivistystyö ry, 30–37. http://www.sivistystyo.fi/doc/julkaisut/VST_pamfletti_24022014_tulostus.pdf (Luettu 1.6.2019.)

Manninen, Jyri. 2015. Suomi nousuun sivistystyöllä? Kansalaisopisto-opiskelun tuottaminen hyötyjen taloudellinen merkitys -esitutkimus. Kansalaisopistojen liiton julkaisuja 2. Kansalaisopistojen Liitto KoL.

Manninen, Jyri., Mannisenmäki, Eija., Luukannel, Saara & Riihilä, Sari 2003. Elinikäisen oppimisen tuska ja kurjuus? Aikuisten koulutusta ja oppimista koskevat mielikuvat. Helsinki: Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia raportteja ja selvityksiä 42/2003.

Matthing, Jonas., Sandén, Bodil & Edvardsson, Bo 2004. New service development: learning from and with customers. United Kingdom: International Journal of Service Industry Management 15 (5), 479–498.

Miles, Matthew & Huberman, Michael 1984. Qualitative Data Analysis: a Sourcebook of New Methods. Beverly Hills: Sage.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka 2018. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–72.

Mäkelä, Jari 2017. Kansalais- ja työväenopistojen kurssitarjonnan muodostuminen. Pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Mäki, Matti 2019. Sopeutuminen, resurssit ja alueellisuus vapaassa sivistystyössä. Tampere: Tampereen yliopiston väitöskirjat 52. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/105484/978-952-03-1069-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Luettu 18.7.2019.)

Niiniluoto, Ilkka 1999. Johdatus tieteenfilosofiaan: käsitteen- ja teorianmuodostus. Keuruu: Otava.

Nikander, Pirjo 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 432–445.

Ojasalo, Katri., Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät. Helsinki: WSOYpro Oy.

OPH. 2014. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitus- yksikköhintojen ja rahoituksen määräytyminen vuonna 2014. Oppaat ja käsikirjat 2014: 4. <https://docplayer.fi/2655555-Opetus-ja-kulttuuritoimen-rahoitus-yksikkohintojen-ja-rahoituksen-maaraytyminen-vuonna-2014.html> (Luettu 1.8.2019.)

Otala, Leenamajja. 2000. Oppimisen etu – kilpailukykyä muutoksessa. Porvoo: WSOY.

Palonen, Kari 1988. Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon. Tampere: Vastapaino.

Paloniemi, Susanna., Eteläpelto, Anneli., Hökkä, Päivi., Vähäsantanen, Katja. & Törmäkangas, Tiina 2014. Theorising and modelling professional agency from a subject centred socio-cultural perspective. Esitys EARLI-SIG 14 –konferenssissa. Oslo, 27.–29.8.

Patton, Michael 1994. Developmental Evaluation. Evaluation Practice 15 (3), 311–319.

Patton, Michael 2002. Qualitative Research & Evaluation Methods. 3 rd. Ed. Thousand Oaks. London and New Delhi: Sage.

Patton, Michael 2011. Developmental Evaluation. Applying Complexity Concepts to Enhance Innovation and Use. New York: The Guildford Press.

Pesonen, Herkko 2007. Laatua! Asiantuntijaorganisaation laatuopas. Juva: WS Bookwell oy.

Perustietoa opistosta. Kurikan kansalaisopisto. <http://www.kurikanopisto.fi/pages/fi/opisto-ja-setlementti.php> (Luettu 29.9.2019.)

Pohjola, Anneli., Kairala, Maarit., Niskala, Asta & Lyly, Hannu 2017. Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi: asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveystaloudissa. Tampere: Vastapaino.

Poikela, Esa., Granö, Mats., Keurulainen, Harri., Kuusipalo, Paula., Silvennoinen, Pentti., Jokinen, Jyrki., Knubb-Manninen, Gunnel & Silvennoinen, Heikki 2009. Vapaan sivistystyön opetushenkilöstön kelpoisuus, osaaminen ja työolot. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisu 42. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino.

Puro, Jukka-Pekka 2010. Kuunteleva organisaatio. Porvoo: Bookwell Oy.

Pätäri, Jenni., Turunen, Annika & Sivenius, Ari 2015. Johdanto. Teoksessa Jenni Pätäri, Annika Turunen & Ari Sivenius (toim.) Vapaa, vallaton & vangittu sivistystyö. Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -pamfletti 2015. Helsinki: Vapaa sivistystyö ry, 6–10.

Pätäri, Jenni., Turunen, Annika & Sivenius, Ari 2015. Pari painavaa pointtia päätteeksi. Teoksessa Jenni Pätäri, Annika Turunen & Ari Sivenius (toim.) Vapaa, vallaton & vangittu sivistystyö. Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -pamfletti 2015. Helsinki: Vapaa sivistystyö ry, 103–105.

Pätäri, Jenni., Teräsahde, Sini., Harju, Aaro., Manninen, Jyri & Heikkinen, Anja 2019. Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry.

Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413–426.

Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka 2006. Projektityhteiskunnan kääntöpuolia. Helsinki: Gaudeamus.

Reason, Peter & Bradbury, Hilary (eds.) 2001. Action Research -Participative inquiry and practice. London: Sage.

Riekkinen, Susanna 2013. Asiakaspalautteiden hyödyntäminen toiminnan kehittämisessä. Opinnäytetyö. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/55892/Riekkinen_Susanna.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 29.9.2019.)

Rosenius, Anne 1999. Kansalaisopistojen itsearviointihankkeet vuonna 1997. Opetushallitus ja Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL. Helsinki: Edita Oy.

Ruusuvuori, Johanna 2010. Vuorovaikutus ja valta haastattelussa -keskusteluanalyttinen näkökulma. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 269–299.

Ruusuvuori, Johanna., Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Räsänen, Anu 2009. Hanketyön kehittävä arviointi. <https://www.slideshare.net/NinaEskola/kehittv-arviointi-hanketyss-anu-risnen>. (Luettu 8.7.2019.)

Räsänen, Teijo 2004. Oppiminen tuo muutoksen! Työkonferenssi oppimisareenana. Teoksessa Jarmo Lehtonen (toim.) Työkonferenssi Suomessa. Vuoropuheluun perustuva työyhteisöjen kehittämismetodi. Helsinki: Työturvallisuuskeskus, 99–112.

Saari, Erkki 2007. Mitä -pitääkö tutkijan olla myös käytännön toimija? Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 121–151.

Seppänen-Järvelä, Riitta 2006. Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin. Kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muodonmuutos. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä & Vappu Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteyskysymyksiä. Helsinki: Stakes, 17–33.

Sigala, Marianna 2012. Social networks and customer involvement in new service development: The case of www.mystarbucksidea.com. International Journal of Contemporary Hospitality Management 24 (7), 966–990.

Silvennoinen, Heikki 2010. Aktiivinen kansalaisuus on kovan sivistystyön takana. Aikuiskasvatus 30 (3), 162–163.

Sotarauta, Markku 2016. Place leadership, governance and power. Administration, vol. 64, nos 3/4 (2016), 45–58.

Suojanen, Ulla 1992. Toimintatutkimus koulutuksen ja ammatillisen kehittymisen välineenä. Helsinki: Finn Lectura.

Suojanen, Ulla 2004. Toimintatutkimus ammatillisen kehittymisen välineenä. <https://metodix.fi/2014/05/19/suojanen-toimintatutkimus/> (Luettu 1.8.2019)

Susman, Gerald & Evered, Roger 1978. An assesment of the scientific merits of action research. Administrative Science Quarterly 23, 583–603.

Sydänmaanlakka, Pentti 2001. Älykäs organisaatio, tiedon, osaamisen ja suorituksen johtaminen. Helsinki: Kauppakaari.

Syrjälä, Leena., Syrjäläinen, Eija., Ahonen, Sirkka & Saari, Seppo 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.

Syrjälä, Leena & Numminen, Merja 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51.

Syvänen, Sirpa., Tikkamäki, Kati., Loppela, Kaija., Tappura, Sari., Kasvio, Antti. & Toikko, Timo 2015. Dialoginen johtaminen. Avain tuloksellisuuteen, työelämän laatuun ja innovatiivisuuteen. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy- Juvenes Print.

Tesch, Renata 1990. Qualitative Research: Analysis types and software tools. New York: Falmer.

Thorsrud, Einar & Emery, Fred 1969. Medinflytande och engagemang i arbetet. Norska försök med självstyrande grupper. Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor. Stockholm: Andren & Holms Boktryckeri.

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Tammi. 6. uudistettu painos.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. Uudistettu laitos.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Taina 2015. Kehittävä arviointi johtamisen kehittämisen tukena. Työelämän tutkimuspäivät 5.-6.11.2015.

http://www.uta.fi/yky/tutkimus/konferenssit/tyoelamantutkimuspaivat/tyoryhmat/tuottavuudenjatyoe/amanlaadun/ohjelmajaabstraktit/Tuomi_Kehitt%C3%A4v%C3%A4%20arviointi%20johtamisen%20kehitt%C3%A4misen%20tukena.pdf (Luettu 29.9.2019.)

Tutkimus- ja kehittämistoiminta 2019. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/meta/kas/t_ktoiminta.html (Luettu 30.5.2019.)

Tuurala, T 2010. Prosessi, Prosessiorganisaatio ja prosessin ohjaus. Laatuakatemia. <http://www.kotiposti.net/tuurala/prosessit.htm> (Luettu 30.5.2019.)

Tykes 1996-2003. <https://docplayer.fi/4066226-Tuomo-alasoini-tyoelaman-kehittamisohjelma-tykes.html> (Luettu 18.9.2019.)

Tykes 2004-2009. Työelämän kehittämisohjelman (Tykes) johtoryhmän loppuraportti työ-, koulutus- ja elinkeinoasiainneuvostolle. 2011. Helsinki: Tykes. <https://docplayer.fi/1983291-Tyoelaman-kehittamisohjelman-tykes-johtoryhman-loppuraportti-tyo-koulutus-ja-elinkeinoasiainneuvostolle.html> (Luettu 18.9.2019.)

Työ- ja elinkeinoministeriö. https://tem.fi/hankehaku/-/hankehaku/haku?action=search&teksti=Kehittäminen&asettajaUuid=70efd13a-b6ea-4238-8200-82a20ba5b5f0&tila=SUUNNITTEILLA&tila=KAYNNISSA&asettamisPaivaAlku=+&asettamisPaivaLoppu=&asiasanat=&viewMode=GRID&sort=NEWEST#p_kohdesearchlinkable_WAR_hankeapiortlet (Luettu 18.9.2019.)

Vaherva, Tapio., Malinen, Anita., Moisio, Antti., Raivola, Reijo., Salo, Petri., Kantasalmi, Kari., Kamppi, Päivi & Silvennoinen, Heikki 2006. Vapaan sivistystyön oppilaitosrakenne ja palvelukyky. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 16. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto/Jyväskylän yliopistopaino.

Valkonen, Emilia & Kauppila, Juha 2010. Sivistyksen keitaasta formulatalliksi? Kansalaisopistojen henkilökunnan kokemuksia markkinaperusteisesta aikuiskoulutuspolitiikasta. *Aikuiskasvatus* 30 (3), 175–184.

Vapaa sivistystyö. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://minedu.fi/vapaa-sivistystyo>. (Luettu 29.9.2019.)

Vapaa sivistystyö ry, Opetushallitus. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/vapaa_sivistystyo (Luettu 2.3.2018.)

Vapaan sivistystyön laatu- ja kehittämisavustus 2018 (kansalaisopistot). Hakutiedote. Opetushallitus. https://www.oph.fi/download/188525_Hakutiedote_VST_LAKE_2018_.pdf (Luettu 1.2.2019.) Lähde ei enää julkinen.

Vartiainen, Eija & Pulkkis, Anneli 2004. Työkonferenssi työelämän tutkimuksessa ja kehittämisessä. Teoksessa Jarmo Lehtonen (toim.) Työkonferenssi Suomessa. Vuoropuheluun perustuva työyhteisön kehittämismetodi. Raporttisarja 2004:1. Helsinki: Työturvallisuuskeskus, 57–74.

Varto, Juha 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vehviläinen, Sanna., Pyhältö, Kirsi., Lindblom-Ylänne, Sari., Löfström, Erika., Nevgi, Anne & Kaartinen-Koutaniemi, Minna 2009. Tieteellisten työprosessien ohjaus. Teoksessa Sari Lindblom-Ylänne & Anne Nevgi (toim.) Yliopisto-opettajan käsikirja. Helsinki: WSOYpro, 334–371.

Viinamäki, Leena 2007. Triangulatiivisen tutkimusasetelman soveltamismahdollisuudet. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 173–197.

Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vilka, Hanna. Tutki ja havainnoi. <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf>. (Luettu 5.1.2019.)

Webropol 2019. <https://webropol.fi> (Luettu 6.1.2019.)

Yleistä kansalaisopistot. Kansalaisopistojen liitto KoL. <https://kansalaisopistojenliitto.fi/tietopankki/kansalaisopistot/yleista/> (Luettu 29.9.2019.)

LITTEET

Liite 1. Kysely kansalaisopiston toiminnasta

Hyvä kuntalainen - Hyvä kansalaisopiston opiskelija

Pyydämme, että vastaat ja vaikutat kuntasi kansalaisopiston kehittämiseen ja kurssitarjontaan!

Olemme Kauhajoen, Kurikan ja Teuvan kansalaisopistoissa ryhtyneet yhdessä miettimään opistojemme nykytilaa ja tulevaisuutta ja haluamme tietää myös mitä kuntalaiset asiasta ajattelevat ja mitä he meiltä odottavat. Vastaamalla oheisiin kysymyksiin annat omiin kokemuksiisi pohjautuvaa ja arvokasta tietoa kansalaisopiston toimintaan liittyen. Näin autat meitä palvelujemme laadun arvioinnissa ja toiminnan kehittämisessä. Vastauslomakkeen tiedot käsitellään täysin luottamuksellisesti ja vastaaminen on vapaaehtoista. Kehittämistyötämme rahoittaa Opetushallitus.

Vastaa 30.04.2017 mennessä.

Voit vastata kyselyyn, vaikka et osallistuisikaan opiston kursseille tai muuhun toimintaan.

1. Ikä

- alle 15 vuotta
- 16-25 vuotta
- 26-40 vuotta
- 41-60 vuotta
- 61-75 vuotta
- yli 76 vuotta

2. Sukupuoli

- nainen
- mies

3. Kotipaikka

- Isojoki

- Jalasjärvi
- Jurva
- Kauhajoki
- Karijoki
- Kurikka
- Teuva

Muu, mikä? _____

4. Koulutus

- perusaste: kansakoulu, keskikoulu, peruskoulu
- toinen aste: lukio tai ammatillinen perustutkinto
- muu ammatillinen tutkinto (tekninen koulu, opisto, ammatillinen näyttötutkinto suoritettu)
- korkea-aste: AMK, yliopisto, korkeakoulu

muu, mikä? _____

5. Työtilanne

- töissä
- työtön
- eläkeläinen
- opiskelija

muu, mikä (esim. kotiäiti, varusmies, alle kouluikäinen)

6. Mistä saat tietoa kansalaisopiston kursseista ja toiminnasta?

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- painettu opinto-ohjelma
- sähköinen opinto-ohjelma
- opiston nettisivut
- paikallislehti (lehti-ilmoitus, lehtijuttu, uutinen)

- sähköposti
- uutiskirje
- Facebook
- Instagram
- Twitter
- YouTube
- kansalaisopiston toimisto
- en osaa sanoa

mistä muualta haluaisit saada tietoa?

7. Kuinka monelle kurssille osallistut vuosittain?

- osallistun 1-2 kurssille
- osallistun 3-4 kurssille
- osallistun yli 5 kurssille

en osallistu kursseille; miksi?

8. Osallistutko mieluummin

- lyhytkursseille
- pitkille kursseille (koko lukuvuoden kestävä kurssi)
- kurssin pituudella ei ole väliä

9. Missä osallistuisit mieluiten kursseille?

- omalla kylällä; missä kylässä
 - keskustajaamassa
 - kurssipaikalla ei merkitystä
-

kuinka monen kilometrin päässä kotoa enintään ? (tarkenna tarvittaessa vastaustasi, esim. ei autoa käytettävissä, olen liikuntarajoitteinen, tms.)

10. Miksi osallistut kurssille?

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- haluan oppia uutta
- haluan jatkaa vanhaa harrastusta
- haluan viettää vapaa-aikaa
- haluan harrastaa tutussa seurassa
- haluan tutustua uusiin ihmisiin
- opettaja on innostava
- uusi erikoinen aihealue
- muu syy; mikä _____
- en osallistu; miksi _____

11. Onko kansalaisopiston kurssitarjonta mielestäsi

- liian suppea
- riittävä
- liian laaja

12. Pitäisikö kansalaisopiston tarjota tavoitteellisempia opintoja?

Esimerkiksi ammattiin liittyvät opinnot, henkilöstön koulutus yms.

- kyllä, mitä opintoja? _____
- mahdollisesti, mitä opintoja? _____
- ei

13. Mitä muita aiheita haluaisit kansalaisopiston tarjontaan?

14. Mitä mieltä olet kurssien hinnoittelusta?

Nyt kurssin tuntihinta on noin 1-2€/h.

- edullista
- sopivan hintaista
- liian kallista
- voisin maksaa enemmänkin

15. Oletko valmis maksamaan kurssista enemmän, jos

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- se järjestetään omalla kylällä; missä kylässä? _____
- ryhmäkoko on pieni (2-5 henkeä)
- opettaja tulee kaukaa
- opettaja on erityisen pätevä; oman alansa huippuasiantuntija
- kurssi on jostakin erityisestä aiheesta; esim. kieli tai erityistekniikka
- muu syy; mikä? _____

16. Mikä opetustapa tuntuu sinulle luontevalta?

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- perinteinen luokkaopetus kansalaisopiston omissa tiloissa
- perinteinen luokkaopetus kansalaisopiston muilta vuokraamissa tiloissa (koulut, kyläseurat, yritykset)
- pienryhmäopetus 2-5 hengelle (edellä mainituissa tiloissa)
- opiskelijan kotona tapahtuva pienryhmäopetus (paikan vuorottelu, opettaja ja kurssilaiset kiertävät)
- yksilöopetus opiston tiloissa
- yksilöopetus opiskelijan kotona

- verkkokurssi (kokonaan verkossa tapahtuva opetus)
- monia opetustapoja ja digitaalisia materiaaleja ja välineitä eri tavoin hyödyntävä opetus
- opetus omalle kylälle tulevassa kurssibussissa
- muu; mikä? _____

17. Mitä digitaalisia materiaaleja ja välineitä voisit hyödyntää opiskelussasi?

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- en mitään
- verkkoluentoja
- videoita
- taltioitujen luentojen kuuntelemista
- voisin perehtyä kurssimateriaaliin verkossa (videoiden lisäksi artikkelit ja muut tekstit, kuvat)
- voisin osallistua ryhmän tapaamisiin chatissa tai videoneuvottelussa
- voisin työstää oppimistehtäviä verkossa
- voisin jakaa omaa materiaaliani verkossa esim. blogi, YouTube
- muu; mikä? _____

18. Miten tärkeitä nämä ominaisuudet ovat kansalaisopiston opettajalle asteikolla 1-5?

1 ei tärkeä, 5 hyvin tärkeä

	1	2	3	4	5
osaa sisällöt, opetettavat asiat	_____	_____	_____	_____	_____
osaa opettaa minulle sopivalla tavalla	_____	_____	_____	_____	_____
hallitsee ryhmän	_____	_____	_____	_____	_____
tasapuolinen	_____	_____	_____	_____	_____
innostava	_____	_____	_____	_____	_____
on ajan tasalla opetettavassa asiassa	_____	_____	_____	_____	_____
sopivan vaativa	_____	_____	_____	_____	_____
tilannetajuinen	_____	_____	_____	_____	_____
lähestyttävä	_____	_____	_____	_____	_____

muu; mikä? (laita ensin arviointi ja kirjoita sitten vaihtoehto)

19. Arvioi kansalaisopiston toimintaa asteikolla 1-5

1 huonoin, 5 paras

	1	2	3	4	5
vanhanaikaista					ajanmukaista
tavanomaista					omaperäistä
heikkoa					korkealaatuista
ei ota alueen tarpeita huomioon					alueen tarpeet huomioonottava
epäarvostettua					arvostettua
tuntematonta					tunnettua
jäykkää					joustavaa
suppeaa					monipuolista

20. Millaisena näet kuntasi kansalaisopiston 10 vuoden kuluttua (2027)?

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- toiminta jatkuu samanlaisena kuin nyt
- yhä suuremmassa osassa kursseja hyödynnetään digitaalista opetusta ja sähköisiä aineistoja
- lyhytkursseja on enemmän ja ne ovat monipuolisempia
- pitkiä koko lukuvuoden kursseja on vähemmän
- opistolla ei ole omia kiinteitä opetustiloja
- opinto-ohjelma on vain sähköisessä muodossa
- toiminta on loppunut kokonaan
- toimintaa on vain keskustaajamissa
- toiminta kylillä on pienryhmissä (opiskelijoitten kotona, kyläyhdistysten tiloissa kerhoina tms.)
- kurssimaksut määräytyvät todellisten kustannusten mukaan (ryhmäkoko, tilakulut, opettajakulut, hallinto)

- itsenäistä opiskelua on enemmän
- yhteisöllisyyden merkitys on nykyistäkin suurempi (yhdessä tekeminen, työskentely ryhmässä, oman osaamisen jakaminen)
- kurssilla on opetussuunnitelma ja siitä on mahdollisuus saada osaamistodistus
- jotakin muuta, mitä?

21. Kerro lyhyesti mitä merkitystä kansalaisopistolla on omalle hyvinvoinnillesi?

1000 merkkiä jäljellä

Liite 2: Sidosryhmä haastattelun runko syksy 2017

”LAATUA LAKEUDELLE” -CAF-ARVIOINTIMALLIN KÄYTTÖÖNOTTO JA PALVELUTUOTTEIDEN ANALYSOINTI KOLMESSA POHJALAISESSA KANSALAI SOPISTOSSA

SIDOSRYHMÄHAASTATTELU RUNKO syksy 2017

1. a) Mitä Sinulle tulee mieleen sanasta kansalaisopisto?

-Vastaaja saa kertoa omin sanoin

1. b) Arvioi kansalaisopistojen toimintaa asteikolla 1 – 5 (kyselyssä kysymys 19)

2. a) Uuden kuntalain mukaiset tulevaisuuden kunnan roolit ovat oheisessa kuvassa. Miten ne mielestäsi koskevat kansalaisopistoa ja sen toimintaa?

(kuvan saa täältä: <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/johtaminen-ja-kehittaminen/tulevaisuuden-kunta>)

- Mikä merkitys kansalaisopistolla on palvelun tarjoajana?
- Onko oma opisto itseisarvo vai voitaisiinko yhtä hyvin palvelut ostaa naapurikunnalta?
- Millainen mielikuva sinulla on kansalaisopiston kustannuksista ja sen toiminnan rahoituksesta (valtionapu, kutarahoitus, osallistujamaksut) ?
- Kannattaako opistopalvelujen järjestäminen?

2. b) Millaisena näet kuntasi kansalaisopiston 10 vuoden kuluttua (2027)? (KYLLÄ tai EI)

(kysymys kyselyssä kansalaisopiston toiminnasta 20)

Jotakin muuta, mitä:

3. Mitä haasteita tai ongelmia näet kansalaisopiston toiminnassa tällä hetkellä tai tulevaisuudessa?

4. Miten kehittäisit kansalaisopiston toimintaa omassa kunnassasi?

- tarjontaa
- toimintatapoja
- opintojen laatu (kurssien korvaavuus esim. lukio- tai ammatillisissa opinnoissa)
- yhteistyöverkostoja
- tiedotusta
- näkyvyyttä
- tavoitettavuutta